

प्रकरण २
निरपेक्षतेचा काळ

स्पेनचा उदय आणि पतन

स्पेनचे हॅप्सबर्ग राजवंश हे सोळाव्या शतकातील युरोपमधील सर्वात शक्तिशाली, समृद्ध आणि प्रबळ राजवंश होते. या काळात युरोपीय राजकारणातील बहुतांश घटनांवर हॅप्सबर्ग राजघराण्याच्या उदयाचा प्रभाव होता. त्याच्या लोकप्रियतेचे मुख्य कारण हे होते की त्या वेळी हॅप्सबर्ग साम्राज्य हे कदाचित युरोप खंडातील सर्वात विस्तृत साम्राज्य होते. याशिवाय या राजवंशाच्या उदय आणि विस्तारात वैवाहिक संबंधांचाही महत्त्वाचा वाटा आहे.

पंधराव्या शतकात स्पेनमध्ये कॅस्टिल, आरागॉन, नॅवरे आणि ग्रॅनाडा अशी चार प्रमुख राज्ये होती. 1469 मध्ये, आरागॉनचा प्रिन्स फर्डिनांड आणि कॅस्टिलची राजकुमारी इसाबेला यांच्यातील वैवाहिक संबंधांच्या परिणामी, ही दोन राज्ये एकत्र आली आणि त्यांना एक शक्तिशाली राजकीय युनिटचे स्वरूप देण्यात आले. त्यानंतर 1492 मध्ये या शक्तिशाली राज्याच्या सैन्याने ग्रॅनाडावर हल्ला केला आणि रक्तंरंजित संघर्षानंतर स्पॅनिश सैनिकांनी अरबांना ग्रॅनाडातून हुसकावून लावले आणि या राज्याचा ताबा घेतला. त्याचप्रमाणे, 1512 मध्ये फर्डिनांड आणि इसाबेला यांच्या सैन्याने फ्रान्सचा पराभव केल्यावर त्याने नवरे राज्यावरही आपला अधिकार प्रस्थापित केला. अशा प्रकारे, आधुनिक युगाच्या प्रारंभी, स्पेन युरोप खंडातील एक शक्तिशाली देश बनला होता. इतिहासकार चेव्हिल यांनी असेही लिहिले आहे की, "सोळाव्या शतकात स्पेन हा युरोप खंडातील सर्वात शक्तिशाली देश होता. ज्या वेळी तुर्कांची सत्ता शिखरावर होती आणि कॉन्स्टंटिनोपल हे ओट्टोमन तुर्कस्तानच्या अधिपत्याखाली होते, तेव्हा स्पॅनिश सैन्याचा पराभव झाला. 1492 मध्ये ग्रॅनाडा येथे तुर्क. स्पेनच्या या आश्चर्यकारक यशाने युरोपातील इतर देशांना घाबरवले आणि घाबरवले. स्पेनच्या यशामुळे इस्लामचा प्रभावही कमी झाला. इसाबेला ही धर्माभिमानी रोमन कॅथलिक असल्याने तिने ज्युवर दडपशाही केली. व एक धोरण स्वीकारले ज्यामुळे ज्यू स्पेनमधून पळून गेले. अशा प्रकारे स्पेनमधील रोमन कॅथोलिक चर्चचे वर्चस्व प्रस्थापित झाले. फर्डिनांड आणि इसाबेला यांनी त्यांच्या तीन मुलींचे लग्न युरोपातील विविध शक्तिशाली राजवंशांच्या राजपुत्रांशी लावले होते. या वैवाहिक संबंधांमुळे स्पेनलाही मदत झाली.

राजकीय सत्तेच्या विस्तारात मोलाचे योगदान दिले होते. त्याने आपली मोठी मुलगी जोआना हिचा विवाह हॅप्सबर्ग राजघराण्यातील प्रिन्स फिलिपशी केला. हे वैवाहिक संबंध युरोपच्या इतिहासात आणि हॅप्सबर्ग राजघराण्याच्या उदयात खूप उपयुक्त ठरले. प्रिन्स फिलिपचे वडील मॅक्सिमिलियन ऑस्ट्रियाचे सम्राट होते. त्याचप्रमाणे, त्याची आई "मेरी ऑफ बरगंडी" नेदरलँडची वारस होती. राजकुमारी जोआना आणि प्रिन्स फिलिप यांच्या विवाहाच्या परिणामी, चार्ल्सचा जन्म 1500 मध्ये झाला, जो नंतर चार्ल्स पाचवा या नावाने स्पेनचा सम्राट बनला.

फर्डिनांड आणि इसाबेला यांनी त्यांच्या दुसऱ्या मुलीचे पोर्तुगालचा शासक इमॅन्युएल I याच्याशी लग्न केले. या विवाहाच्या परिणामी, स्पेन आणि पोर्तुगालमधील पारंपारिक वैर संपुष्टात आले आणि दोन्ही देशांमध्ये सौहार्दपूर्ण राजकीय संबंध प्रस्थापित झाले. तिसरी आणि सर्वात लहान मुलगी, कॅथरीन, आर्थर, प्रिन्स ऑफ वेल्सशी विवाहित होती. 1502 मध्ये आर्थरच्या अकाली मृत्यूनंतर, कॅथरीनचा 1509 मध्ये आर्थरचा धाकटा भाऊ हेन्री आठवा याच्याशी विवाह झाला. आठवा हेन्री इंग्लंडचा सम्राट झाला. अशा प्रकारे या सर्व वैवाहिक संबंधांचा परिणाम म्हणून ऑस्ट्रिया, पोर्तुगाल आणि इंग्लंड यांच्याशी स्पेनचे राजकीय संबंध दृढ झाले आणि स्पेन युरोपीय राजकारणात एक शक्तिशाली देश मानला जाऊ लागला.

चार्ल्स पाचव्याचा राज्याभिषेक

चार्ल्सचा जन्म नेदरलँड्समधील गेन्ट नावाच्या शहरात झाला. त्याची आई जोआना स्पेनची राजकुमारी होती, तर वडील फिलिप II हे नेदरलँड्स आणि कॅस्टिलचे शासक होते. 1506 मध्ये फिलिप II च्या मृत्यूनंतर, चार्ल्सची वयाच्या अवघ्या सहाव्या वर्षी नेदरलँड्स आणि कॅस्टिलचा शासक म्हणून नियुक्ती झाली. चार्ल्सचे आजोबा फर्डिनांड यांचे १५१६ मध्ये निधन झाले. परिणामी, संपूर्ण स्पॅनिश साम्राज्यावर चार्ल्सचे वर्चस्व प्रस्थापित झाले. 1519 मध्ये चार्ल्सचे आजोबा

मॅक्सिमिलियन यांच्या निधनानंतर चार्ल्सला ऑस्ट्रियाच्या गादीचा वारसाही मिळाला. 1520 मध्ये त्याला पवित्र रोमन सम्राट म्हणून राज्याभिषेक करण्यात आला आणि त्याने चार्ल्स V ही पदवी धारण केली. त्याचे साम्राज्य खूप विशाल होते ज्यात स्पेन, ऑस्ट्रिया आणि पवित्र रोमन साम्राज्य समाविष्ट होते. साम्राज्य विस्ताराच्या दृष्टीने, चार्ल्स पाचवा हा त्याच्या इतर समकालीन शासकांच्या तुलनेत सर्वोत्तम शासक होता. चार्ल्स पाचव्याबद्दल थॅचर यांनी लिहिले आहे की, "सम्राट चार्ल्स पाचव्याने आपल्या कारकिर्दीत विविध पदव्या भूषवल्या, ज्याचे वर्णन काही पानांत करणे शक्य नाही. त्याचे साम्राज्य फार मोठे होते, परंतु कालांतराने हे साम्राज्य चार्ल्स पाचव्याच्या बाजूने काटा बनले. "मुकुट सिद्ध झाला." चार्ल्स पाचव्याच्या समस्या

त्याच्या राज्याभिषेकानंतर पाचव्या चार्ल्सला अनेक समस्यांना तोंड द्यावे लागले. अभ्यासाच्या सोयीसाठी, या समस्यांचे खालील शीर्षकांतर्गत वर्गीकरण करता येईल.

(१) अंतर्गत समस्या, (२) बाह्य समस्या, (३) नेदरलँडची समस्या.

(१) अंतर्गत समस्या —

जरी चार्ल्स पाचव्याला त्याचे आजोबा सम्राट मॅक्सिमिलियन, बरगंडीची आजी मेरी आणि आजोबा फर्डिनांड यांच्याकडून खूप मोठे आणि विस्तारित साम्राज्य मिळाले होते, तरीही त्याला अंतर्गत क्षेत्रात विविध समस्या आणि अडचणींचा सामना करावा लागला. याचे मुख्य कारण हे होते की त्याच्या साम्राज्यात ना एकसमानता होती ना त्याचा कारभार चालवण्यासाठी कोणतेही केंद्र सरकार. चार्ल्स पाचवा स्वतः एक निरंकुश शासक होता ज्याने त्याच्या इच्छेनुसार राज्य केले. त्याच्या विशाल साम्राज्यात विविध जातींचे लोक राहत होते ज्यांचे राहणीमान, खाण्यापिण्याच्या सवयी, परंपरा इ. खूप वैविध्यपूर्ण होते. दुसऱ्या शब्दांत, असे म्हणता येईल की चार्ल्स पाचव्याचे राज्य विविध लहान राज्यांचे एक सैल संघराज्य होते. त्याच्या साम्राज्यात रोमन कॅथलिक आणि प्रोटेस्टंट दोन्ही अनुयायी राहत होते. चार्ल्स पाचवा हा स्वतः रोमन कॅथलिक धर्माचा कट्टर अनुयायी होता. त्याने प्रोटेस्टंट अनुयायांना दडपण्याचा प्रयत्न केला, परिणामी त्याला त्यांच्याकडून तीव्र विरोध सहन करावा लागला.

(२) बाह्य समस्या-

अंतर्गत समस्यांबरोबरच चार्ल्स पाचव्याला काही बाह्य समस्यांचाही सामना करावा लागला. इतिहासकारांचे असे मत आहे की पाचव्या चार्ल्सला त्याच्या कारकिर्दीत फ्रान्सविरुद्ध सतत युद्ध करावे लागले. याशिवाय धुरकट समुद्राच्या प्रदेशात तुर्कांचा सतत वाढत चाललेला प्रभाव चार्ल्स व्ही साठी अडचणी निर्माण करत होता. याच काळात युरोपीय देशांमध्ये धार्मिक सुधारणांची चळवळ सुरू झाली. स्पेनचा सम्राट चार्ल्स पाचवा हा स्वतः रोमन कॅथलिक होता आणि कॅथलिकांचा नेता होता, त्यामुळे त्याच्या साम्राज्यातील प्रोटेस्टंट धर्माचा वाढता प्रभाव संपवण्याची जबाबदारी त्याच्या खांद्यावर होती. परिणामी चार्ल्सला त्याच्या कारकिर्दीत प्रोटेस्टंट अनुयायांच्या तीव्र विरोधाला सामोरे जावे लागले. तसेच पाचव्या चार्ल्सचे पोपशी वैचारिक मतभेद होते, त्यामुळे चार्ल्सच्या राजवटीला पोपकडून विरोध होत होता. इंग्लंडचा राजा हेन्री आठवा याच्याशीही सौहार्दपूर्ण संबंध प्रस्थापित करण्यात पाचवा चार्ल्स यशस्वी होऊ शकला नाही. याचे मुख्य कारण म्हणजे हेन्री आठवा चार्ल्स पाचव्याला त्याची सतत वाढत जाणारी शक्ती आणि लोकप्रियता पाहून त्याचा हेवा वाटू लागला.

चार्ल्स पाचव्याच्या बाह्य क्षेत्रातील अडचणींबद्दल, इतिहासकार एच.ए. 1 फिशरने लिहिले आहे: "अशा प्रकारे, विविध समस्यांनी आणि शत्रूंनी वेढलेल्या, चार्ल्स V च्या समोर एक कठीण परिस्थिती निर्माण झाली. या अडचणी सोडवण्यासाठी आणि त्याच्या शत्रूंवर विजय मिळवण्यासाठी, चार्ल्सला त्याच्या आयुष्यात अनेक युद्धे लढावी लागली. दुर्दैवाने. त्यात तो यशस्वी होऊ शकला नाही. त्याची मोहीम."

(३) नेदरलँड्सची समस्या:

चार्ल्स पाचवा नेदरलँडमध्ये वाढला. या कारणास्तव, त्यांच्या हृदयात नेदरलँड राज्याबद्दल विशेष प्रेम आणि आदर होता. हे राज्य समृद्ध करण्यासाठी त्यांनी सर्वतोपरी प्रयत्न केले. परंतु दुर्दैवाने चार्ल्स आणि नेदरलँडच्या

लोकांमध्ये धार्मिक बाबींवर तीव्र मतभेद होते. चार्ल्स हा कट्टर रोमन कॅथलिक होता, तर नेदरलँडचे रहिवासी प्रोटेस्टंट होते. चार्ल्स पाचव्याला नेदरलँड्समधील प्रोटेस्टंटवादाचा प्रसार थांबवायचा होता. या समजुतीला त्यांनी पाठिंबा दिला. याशिवाय दडपण्यासाठी नेदरलँडमध्ये धार्मिक न्यायालये स्थापन करण्यात आली. या न्यायालयांद्वारे प्रोटेस्टंट धर्माच्या समर्थकांना कठोर शिक्षा देण्यात आल्या. त्यामुळे चार्ल्सच्या दडपशाहीच्या धोरणामुळे नेदरलँडच्या लोकांमध्ये असंतोष निर्माण झाला. चार्ल्स पाचव्याला त्याच्या संपूर्ण कारकिर्दीत नेदरलँडच्या लोकांमध्ये असंतोषाचा सामना करावा लागला. चार्ल्स व्ही चे प्रशासन आणि कार्य

स्पेनचे शासन चार्ल्स पाचव्याला त्याचे आजोबा फर्डिनांड यांच्या मृत्यूनंतर स्पेनच्या सिंहासनाचा वारसा मिळाला. स्पेनचे लोक चार्ल्सला परदेशी मानत. चार्ल्सलाही स्पेनच्या परंपरा आणि चालीरीतींबद्दल काहीच माहिती नव्हती. तो एक निरंकुश आणि मनमानी राज्यकर्ता होता. सुरुवातीला, कॅस्टिल आणि अरागॉन राज्यांच्या संसदेने चार्ल्स व्ही च्या निरंकुश कामकाजावर नियंत्रण ठेवण्याचा प्रयत्न केला, परंतु त्यांना यश मिळाले नाही. त्यांच्या आर्थिक अधिकारांचा वापर करून, या संसदांनी सम्राटाला विधिमंडळाच्या इच्छेनुसार राज्य करण्यास भाग पाडले, परंतु चार्ल्स पाचव्यावर याचा काहीही परिणाम झाला नाही आणि तो निरंकुशपणे राज्य करत राहिला. या प्रतिकूल परिस्थितीत स्पेनच्या अभिजात लोकांनी चार्ल्स पाचव्याच्या स्वैराचारविरुद्ध बंड केले. 1520-22 च्या दरम्यान सम्राटाला या बंडांचा सामना करावा लागला. या बंडांना त्याने निर्दयीपणे दडपून टाकले असले तरी त्याच्या दडपशाहीच्या धोरणामुळे स्पेनमधील लोकांमध्ये चार्ल्सची लोकप्रियता कमी होत गेली. असे असूनही, पाचव्या चार्ल्सने स्थानिक प्रशासनाचे सर्व अधिकार स्वतःच्या हातात घेतले आणि हे अधिकार त्यांनी नियुक्त केलेल्या प्रशासकीय अधिकाऱ्यांना दिले. त्याने कॅस्टिल आणि अरागॉनच्या संसदेचे अधिकार मोठ्या प्रमाणात कमी केले. काही काळानंतर, त्याची कमी होत चाललेली लोकप्रियता पाहून, चार्ल्स पाचवाने आपले शासन धोरण बदलले आणि लोकोपयोगी शासन अंमलात आणून लोकांमध्ये लोकप्रिय होण्याचा प्रयत्न केला.

1526 मध्ये चार्ल्स पाचव्याने पोर्तुगालच्या राजकुमारी इसाबेलाशी लग्न केले. त्यावेळी चार्ल्स 26 वर्षांचे होते. कालांतराने हे वैवाहिक नाते स्पेनसाठी खूप फायदेशीर ठरले. चार्ल्स पाचवाचा मुलगा फिलिप II याच्या कारकिर्दीत स्पेन आणि पोर्तुगाल एकत्र आले.

चार्ल्स पाचव्याला आंतरराष्ट्रीय क्षेत्रात स्पेनचे वर्चस्व प्रस्थापित करायचे होते. हे उद्दिष्ट पूर्ण करण्यासाठी त्यांनी साम्राज्यवादी धोरणाचा अवलंब केला आणि फ्रान्सविरुद्ध अनेक युद्धे केली. त्यामुळे स्पेनची तिजोरी रिकामी झाली आणि परकीय कर्जाचा बोजा खूप वाढला. त्यामुळे पाचव्या चार्ल्सच्या आक्रमक परराष्ट्र धोरणामुळे स्पेनच्या प्रगती आणि विकासाच्या मार्गात अडथळे निर्माण झाले. त्याच्या संकुचित धार्मिक धोरणामुळे मूर्स देश सोडून पळून गेले ज्याचा देशाच्या व्यापार आणि व्यापारावर विपरीत परिणाम झाला.

वसाहतवादी धोरण

चार्ल्स पाचव्याचे वसाहतवादी धोरण अतिशय महत्त्वाचे ठरले. त्याच्या कारकिर्दीत मेक्सिको, मध्य अमेरिका, व्हेनेझुएला, पेरू, बोलिव्हिया, चिली, न्यू ग्रॅनाडा इत्यादी ठिकाणी स्पॅनिश वसाहती स्थापन झाल्या. याशिवाय अर्जेन्टिना, पॅराग्वे, कॅलिफोर्निया आणि फ्लोरिडा येथेही वसाहतीकरणाचे प्रयत्न झाले. या वसाहतींमुळे स्पेनची आर्थिक स्थिती चांगलीच भक्कम झाली, पण दुसरीकडे यामुळे स्पेनमधील लोक नैतिक अधःपतनाकडे वाटचाल करू लागले.

नेदरलँड्सचे प्रशासन - चार्ल्सचा जन्म आणि पालनपोषण नेदरलँड्समध्ये झाल्यामुळे त्याला आपल्या मातृभूमीबद्दल खूप आपुलकी आणि आदर होता. सम्राट झाल्यानंतर त्यांनी नेदरलँड्सची सतरा लहान राज्ये एकत्र करून एक महासंघ तयार केला. नेदरलँडच्या कार्यक्षम प्रशासनासाठी त्यांनी तीन समित्या आणि संसदेची स्थापना केली. जरी पाचव्या चार्ल्सच्या साम्राज्यवादी धोरणामुळे नेदरलँड्सच्या लोकांना अतिरिक्त करांचा बोजा सहन करावा लागला, तरीही त्याच्या राजवटीत या राज्यात व्यापार आणि व्यापार मोठ्या प्रमाणात विकसित झाला, कारण चार्ल्स पाचव्याने नेदरलँड्सच्या व्यापार आणि व्यापाराला प्रोत्साहन दिले. क्षेत्रात ढवळाढवळ केली नाही

चार्ल्स पाचव्याने धार्मिक क्षेत्रात कठोर धोरण स्वीकारले होते. त्याने नेदरलँडच्या प्रोटेस्टंट अनुयायांवर दडपशाहीचे कठोर धोरण राबवले. जरी त्याच्या कारकिर्दीत प्रोटेस्टंट बंड बळजबरीने चिरडले गेले, तरीही असंतोषाची आग हळूहळू धुमसत राहिली. नंतर, फिलिप II च्या कारकिर्दीत, प्रोटेस्टंट समर्थकांना त्यांच्या प्रयत्नांना यश आले आणि त्यांनी स्वतंत्र डच प्रजासत्ताक स्थापन केले.

चार्ल्स पाचव्याचे फ्रान्सबद्दलचे धोरण चार्ल्स पाचवा आणि फ्रेंच सरकार यांच्यातील वैराची खालील कारणे होती:

(१) फ्रान्स आणि स्पेन यांच्यात नॅवरेवरील हक्काच्या प्रश्नावरून जुने वैर होते. चार्ल्स पाचव्याचे आजोबा फर्डिनांड यांनी नॅवरेवर ताबा मिळवला तेव्हा हे शत्रुत्व अधिक तीव्र झाले, कारण फ्रान्सचा सम्राट फ्रान्सिस पहिला यालाही हा प्रदेश ताब्यात घ्यायचा होता.

(२) शत्रुत्वाचे दुसरे प्रमुख कारण म्हणजे पवित्र रोमन साम्राज्याच्या सम्राटाचे पद. या पदासाठी 1520-15 मध्ये निवडणूक झाली. , फ्रान्सचा सम्राट फ्रान्सिस पहिला आणि स्पेनचा सम्राट चार्ल्स पाचवा यांनी या पदासाठी आपली उमेदवारी सादर केली होती, परंतु यश चार्ल्स पाचव्याकडे गेले त्यामुळे दोन्ही देशांमधील कटुता आणखी वाढली.

(३) पाचव्या चार्ल्सचे साम्राज्य फार मोठे होते. त्याच्या साम्राज्याच्या सीमांनी फ्रान्सला तीन दिशांनी वेढले होते. फ्रान्सच्या सम्राटाला आपल्या साम्राज्याचे अस्तित्व सुरक्षित ठेवण्यासाठी स्पेनच्या विशाल साम्राज्याचे विघटन करायचे होते.

(४) बरगंडी राज्यावर फ्रान्सचे नियंत्रण होते. मेरी पासून बरगंडी चार्ल्स पाचव्याची ती आजी होती, म्हणून तो बरगंडीचे राज्य स्पेनच्या साम्राज्यात समाविष्ट करण्याचा प्रयत्न करत होता. याउलट फ्रान्सचा सम्राट बरगंडीचे राज्य सोडायला कधीच तयार नव्हता. युद्धाचे तात्काळ कारण हे होते की चार्ल्स पाचवा आणि फ्रान्सिस पहिला हे दोघेही साम्राज्यवादी होते आणि नेपल्स आणि सिसिली राज्ये ताब्यात घेण्याचा प्रयत्न करत होते. जेव्हा फ्रान्सिस प्रथमने मिलान काबीज केला तेव्हा दोन्ही देशांमधील युद्ध अपरिहार्य बनले, कारण चार्ल्स पाचवा आपले गमावलेले प्रदेश परत मिळविण्यासाठी हताश होता. अशा प्रकारे, 1522 मध्ये फ्रान्स आणि स्पेनमध्ये युद्ध सुरू झाले.

युद्धाच्या घटना - युद्धाच्या सुरुवातीला चार्ल्स पाचव्याने इंग्लंडचा सम्राट हेन्री आठवा आणि रोमचा शासक पोप यांच्याशी तह करून फ्रान्सविरुद्ध आपली स्थिती मजबूत केली. फ्रेंच सैन्याचा स्पेन, इंग्लंड आणि रोमच्या संयुक्त सैन्याने पराभव केला आणि त्यांना इटलीचा प्रदेश सोडवावा लागला. पण दरम्यानच्या काळात इंग्लंडचा राजा आठवा हेन्री याने पाचव्या चार्ल्सच्या वाढत्या सामर्थ्याने चिंतित होऊन आपले धोरण बदलले. परिणामी, फ्रान्सच्या सम्राटाने बदललेल्या राजकीय परिस्थितीचा फायदा घेत 1524 मध्ये इटलीवर पुन्हा हल्ला केला आणि मिलानचा ताबा घेतला. मिलानमधील यशाने प्रोत्साहित होऊन, फ्रान्सिस प्रथमने त्याच्या सैन्याला नेपल्स काबीज करण्याचे आदेश दिले, परंतु त्याच वेळी स्पॅनिश सैन्याने फ्रेंच सैन्याला घेरले. दोन्ही बाजूंमध्ये घनघोर युद्ध झाले ज्यात फ्रान्सिस पहिला पराभूत झाला. त्याला पकडून जखमी अवस्थेत स्पेनला आणून माद्रिदच्या तुरुंगात डांबण्यात आले. तुरुंगात, फ्रान्सिस I ची तब्येत अचानक बिघडली आणि असे वाटले की त्याचे आयुष्य संपेल. अशा कठीण परिस्थितीत स्पेनचा सम्राट पाचवा चार्ल्स कैदेत असलेल्या फ्रान्सिस पहिल्याला भेटला आणि दोघांमध्ये एक तह झाला, त्याला माद्रिदचा तह म्हणतात.

माद्रिदच्या तहाच्या अटी

माद्रिदच्या तहाच्या मुख्य अटी पुढीलप्रमाणे होत्या:

- (१) फ्रान्सिस प्रथमने बरगंडी आणि नेदरलँड्सवरील अधिकाराचा दावा सोडला.
- (२) फ्रान्सचे मिलान, नेपल्स आणि जिनिव्हावरील नियंत्रणही संपुष्टात आले.
- (३) फ्रान्सचा सम्राट ड्यूक ऑफ बोर्बनचे संपूर्ण राज्य त्याला परत देईल असे ठरले.
- (४) पोर्तुगालचा राजा फ्रान्सिस I याच्याशी विवाह झालेल्या चार्ल्स पाचव्याच्या विधवा बहिणीचा पुनर्विवाह करण्याचा निर्णय घेण्यात आला.
- (५) या कराराच्या सर्व अटी सहा आठवड्यांच्या आत लागू करण्याचा निर्णय घेण्यात आला.

(६) हे देखील स्पष्ट करण्यात आले होते की फ्रान्सिस I ने कराराच्या अटींचे उल्लंघन केल्यास, त्याला पुन्हा तुरुंगात टाकले जाईल आणि चार्ल्स व्ही समोर हजर केले जाईल. या संदर्भात, फ्रान्सिस प्रथम यांनी बायबलवर दोन्ही हात ठेवून शपथ घेतली. की तो वरील सर्व अटींचे पूर्णपणे पालन करेल.

रोमची लूट

तुरुंगातून सुटल्यानंतर, फ्रान्सिस प्रथमने व्हेनिस, फ्लॉरेन्स, मिलान आणि रोम यांच्या मदतीने चार्ल्स पाचव्या विरुद्ध युती स्थापन केली. परिणामी, 1527 मध्ये पुन्हा युद्ध सुरू झाले. फ्रान्सिस I ने बनवलेले युनियन परस्पर द्वेषामुळे मजबूत आणि यशस्वी ठरले नाही, याचा फायदा घेऊन स्पॅनिश सैन्याने रोमवर भयानक हल्ला केला. पोपच्या सैन्याला स्पॅनिश सैन्याचा सामना करता आला नाही. स्पॅनिश सैन्याने नऊ महिने रोमची प्रचंड लूट केली. रोमच्या चर्चचा नाश झाला, कलाकृती नष्ट झाल्या आणि पुतळ्यांची विटंबना झाली. पोपला कैद करण्यात आले. पोपला चार्ल्स पाचवा यांच्याशी करार करण्यास भाग पाडले गेले.

स्पेन आणि फ्रान्समधील कॅम्बेचा तह (१५२९)

बदललेल्या राजकीय परिस्थितीत, 1529 मध्ये स्पेन आणि फ्रान्स यांच्यात कॅम्बराईचा तह झाला. या कराराच्या अटीनुसार, बरगंडी राज्यावरील फ्रान्सचा अधिकार मान्य करण्यात आला, परंतु फ्रान्सला इटली आणि हॉलंडकडून आपले हक्काचे दावे मागे घ्यावे लागले. चार्ल्स पाचव्याच्या बहिणीशी लग्न करण्याची अट फ्रान्सिस प्रथमनेही मान्य केली.

कॅम्बेचा तह हे चार्ल्स पाचव्याच्या आयुष्यातील सर्वात मोठे यश होते. परिणामी, संपूर्ण इटलीवर त्याचा अधिकार प्रस्थापित झाला आणि तो खऱ्या अर्थाने पवित्र रोमन साम्राज्याचा स्वामी बनला. त्याचा प्रबळ प्रतिस्पर्धी फ्रान्सिस पहिला पूर्णपणे पराभूत झाला. चार्ल्स पाचव्याने पोपशी मैत्रीपूर्ण संबंध प्रस्थापित केले. 1529 मध्ये चार्ल्स पाचवाने एखाद्या विजेत्याप्रमाणे इटलीमध्ये प्रवेश केला. यावेळी पोपने त्यांचे स्वागत केले आणि त्यांना पवित्र रोमन सम्राट म्हणून राज्याभिषेक केला. चार्ल्स पाचव्याच्या आयुष्यातील हा प्रसंग त्याची शक्ती होती.

फ्रान्सविरुद्ध पुन्हा युद्ध:

कॅम्बेचा तह हा युद्धविराम करार असल्याचे सिद्ध झाले. खरं तर, फ्रान्सिस पहिला इटलीचा प्रदेश ताब्यात घेण्याचा सतत प्रयत्न करत होता. 1536 मध्ये मिलानच्या प्रश्नावर फ्रान्स आणि स्पेनच्या सैन्यांमध्ये पुन्हा युद्ध सुरू झाले, जे दोन वर्षे चालू राहिले. यानंतर, 1542 मध्ये दोन्ही देशांमध्ये पुन्हा युद्ध सुरू झाले, जे 1559 मध्ये Catio-Cambrésis येथे संपले. कराराच्या परिणामी ते संपले. स्पेन आणि फ्रान्समधील प्रदीर्घ युद्धांचे अनेक महत्त्वाचे परिणाम झाले जे खालीलप्रमाणे होते:

(१) या युद्धांमुळे ख्रिश्चनांच्या कॅथोलिक धर्माचे मोठे नुकसान झाले. कॅथोलिकांमधील परस्पर संघर्ष आणि मतभेदांमुळे पोपचे महत्त्व कमी झाले आणि त्याच्या जागी प्रोटेस्टंट धर्म दिवसेंदिवस अधिक शक्तिशाली आणि व्यापक होत गेला. या महत्त्वाच्या मुद्द्याकडे लक्ष वेधून इतिहासकार हेस यांनी लिहिले आहे: "गृहयुद्धात सहभागी होऊन, युरोपीय देशांचे राज्यकर्ते जर्मनीतील धार्मिक सुधारणा चळवळीची प्रगती थांबवण्याचा प्रयत्न करत होते. मात्र यश मिळू शकले नाही. परिणामी, लुथरनिझम हळूहळू जर्मनीमध्ये विकसित झाला आणि शेवटी, जर्मन सम्राट चार्ल्स पंचमची सत्ता संपुष्टात आली."

(२) स्पेन आणि फ्रान्समध्ये दीर्घकाळ युद्ध चालू राहिल्यामुळे पूर्व युरोपातील तुर्काना आपली सत्ता वाढवण्याची संधी मिळाली. एकीकडे स्पॅनिश साम्राज्याचे सैन्य रोममधील पवित्र चर्च नष्ट करून रोम लुटण्यात व्यस्त होते, तर दुसरीकडे फ्रान्सचा सम्राट फ्रान्सिस पहिला स्पेनच्या सम्राटाविरुद्ध तुर्कांशी मैत्री प्रस्थापित करत होता. या मैत्रीचा परिणाम म्हणून फ्रान्सच्या व्यापारात अनपेक्षित वाढ झाली.

(३) स्पॅनिश सम्राट चार्ल्स पाचव्याची वाढती सत्ता पाहून युरोपातील अनेक राज्यकर्त्यांनी चार्ल्स पाचव्या विरुद्ध एक शक्तिशाली गट तयार केला, जेणेकरून खंडातील सत्तेचा समतोल राखता येईल.

(4) या युद्धांचा परिणाम म्हणून, इटलीतील हॅप्सबर्ग राजघराण्याचे महत्त्व अपेक्षेपलीकडे वाढले.

(५) स्पेन आणि फ्रान्समधील प्रदीर्घ युद्धांचा परिणाम म्हणून, युरोप खंडात राष्ट्रवादाची भावना वेगाने विकसित झाली. या वस्तुस्थितीची पुष्टी करून ए. जे. ग्रँट यांनी लिहिले आहे: "फ्रान्स आणि स्पेनमधील युद्धांचे सर्वात मोठे महत्त्व हे होते की त्यांच्या परिणामी, प्रथमच, युरोपमधील लोकांच्या मनात राष्ट्रवादाची भावना निर्माण झाली आणि विकास झाला. " चार्ल्स पाचव्याच्या तुर्कीबद्दलच्या धोरणामुळे चार्ल्स पाचव्याला फ्रान्स व्यतिरिक्त तुर्कीचे संरक्षण करण्याची परवानगी मिळाली. आणि युद्धेही लढावी लागली, कारण पूर्व युरोपातील तुर्कांचे सततचे हल्ले चार्ल्स पाचव्यासाठी अडचणी निर्माण करत होते. कॉन्स्टँटिनोपल काबीज केल्यानंतर तुर्कांनी पूर्व युरोपच्या दिशेने वाटचाल सुरू केली. याआधी दक्षिण-पूर्व युरोपवर तुर्कांची सत्ता प्रस्थापित झाली होती. तुर्कीचा शासक सुलतान सुलेमान हा चार्ल्स पाचवाचा समकालीन होता. आफ्रिकेतील किनारी भाग ताब्यात घेतल्यानंतर, तुर्की सुलतानाने 1521 मध्ये हंगेरियन शासक लुई II विरुद्ध युद्ध घोषित केले. त्याने बेलग्रेडला वेढा घातला आणि तो आपल्या ताब्यात घेतला. 1526 मध्ये, तुर्कांनी हंगेरियन सैन्याचा पराभव केला आणि हंगेरीचा ताबा घेतला.

चार्ल्स पाचवाचा भाऊ फर्डिनांड याने हंगेरियन राज्यावर पुन्हा ताबा मिळवण्याचा प्रयत्न सुरू केला, परिणामी तुर्की आणि हॅप्सबर्ग राज्यकर्त्यांमध्ये भयंकर युद्ध सुरू झाले. बारा वर्षे सुरू असलेल्या संघर्षानंतर, तुर्कांनी हंगेरीचा बराचसा भाग ताब्यात घेतला आणि त्या भागातील चर्च पाडून त्यांचे मशिदीत रूपांतर केले. प्रतिकूल परिस्थितीमुळे बळजबरी, चार्ल्स पाचवा आणि त्याचा भाऊ फर्डिनांड यांनी 1547 मध्ये हंगेरीवरील तुर्कांचा अधिकार स्वीकारला. अशाप्रकारे, हंगेरी ताब्यात घेऊन, तुर्की शासक सुलेमानने हॅप्सबर्ग राज्यकर्त्यांच्या पारंपारिक राज्य सीमांची सुरक्षा कायमची धोक्यात आणली.

याच काळात तुर्कस्तानचा सुलतान सुलेमान द ग्रेट याचा अधीनस्थ सरदार खैरुद्दीन बार्बरोसा याच्या अत्याचारांनाही युरोपियन लोकांना सामोरे जावे लागले. स्पेनमधून हद्दपार केलेल्या मूर्सच्या मदतीने त्याने युरोपच्या भूमध्य सागरी किनारपट्टीच्या प्रदेशांना लुटण्यास आणि दहशत माजवण्यास सुरुवात केली. सुलेमानच्या मदतीने त्याने अल्जेरिया आणि ट्युनिसचा ताबा घेतला आणि भूमध्य समुद्राच्या व्यापार क्रियाकलापांना धोका दिला. स्पेनचा सम्राट चार्ल्स पाचवा, संपूर्ण ख्रिश्चन जगाचा संरक्षक असल्याने, बार्बरोसाच्या कारवायांवर अंकुश ठेवणे आवश्यक मानले. त्याने 1535 मध्ये बार्बरोसाविरुद्ध 30 हजार सैनिकांचा ताफा आणि तीनशे जहाजे पाठवून ट्युनिस ताब्यात घेतला. पण चार्ल्स पाचवा अल्जेरियाला मुक्त करण्यात यशस्वी होऊ शकला नाही, कारण या काळात त्याला फ्रान्सविरुद्धच्या युद्धात आपली ताकद वापरावी लागली.

चार्ल्स पाचव्याचे इंग्लंडबाबतचे धोरण: स्पेनचा शासक फर्डिनांड आणि त्याची राणी इसाबेला यांनी त्यांची मुलगी कॅथरीन हिचा विवाह इंग्लंडच्या राजकुमार आर्थरशी केला.

या वैवाहिक संबंधाच्या पार्श्वभूमीवर स्पेन आणि इंग्लंड यांच्यात मैत्रीपूर्ण संबंध प्रस्थापित करणे हा फर्डिनांडचा उद्देश होता. प्रिन्स आर्थरच्या मृत्यूनंतर, विधवा कॅथरीनचा विवाह आर्थरचा भाऊ आणि इंग्लंडचा राजा हेन्री आठवा याच्याशी झाला. कॅथरीन ही चार्ल्स पाचवीची मावशी होती. या वैवाहिक नात्याचा परिणाम म्हणून स्पेन आणि इंग्लंड यांच्यात दीर्घकाळ मैत्रीपूर्ण संबंध राहिले. दोन्ही देशांमध्ये मैत्रीपूर्ण संबंध प्रस्थापित करण्यात तत्कालीन इंग्रज राजकारणी कार्डिनल वुल्सी यांची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची होती. किंबहुना, कार्डिनल वुल्सी हे त्यांच्या काळातील एक सक्षम राजकारणी होते ज्यांना युरोपीय राजकारणातील शक्ती संतुलन आणि इंग्लंडच्या वैभवाच्या सुरक्षेसह संपूर्ण युरोपचे मुख्य मध्यस्थ बनावचे होते.

पण इंग्लंडचा सम्राट हेन्री आठवा याने स्पेनच्या कॅथरीनला घटस्फोट देण्याच्या प्रश्नावर स्पेन आणि इंग्लंड यांच्यात कटुता निर्माण झाली. आठव्या हेन्रीने त्याची पत्नी कॅथरीनला घटस्फोट दिला त्याची मैत्रीण अँनबोलेन हिच्याशी लग्न करण्याचा त्याने निर्धार केला होता. पण पोपने घटस्फोट

च्या मान्यतेशिवाय हे लग्न पूर्ण होऊ शकले नसते त्यावेळी पोपला स्पेनच्या सुरक्षेची काळजी होती, म्हणूनच त्याला कोणत्याही परिस्थितीत स्पेनचा सम्राट पाचवा चार्ल्सचे रक्षण करायचे होते. कॅथरीन ही चार्ल्स पाचवीची मावशी असल्याने ती घटस्फोटाच्या विरोधात होते. पाचव्या चार्ल्सच्या तीव्र विरोधामुळे पोपने घटस्फोट मंजूर केला. मंजूरी दिली नाही. या प्रकरणामुळे संतप्त झालेल्या हेन्री आठव्याने कार्डिनल वूलसी यांनाही पाठवले घटस्फोट मंजूर करण्यात तो यशस्वी होऊ शकला नाही म्हणून पदच्युत केले. १५५३ मध्ये आठव्या हेन्रीच्या मृत्यूनंतर त्याची मुलगी मेरी ट्युडर इंग्लंडची शासक बनली. ती कॅथरीनची मुलगी आणि रोमन कॅथलिक धर्माची कट्टर समर्थक होती. चार्ल्स पाचव्या सोबतच्या घनिष्ट संबंधांमुळे, मेरी ट्युडरने चार्ल्स पाचव्याचा मुलगा फिलिप II याच्याशी लग्न केले. मेरी ट्युडरच्या कारकिर्दीत पोप आणि स्पेन यांच्याशी इंग्लंडचे संबंध मैत्रीपूर्ण होते.

पवित्र रोमन साम्राज्याची समस्या: सम्राट मॅक्सिमिलियनच्या मृत्यूनंतर, 1519 मध्ये चार्ल्स पाचव्याला पवित्र रोमन साम्राज्याचा सम्राट म्हणून घोषित करण्यात आले. त्यावेळी चार्ल्स पाचवा अनेक समस्यांना तोंड देत होता. जर्मनी अनेक छोट्या राज्यांमध्ये विभागले गेले होते, त्यामुळे या राज्यांवर राज्य करणे सोपे नव्हते. सुधारणा चळवळीचा परिणाम म्हणून, जर्मन राज्यांमध्ये ल्युथरनिझम (प्रोटेस्टंटवाद) खूप वेगाने प्रचार केला जात होता. चार्ल्स पाचवा हा धर्माभिमानी कॅथलिक असल्यामुळे त्याला ल्युथरनिझमचा प्रसार सहन होत नव्हता. पण प्रोटेस्टंट धर्माचा वाढता प्रभाव आणि प्रसार थांबवणे हे सोपे काम नव्हते. पाचवा चार्ल्स त्याच्या कारकिर्दीत फ्रान्स, इटली आणि तुर्कीच्या समस्यांमध्ये अडकल्यामुळे जर्मनीकडे विशेष लक्ष देऊ शकले नाही. परिणामी, कालांतराने जर्मनीमध्ये ल्युथरनिझमची स्थापना झाली. जरी चार्ल्स पाचव्याने प्रोटेस्टंट धर्माची प्रगती थांबवण्याचा प्रयत्न केला या हेतूने त्यांनी रोमन कॅथलिक धर्मातही काही सुधारणा केल्या यश मिळू शकले नाही. चार्ल्स पाचवा जर्मनीमध्ये आपली सत्ता स्थापन करू शकला नाही आणि स्पेनमध्येही त्याचा प्रभाव हळूहळू कमी होत गेला. चार्ल्स पाचवा, सूडाच्या भावनेने प्रेरित होऊन, रोमन कॅथलिक धर्माच्या विरोधकांना शिक्षा करण्याच्या उद्देशाने धार्मिक न्यायालये स्थापन केली. स्पेन मध्ये वर्चस्व स्थापन करण्याच्या उद्देशाने, चार्ल्स पाचव्याने तेथील स्वायत्त सरकार विसर्जित केले, परिणामी स्पेनच्या लोकांनी चार्ल्स पाचव्याला विरोध करण्यास सुरुवात केली. खरे तर जर्मनीमध्ये प्रोटेस्टंट धर्माचा प्रचार आणि प्रसार झाल्यामुळे पाचवा चार्ल्स तेथे राष्ट्रीय एकात्मता प्रस्थापित करण्यात यशस्वी होऊ शकला नाही आणि हीच वस्तुस्थिती त्याच्या पतनाचे मुख्य कारण ठरली. पाचव्या चार्ल्सचे ची प्रतिष्ठा शिखरावर होती, परंतु त्यानंतर त्याच्या मार्गात अनेक समस्या आणि अडचणी दिसू लागल्या, परिणामी तो दिवसेंदिवस अधोगतीकडे गेला. 1547 मध्ये, फ्रान्सचा सम्राट फ्रान्सिस पहिला मरण पावला. त्याचा मुलगा हेन्री दुसरा याने गादीवर आल्यानंतर स्पेनविरोधी धोरण स्वीकारले. त्या काळात जर्मनीतील प्रोटेस्टंट लोक स्पेनचा सम्राट चार्ल्स पाचवा याच्या दडपशाही धोरणाविरुद्ध संघर्ष करत होते. बहुतेक फ्रेंच राजकारण्यांचे असे मत होते की जर्मनीला चार्ल्स पाचव्याच्या प्रभावापासून मुक्त ठेवणे आवश्यक आहे. अशा परिस्थितीत फ्रान्सचा सम्राट हेन्री दुसरा याने स्वतः कट्टर कॅथलिक असूनही चार्ल्स पाचव्याच्या दडपशाही धोरणाविरुद्ध जर्मन जनतेला पूर्ण सहकार्य व पाठिंबा दिला. 1551 मध्ये, जर्मनीच्या प्रोटेस्टंट राज्यांतील लोकांच्या शिष्टमंडळाने फ्रान्सच्या सम्राटाची भेट घेतली आणि चार्ल्स पाचव्याच्या मनमानी राजवटीपासून मुक्तीसाठी प्रार्थना केली आणि त्याला आश्वासन दिले की तो (हेन्री दुसरा) जर्मन राज्यांवर राज्य करेल. पवित्र रोमन साम्राज्याचा प्रतिनिधी म्हणून राज्य करेल.

हे आश्वासन मिळाल्यानंतर हेन्री द्वितीयने चार्ल्स पाचव्या विरुद्ध लष्करी मोहीम सुरू केली. पाचव्या चार्ल्सला प्रत्येक पावलावर अपयशाला सामोरे जावे लागले. : म्हातारपणामुळे त्यांचा उत्साह आणि तब्येत ढासळत राहिली. त्याने 1555-56 मध्ये सम्राट पदाचा त्याग केला आणि एकांती तपस्वी जीवन स्वीकारले. 21 सप्टेंबर 1558 रोजी त्यांचे निधन झाले.

फिलिप II चे शासन (१५५६-१५९८)

संक्षिप्त परिचय फिलिप दुसरा हा चार्ल्स पाचवाचा मुलगा होता. त्यांचा जन्म 1527 मध्ये झाला. 1555-56 मध्ये, चार्ल्स पाचवाने सिंहासन सोडले आणि त्याचे साम्राज्य दोन भागात विभागले. त्याने आपल्या धाकट्या भाऊ

फर्डिनांडला ऑस्ट्रियासह संपूर्ण हॅप्सबर्ग साम्राज्य आणि पवित्र रोमन साम्राज्याचे सम्राटपद दिले. साम्राज्याचा उरलेला भाग, स्पेन, नेदरलँड, सिसिली, नेपल्स इ. फिलिप II च्या हवाली करण्यात आला. हे विभाजन असूनही, फिलिप II चे साम्राज्य फर्डिनांडच्या साम्राज्यापेक्षा अधिक शक्तिशाली आणि विस्तृत होते. याशिवाय फिलिप II याने इंग्लंडच्या मेरी ट्यूडरशी वैवाहिक संबंध प्रस्थापित करून आपले स्थान आणखी मजबूत केले.

फिलिप II च्या शासनाची तत्त्वे

फिलिप II च्या व्यक्तिमत्त्वाबद्दल इतिहासकारांनी वेगवेगळी मते व्यक्त केली आहेत. काही इंग्रज इतिहासकारांनी फिलिप II च्या व्यक्तिमत्त्वाचे मूल्यमापन करताना असे लिहिले आहे की तो कट्टर कॅथोलिक आणि निरंकुश शासक होता, परंतु स्पेनच्या लोकांच्या दृष्टीने तो एक महान शासक होता आणि सभ्यता आणि संस्कृतीचे पालनपोषण करणारा होता. प्रत्यक्षात फिलिप II प्रशासकीय धोरण दोन तत्त्वांवर आधारित होते - प्रथम, त्याला स्पेनला युरोप खंडातील सर्वात शक्तिशाली आणि समृद्ध देश बनवायचा होता. दुसरे म्हणजे, त्याने ख्रिस्ती धर्मजगतातील प्रोटेस्टंट धर्माचा नायनाट करण्याचा निर्धार केला होता. ही दोन्ही उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी त्यांनी आयुष्यभर संघर्ष केला आणि अनेकदा अपयशही आले. साम्राज्यवादी धोरणानुसार, त्याला त्याच्या कारकिर्दीत वेगवेगळ्या देशांविरुद्ध युद्धे लढावी लागली आणि प्रोटेस्टंट धर्माच्या समर्थकांविरुद्ध कठोर दडपशाही धोरणाचा अवलंब करावा लागला.

फिलिप II च्या समस्या किंवा अडचणी

फिलिप II ला त्याच्या संपूर्ण कारकिर्दीत विविध संकटे, समस्या आणि अडचणींचा सामना करावा लागला. या समस्या दोन मुख्य वर्गांमध्ये विभागल्या जाऊ शकतात:

(a) अंतर्गत समस्या- अंतर्गत समस्यांमध्ये, फिलिप II ला प्रथम मूर्सच्या बंडाचा सामना करावा लागला. मूर मुख्यतः दक्षिण-पूर्व प्रदेशात राहत होते. या लोकांकडे समाजात अत्यंत दुर्लक्षित नजरेने पाहिले जात होते. या दुर्लक्षामुळे, मूरांनी ख्रिश्चन धर्म स्वीकारला आणि बाहेरून कॅथलिक प्रथा स्वीकारण्यास सुरुवात केली. स्पेनमधील लोक मूरांना तुर्कांचे समर्थक मानून त्यांचा तिरस्कार करत होते, कारण त्यांच्या प्राचीन मूरिश संस्कृतीबद्दल मूरांचे प्रेम आणि आकर्षण कायम होते. स्पेनच्या ख्रिश्चन लोकसंख्येने, विशेषतः उच्चभ्रू वर्गाने, सम्राट फिलिप II कडे मागणी केली की मूर्सवर आवश्यक निर्बंध लादले जावे. परिणामी, फिलिप II ने 1566 मध्ये मूर्सविरुद्ध अनेक दडपशाही कायदे लागू केले.

फिलिप II च्या धार्मिक कट्टरता आणि कठोर दडपशाही धोरणाविरुद्ध मूर्सने बंड केले आणि 1569 मध्ये ग्रॅनडावर हल्ला केला. फिलिप दुसरा दोन वर्षे या बंडाचा सामना करत राहिला. जरी सम्राटाने त्याचा सावत्र भाऊ डॉन जॉनच्या मदतीने मूर्सचे बंड दडपले असले तरी, ही एक समस्या होती ज्याने सम्राट फिलिप II ला दोन वर्षे त्रास दिला. अंतर्गत क्षेत्रातील दुसरी मोठी समस्या अर्थव्यवस्थेशी संबंधित होती. फिलिप II ला त्याच्या कारकिर्दीत गंभीर आर्थिक संकटांचा सामना करावा लागला. मूर्स आणि ज्युंच्या विरोधात स्वीकारलेल्या कठोर दडपशाही धोरणाचा स्पेनच्या अर्थव्यवस्थेवर विपरीत परिणाम झाला. देशाच्या कृषी, उद्योग आणि नैसर्गिक संसाधनांच्या विकासाकडे लक्ष दिले गेले नाही आणि अमेरिकन वसाहतींतून मिळणारा अमाप पैसा लक्षात घेता देशाचा आर्थिक विकास पुरेसा आहे या दिशेने कोणतेही अर्थपूर्ण प्रयत्न झाले नाहीत. फिलिप II ला नेदरलँड्सच्या लोकांच्या बंडाच्या रूपात तिसऱ्या मोठ्या समस्यांचा सामना करावा लागला. हे बंड दडपण्यासाठी सम्राटाने आपली सर्व शक्ती वापरली पण तो आपल्या उद्देशात यशस्वी होऊ शकला नाही.

(b) बाह्य समस्या: फिलिप II ला अंतर्गत तसेच बाह्य क्षेत्रात अनेक गंभीर समस्यांना तोंड द्यावे लागले. त्याच्या बाह्य समस्यांचा स्पेनच्या परराष्ट्र धोरणाशी जवळचा संबंध होता. त्याला स्पेनला युरोप खंडातील सर्वात शक्तिशाली राष्ट्र बनवायचे होते. फिलिप II याने स्पेनचे श्रेष्ठत्व सिद्ध करण्यासाठी त्याच्या कारकिर्दीला सुरुवात केली. युद्धखोर राजाने विस्तारवादी धोरण स्वीकारले. भूमध्य समुद्रात तुर्कांच्या आक्रमणांमुळे फिलिप II च्या बाह्य समस्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली. 1570 मध्ये, तुर्कां शासक सेलिम II याने सायप्रसवर नियंत्रण प्रस्थापित करून संपूर्ण भूमध्य समुद्र धोक्यात आणला. तुर्कांच्या शक्तीवर नियंत्रण ठेवणे ही फिलिप II ची मुख्य समस्या होती. फिलिप II चे गृह धोरण

सम्राट फिलिप II ने स्पेनच्या लोकांच्या कल्याणासाठी त्याच्या अंतर्गत धोरणाचा एक भाग म्हणून खालील सुधारणात्मक पावले उचलली होती: मजबूत केंद्रीय प्रशासनाची स्थापना फिलिप II स्पेनमध्ये वाढला होता. त्याला स्पेनची भाषा आणि चालीरीती चांगलीच अवगत होती. त्याला स्पेनला संपूर्ण युरोप खंडातील सर्वात शक्तिशाली आणि समृद्ध देश बनवायचे होते जेणेकरून स्पेनचा प्रभाव संपूर्ण युरोपवर प्रस्थापित व्हावा. हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी, फिलिप II हा निरंकुश शासक म्हणून काम करण्यास आणि देशात प्रशासकीय एकसमानता प्रस्थापित करण्यास उत्सुक होता. यासाठी, स्पेनमध्ये एक शक्तिशाली केंद्र सरकार स्थापन करणे अत्यंत आवश्यक होते, जेणेकरून सर्व प्रशासकीय आणि कायदेविषयक अधिकार सम्राटाच्या हातात केंद्रित करता येतील. त्यामुळे, फर्डिनांड आणि इसाबेला यांच्या शासन धोरणानुसार, फिलिप II ने हळूहळू फेडरल संसदेचे अधिकार कमी करण्यास सुरुवात केली. त्याने स्पेनच्या सामंती असेंब्लीच्या (कॉर्टेझ) प्रतिनिधींची संख्या कमी केली आणि नामनिर्देशित सदस्यांची संख्या वाढवली. तोपर्यंत, स्पेनमध्ये जुने कर वसूल करण्यासाठी संसदेची परवानगी घेणे बंधनकारक होते, परंतु फिलिप II याने केवळ नवीन कर लागू करण्याचा विचार करण्यासाठी ही प्रणाली रद्द केली. संसदेची मान्यता आवश्यक होती. सम्राटाने स्पेनच्या स्वराज्य संस्थांचे अधिकारही मर्यादित केले. अशाप्रकारे, त्याने स्पेनचे मध्यवर्ती प्रशासन बळकट व संघटित केले आणि राज्यकारभाराचे सर्व अधिकार आपल्या हातात केंद्रित केले.

शक्तिशाली लष्करी संघटना:- फिलिप II हा महत्त्वाकांक्षी सम्राट होता आणि त्याच्या महत्त्वाकांक्षा केवळ शक्तिशाली सैन्याच्या मदतीने पूर्ण होऊ शकल्या. त्यामुळे स्पॅनिश सैन्याला मजबूत आणि शक्तिशाली बनविण्यावर त्यांनी आपले लक्ष केंद्रित केले. तो त्या वेळी उत्सुक होता आणि लष्करी जीवनात त्याला आस्था होती. या स्पॅनिश सरंजामदाराला युद्धाची खूप आवड होती. कारण फिलिप दुसरा याला या क्षेत्रात विशेष अडचण आली नाही. फिलिप II चे सेनापती, विशेषतः ड्यूक ऑफ अल्वा आणि ड्यूक ऑफ पर्मा, फार्नेस, त्या काळातील सर्वात सक्षम आणि कुशल सेनापतींमध्ये गणले गेले. निःसंशयपणे, फिलिप II चे सैन्य युरोपमध्ये सर्वोत्कृष्ट होते, परंतु नौदलाचे वर्चस्व आणि श्रेष्ठता स्थापित करण्यात तो यशस्वी होऊ शकला नाही. उत्तम नौदलाच्या कमतरतेमुळे, इंग्लंडच्या राणी एलिझाबेथच्या कारकिर्दीत फिलिप II याला इंग्लंडविरुद्धच्या नौदल युद्धात यश मिळू शकले नाही. नौदलाच्या कमकुवतपणामुळे, तो नेदरलँडमधील बंड दडपण्यात अयशस्वी ठरला आणि या कमकुवतपणामुळे, तो दक्षिण अमेरिकेसह स्पेनच्या वसाहती व्यापाराचे संरक्षण करू शकला नाही. परिणामी, इंग्लंड आणि नेदरलँडमधील बंडखोरांच्या कारवाया नियंत्रित करण्यात फिलिप दुसरा यशस्वी झाला नाही.

जनतेवर करांचा जास्त बोजा असल्याने, फिलिप II बंडखोरांची शक्ती दडपण्यात आणि युद्धे लढण्यात आयुष्यभर व्यस्त राहिला, ज्यामुळे त्याला त्याच्या कारकिर्दीत गंभीर आर्थिक संकटाला सामोरे जावे लागले. या संकटातून दिलासा मिळावा आणि देशाची आर्थिक स्थिती सुधारावी.

परिस्थिती सुधारण्यासाठी त्यांनी जनतेवर प्रचंड कर लादले, त्यामुळे जनतेमध्ये असंतोष निर्माण झाला. किंबहुना, फिलिप II च्या साम्राज्यवादी विस्तारवादी धोरणाने स्पेनच्या लोकांना खूप निराश आणि असंतोष दिला होता, कारण त्याच्या युद्धाभिमुख धोरणामुळे सरकारी तिजोरी रिकामी झाली होती. व्यापार आणि उद्योगाची घसरण. स्पेनमध्ये मूर आणि ज्यू या दोन्ही जातींचे लोक मोठ्या संख्येने राहत होते. या दोन्ही जातींचे लोक उद्योग आणि व्यापार क्षेत्रात अत्यंत कुशल होते आणि त्यांच्या कौशल्याच्या जोरावर त्यांनी स्पेनला व्यापार आणि औद्योगिक क्षेत्रात समृद्ध देश बनविण्यात महत्त्वपूर्ण योगदान दिले होते. पण स्पेनचा सम्राट फिलिप दुसरा हा कट्टर कॅथलिक होता. त्याच्या साम्राज्यात मूर्स आणि ज्यू यांसारख्या कॅथलिक-विरोधी वंशांचे अस्तित्व त्याला सहन होत नव्हते. त्यामुळे त्यांनी या दोन जातीतील लोकांवर दडपशाहीचे कठोर धोरण राबवले. परिणामी, मूर्स आणि ज्यू स्पेन सोडून इतर देशांमध्ये स्थलांतर करू लागले. या घटनेचा स्पेनच्या व्यापार आणि उद्योगांच्या प्रगतीवर विपरीत परिणाम झाला.

व्यापार आणि उद्योगाच्या घसरणीव्यतिरिक्त, फिलिप II ने आपल्या देशाच्या शेतीचे आधुनिकीकरण आणि उत्पादन वाढविण्याकडे लक्ष दिले नाही. स्पेनची सरंजामशाही व्यवस्था देखील शेतीच्या न्हासाला आणि समाजातील

संपत्तीच्या असमान वाटपासाठी मुख्यत्वे कारणीभूत होती. अमेरिकन वसाहतींतून स्पेनमध्ये येणारा सर्व पैसा दरबारी, अभिजात आणि सम्राट व त्याचे कुटुंब खात होते, तर करांचा बोजा सामान्य जनतेला सोसावा लागत होता.

फिलिप II चे धार्मिक धोरण

फिलिप II हे कट्टर कॅथोलिक वातावरणात वाढले होते. त्यांचे शिक्षणही कॅथोलिक वातावरणात पूर्ण झाले. त्यामुळे त्याने कॅथलिक धर्माकडे अधिक लक्ष देणे अत्यंत स्वाभाविक होते. स्पेनच्या सम्राटपदाची सूत्रे हाती घेतल्यानंतर फिलिप द्वितीय यांच्या जीवनाचे मुख्य उद्दिष्ट रोमन कॅथलिक धर्माचे वर्चस्व राखणे हे होते आणि हे ध्येय साध्य करण्यासाठी त्यांनी अथक प्रयत्न केले. त्यांनी धार्मिक सुधारणा चळवळ ही एक क्रांती मानली आणि ही क्रांती आणि क्रांतिकारक नेत्यांना दडपून, युरोपमधील रोमन कॅथलिक पंथाची मुळे घट्ट करणे हे त्यांनी आपले पवित्र कर्तव्य मानले. मार्टिन ल्यूथर, इवेइंगली आणि कॅल्विन यांच्या विचारांच्या प्रभावाखाली ज्या कॅथलिक देशांनी प्रोटेस्टंट धर्म स्वीकारला होता, त्यांनी पुन्हा रोमन कॅथलिक धर्माचा मार्ग स्वीकारला पाहिजे, अशी फिलीप द्वितीय यांची ठाम धारणा होती. अशाप्रकारे, असे म्हणता येईल की फिलिप II हा काउंटर-रिफॉर्मेशन चळवळीचा खंबीर समर्थक होता.

अशा प्रकारे, फिलिप II चे धार्मिक धोरण अतिशय कठोर होते. या धोरणाचे रक्षण करण्यासाठी त्यांना अनेक धर्मयुद्ध लढावे लागले त्यामुळे त्यांच्या विरोधकांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत गेली. फिलिप II याने धार्मिक सुधारणांना विरोध केला असे इतिहासकारांचे मत आहे.

फिलीप दुसऱ्याने चळवळीत सक्रिय भूमिका बजावली आणि तपास न्यायालयांद्वारे मोठ्या संख्येने प्रोटेस्टंट समर्थकांना दडपले. त्याच्या कठोर धार्मिक धोरणाचा परिणाम म्हणून नेदरलँडच्या लोकांनी उठाव केला. त्याचे विरोधक अधिक शक्तिशाली आणि प्रभावशाली असल्यामुळे, फिलिप II प्रोटेस्टंट समर्थकांना पूर्णपणे दडपून टाकू शकला नाही किंवा कॅथलिक धर्माची स्थापना करण्यात यशस्वी झाला नाही. त्याच्या अपयशामुळे स्पेनच्या राजकीय प्रतिष्ठेला मोठा धक्का बसला आणि त्याच्या स्वतःच्या व्यक्तिमत्त्वावर विपरित परिणाम झाला.

फिलिप II चे परराष्ट्र धोरण

महाद्विपीय युरोपच्या राजकीय क्षेत्रात स्पेनचे श्रेष्ठत्व प्रस्थापित करण्याची तसेच खंडीय स्तरावर कॅथलिक धर्माची पुनर्स्थापना करण्याची फिलिप II ची तीव्र इच्छा होती. खरेतर, फिलिप II ला साम्राज्य विस्तार आणि लष्करी मोहिमांद्वारे रोमन कॅथोलिक धर्माचे संरक्षण करायचे होते. फ्रान्स आणि इंग्लंड या धोरणामुळे घाबरले होते कारण या दोन्ही देशांना त्यांचे राजकीय आणि व्यावसायिक हितसंबंध वाढवण्यासाठी स्वतःच्या वसाहती स्थापन करण्याची फार काळजी होती. आपला राजकीय प्रभाव वाढवणे, आंतरराष्ट्रीय राजकारणाचे केंद्रीकरण करणे आणि युरोपात रोमन कॅथलिक पंथाची प्रतिष्ठा वाढवणे हे फिलिप II चे मुख्य उद्दिष्ट असल्याने आपले उद्दिष्ट पूर्ण करण्यासाठी त्याला विविध देशांविरुद्ध युद्ध पुकारावे लागले. परराष्ट्र धोरण. अशा प्रकारे, त्याच्या कारकिर्दीत, फिलिप II ने विविध देशांशी खालील प्रकारे परराष्ट्र संबंध निश्चित केले होते:

फ्रान्सविरुद्ध युद्ध: फ्रान्स आणि स्पेन हे दोन्ही देश रोमन कॅथलिक धर्माचे कट्टर समर्थक असले तरी दोन्ही देशांतील राज्यकर्त्यांमधील संबंध सौहार्दाचे नव्हते. फ्रान्सचा सम्राट हेन्री दुसरा याने पोप पॉल चौथ्याशी चांगले संबंध प्रस्थापित केले होते आणि इटली आणि नेदरलँडला मदत करून त्याने स्पेनचा सम्राट फिलिप दुसरा याला आपला शत्रू बनवले होते. या कारणास्तव फिलिप II ने 1557 मध्ये फ्रान्सविरुद्ध युद्ध घोषित केले. स्पॅनिश सैन्याला युद्धाच्या सुरुवातीच्या टप्प्यात फारसे यश मिळू शकले नाही, परंतु शेवटी 1559 मध्ये फ्रान्सचा पराभव झाला आणि दोन्ही देशांदरम्यान कॅम्ब्रेचा तह झाला. परंतु हा करार कायमस्वरूपी सिद्ध होऊ शकला नाही. काही काळानंतर, रोमन कॅथलिक लोकसंख्या आणि प्रोटेस्टंट समर्थकांमध्ये फ्रान्समध्ये गृहयुद्ध सुरू झाले. स्पेनचा सम्राट फिलिप दुसरा याने फ्रान्सच्या रोमन कॅथलिक लोकसंख्येला अप्रत्यक्ष पाठिंबा दिला. हेन्री II, स्पॅनिश सम्राटाची ही कृती अन्यायकारक आणि प्रतिकूल कृती मानून, कॅम्ब्रेचा तह विसर्जित करण्याची घोषणा केली. याच काळात नेदरलँडच्या लोकांनी स्पेनच्या सम्राटाविरुद्ध उठाव केला. फ्रान्सच्या सम्राटाने नेदरलँडच्या बंडखोरांना पूर्ण सहकार्य आणि पाठिंबा दिला. अशा रीतीने स्पेन आणि फ्रान्समधील

युद्ध बराच काळ चालू राहिले. शेवटी, स्पेन आणि फ्रान्स यांच्यात एक करार झाला, ज्याच्या अटी कॅम्ब्रेच्या तहावर आधारित होत्या. इतिहासकारांनी हा तह अत्यंत महत्त्वाचा करार म्हणून स्वीकारला आहे.

फ्रान्समध्ये 1559 मध्ये सुरू झालेले गृहयुद्ध 1589 पर्यंत चालू होते. बुद्धाच्या शेवटी विजयश्री कॅथलिकांनी मिळवली. 1589 मध्ये सम्राट हेन्री तिसऱ्याची एका कट्टर कॅथोलिकने हत्या केली. त्यानंतर फ्रान्सचा चौथा हेन्री. जो सम्राट झाला तो एक सक्षम आणि कार्यक्षम शासक होता. त्याने नेदरलँड आणि इंग्लंडच्या प्रोटेस्टंट समर्थकांना पूर्ण पाठिंबा दिला, ज्यामुळे स्पेन आणि फ्रान्समध्ये पुन्हा युद्ध सुरू झाले. पण हेन्री चौथ्याने आपल्या मुत्सद्देगिरीने आणि दूरदर्शी धोरणाने स्पॅनिश सम्राट फिलिप II च्या सर्व योजना अयशस्वी केल्या. फिलिप II ला 04 1508 रोजी फ्रान्सबरोबर बर्बेचा तह करण्यास भाग पाडले गेले, त्यानुसार फिलिप II ने हेन्री IV ला फ्रान्सचा सम्राट म्हणून स्वीकारले आणि पूर्वीच्या कराराच्या अटी देखील सुधारल्या गेल्या.

इंग्लंडशी परकीय संबंध: मेरी ट्यूडरच्या मृत्यूनंतर एलिझाबेथने इंग्लंडचा राज्यकारभार स्वीकारला. एलिझाबेथ ही प्रोटेस्टंट विश्वासाची खंबीर समर्थक होती, म्हणून तिने स्पेनविरुद्ध फ्रान्सला मदत केली. इंग्लंडच्या राणीला स्पेनच्या सामर्थ्याचा आणि सम्राट फिलिप II च्या वाढत्या प्रभावाचा हेवा वाटत होता. दुसरीकडे, फिलिप दुसरा, इंग्लंडच्या राणी एलिझाबेथविरुद्ध स्कॉटलंडच्या मेरीला मदत करत होता. त्यामुळे इंग्लंड आणि स्पेन यांच्यातील संबंध दिवसेंदिवस बिघडत गेले. 1587 मध्ये, स्पेनचा शासक फिलिप II याने इंग्लंडचा पराभव करण्याच्या उद्देशाने एक शक्तिशाली ताफा तयार केला. जगाच्या इतिहासात या ताफ्याला 'स्पेनचे आरमार' म्हणून ओळखले जाते. जेव्हा स्पॅनिश नौदल इंग्लंडवर हल्ला करण्याच्या तयारीत होता, तेव्हा इंग्रजी नौदलाने नौदलाचा नाश केला. या घटनेचा आंतरराष्ट्रीय राजकारणावर महत्त्वपूर्ण परिणाम झाला. स्पेनच्या पराभवामुळे प्रोटेस्टंट धर्माचा प्रसार झाला.

आणि पसरण्याचा मार्ग मोकळा केला. ताफ्याचा नाश झाल्यानंतरही फिलिप II ने हिंमत गमावली नाही. त्याने आयर्लंडच्या कॅथलिक लोकांना एलिझाबेथच्या विरोधात भडकवण्याचा पुरेपूर प्रयत्न केला, पण तो त्याच्या प्रयत्नात यशस्वी होऊ शकला नाही. याशिवाय फिलिप II याने आपल्या उरलेल्या नौदलाच्या मदतीने दोनदा इंग्लंडविरुद्ध युद्ध करण्याचा प्रयत्न केला, परंतु तो जिंकू शकला नाही. खरे तर आरमाराच्या पराभवाच्या घटनेने संपूर्ण युरोप खंडात ब्रिटिश नौदलाचे वर्चस्व सिद्ध झाले.

आधुनिक हॉलंड आणि बेल्जियम यांना प्राचीन नेदरलँड्स म्हटले जात असे. नेदरलँड्समध्ये सतरा लहान राज्यांचा समावेश होता आणि प्रत्येक राज्य स्वतंत्र राज्यकर्त्याद्वारे राज्य केले जात होते. सर्व राज्ये एकाच अधिपत्याखाली आणण्याचा प्रयत्न झाला असला तरी त्या राज्यांतील लोकांमध्ये प्रांतवादाची भावना कायम राहिली. चार्ल्स पाचवा आणि फिलिप दुसरा या स्पॅनिश राज्यकर्त्यांच्या कठोर धार्मिक धोरण आणि निरंकुश शासन धोरणाविरुद्ध नेदरलँडच्या लोकांनी बंडाचा मार्ग निवडला होता. फिलिप II च्या प्रो-कॅथोलिक धोरणाविरुद्ध नेदरलँड प्रोटेस्टंट लोकांनी जोरदार उठाव केला, ज्यांना परकीय शक्तींकडून भक्कम पाठिंबा आणि सहकार्यही मिळाले. नेदरलँडच्या बंडखोरांनी प्रसिद्ध देशभक्त नेता विल्यम ऑरेंजच्या नेतृत्वाखाली यश मिळवले आणि नेदरलँड्समध्ये डच प्रजासत्ताक स्थापन केले. अशा प्रकारे, नेदरलँडमधील बंडखोरीच्या घटनेमुळे फिलिप II चे राजकीय महत्त्व कमी झाले आणि स्पेनच्या पतनाचा मार्ग मोकळा झाला.

तुर्कांविरुद्ध संघर्ष करणारा फिलिप दुसरा हा धर्मनिष्ठ कॅथलिक होता. त्याला संपूर्ण ख्रिश्चन जगाला एका शक्तिशाली युनिटमध्ये संघटित करायचे होते. इटली आणि सिसिली येथे राहणाऱ्या ख्रिश्चन लोकांचे तेथील तुर्की अधिकाऱ्यांनी विविध प्रकारे शोषण केले. ख्रिश्चन जनतेची शोषणातून मुक्तता करून ख्रिश्चनांमध्ये संघटन व एकतेची भावना निर्माण व्हावी या उद्देशाने व्हेनिस, जिनिव्हा, स्पेन इत्यादी देशांतील राज्यकर्त्यांनी पोपच्या नेतृत्वाखाली संघ स्थापन केला. दरम्यान, 1566 मध्ये तुर्कीचा सुलतान सुलेमान मरण पावला आणि त्यानंतर सुलेमानचा मुलगा सलीम दुसरा तुर्कीचा नवा सुलतान झाला. सेलिम II ने 1570 मध्ये सायप्रसवर हल्ला केला. त्यावेळी सायप्रस हे इटलीतील व्हेनिस प्रजासत्ताकाच्या नियंत्रणाखाली होते. सायप्रसच्या लोकांनी आणि सैनिकांनी बराच काळ प्रचंड तुर्की सैन्याचा

सामना केला, परंतु शेवटी त्यांना तुर्कीला शरण जावे लागले. तुर्कांनी मोठ्या संख्येने सायप्रियट लोक आणि सैनिकांची निर्दयीपणे हत्या केली. या घटनेला विविध इतिहासकारांनीही दुजोरा दिला आहे.

सायप्रसचे पतन संपूर्ण ख्रिश्चन जगासाठी दुर्दैवी ठरले. आता ख्रिश्चनांना भूमध्य समुद्राच्या प्रदेशात फक्त माल्टा आणि क्रेट ही बेटे उरली होती. तुर्कस्तानने सायप्रसवर ताबा मिळवल्यानंतर, इटलीच्या किनारी भागावर हल्ला करणे, ख्रिश्चन जहाजे नष्ट करणे आणि व्यापाऱ्यांना लुटणे इ. दुसऱ्या शब्दांत, तुर्कांनी पाश्चात्य ख्रिश्चन देशांना भयंकर धोका निर्माण केला.

तुर्कांच्या वाढत्या शक्तीला दडपण्यासाठी स्पेनचा सम्राट फिलिप दुसरा याने त्याचा भाऊ डॉन जॉनच्या नेतृत्वाखाली एक शक्तिशाली नौदल पाठवले. 7 ऑक्टोबर, 1571 रोजी, तुर्की आणि स्पॅनिश नौदल सैन्यामध्ये लेपेंटोजवळ एक भयंकर युद्ध झाले, ज्यामध्ये तुर्कांचा दारुण पराभव झाला आणि तुर्कीचे नौदल पूर्णपणे नष्ट झाले. या युद्धाच्या परिणामी, ख्रिश्चनांचे मनोबल उंचावले आणि तुर्कांचा पराभव होऊ शकत नाही हा विश्वास संपुष्टात आला. या घटनेमुळे फिलिप दुसरा आणि स्पेनची प्रतिष्ठाही वाढली.

पोर्तुगालचे स्पॅनिश साम्राज्यात एकीकरण:

चार्ल्स पाचव्याच्या कारकिर्दीत, पोर्तुगालच्या राजकुमारी मेरीचा फिलिप II सोबत विवाह 1543 मध्ये झाला. 1580 मध्ये पोर्तुगालच्या शासकाच्या मृत्यूनंतर, उत्तराधिकाराच्या प्रश्नावरून वाद निर्माण झाला. फिलिप II ने देखील आपल्या पत्नीच्या वतीने पोर्तुगालच्या सिंहासनावर आपला हक्क सांगितला. खरं तर, फिलिप दुसरा पोर्तुगाल स्पॅनिश साम्राज्यात विलीन करू इच्छित होता. याशिवाय बुगांजाच्या ड्यूकने देखील पोर्तुगालच्या सिंहासनासाठी आपला दावा सादर केला होता परंतु फिलिप II ने त्याला पुरेसे पैसे देऊन आपल्या पक्षात घेतले. अशा प्रकारे फिलिप II ने पोर्तुगालला त्याच्या साम्राज्यात जोडले. या कामावर पोर्तुगालचे लोक समाधानी नव्हते. फिलिप II च्या मृत्यूनंतर, त्याच्या वारसांच्या कमकुवतपणाचा फायदा घेत, पोर्तुगालच्या लोकांनी स्वातंत्र्य लढा सुरू केला आणि शेवटी 1640 मध्ये, पोर्तुगाल पुन्हा स्वतंत्र राज्य बनले.

फ्रेंच वर्चस्व

निःसंशयपणे, फ्रान्स त्याच्या लष्करी आणि आर्थिक सामर्थ्याच्या आधारावर अनेक शतके सर्वोच्च राहिला, परंतु त्याच्या महानतेमध्ये त्याच्या सांस्कृतिक कामगिरीने देखील महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली. फ्रान्सने साहित्य, कला आणि विचारांच्या क्षेत्रात मागील तीन शतकांत जी प्रगती केली, ती त्याच्या महानतेची निश्चितच द्योतक आहे, त्यासाठी तत्कालीन राज्यकर्त्यांचे सहकार्य नाकारता येत नाही. आपली उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी फ्रान्सच्या राज्यकर्त्यांनी समानता, भेदभाव आणि शिक्षा हे धोरण स्वीकारले आणि कठोर परिश्रम आणि त्यांच्या अधिकाऱ्यांच्या सहकार्याने ते फ्रान्सचे वर्चस्व प्रस्थापित करण्यात यशस्वी झाले. 16 व्या शतकात, फ्रान्सची राजधानी पॅरिस सांस्कृतिक दृष्टिकोनातून सर्वात महत्त्वाची होती आणि फ्रान्सला लष्करी आणि राजनयिक दृष्टिकोनातून खूप अभिमान होता आणि संपूर्ण युरोपच्या राजकीय क्रियाकलापांचे केंद्र राहिले.

फ्रान्समधील पुनर्जागरण आणि सुधारणा

फ्रान्सिस पहिला (१५१५-१५४७) - फ्रेंच शासक फ्रान्सिस पहिला याच्या नवीन शिक्षण, कला आणि साहित्याच्या आसक्तीमुळे फ्रान्स पुनर्जागरणाच्या संपर्कात आला. यावेळी, जरी स्पेनचा शासक आणि रोमचा शासक चार्ल्स पाचवा विरुद्धच्या युद्धांमध्ये फ्रान्सला पराभवाला सामोरे जावे लागले असले तरी, पुनर्जागरणाच्या प्रभावामध्ये कोणतीही ढिलाई झाली नाही परंतु त्याचा प्रभाव वाढतच गेला. फ्रान्सिस I च्या कारकिर्दीत, उदारमतवादी विचारसरणी आणि सर्जनशील कल्पनांना प्रोत्साहन देण्यात आले आणि मानवतावादी कल्पनांचा विस्तार झाला. पोपबरोबरच्या करारानंतर, फ्रान्सिस प्रथमने कॅथलिक धर्माच्या विरोधकांबद्दल कठोर धोरण स्वीकारले आणि प्रोटेस्टंट धर्माच्या अनेक अनुयायांना शिक्षा केली, परंतु पुनर्जागरण आणि सुधारणांचा प्रभाव फ्रान्समध्ये वाढतच गेला.

हेन्री II (1547-1559) - फ्रान्सिस I च्या मृत्यूनंतर, त्याचा मुलगा हेन्री II फ्रान्सच्या सिंहासनावर आरूढ झाला. तो आपल्या वडिलांच्या दडपशाही धोरणाचे पालन करत राहिला, परंतु फ्रान्समधील कॅल्विनचा प्रभाव कमी झाला नाही. कॅल्विनच्या 'द इन्स्टिट्यूट ऑफ द ख्रिश्चन रिलिजन' या पुस्तकाने सामान्य लोक खूप प्रभावित झाले. सरंजामदार आणि लष्करी अधिकारी देखील त्याच्या प्रभावापासून अस्पर्श राहिले नाहीत. प्रथम, त्यांना त्यांच्या अस्तित्वाची सुरक्षा हवी होती आणि दुसरी, त्यांचा लोकशाही शासनावर विश्वास होता. हेन्री II च्या कॅल्विन विरोधी धोरणामुळे लोक त्याच्या विरोधात गेले होते. त्यांच्या हयातीत काही प्रमाणात शांतता प्रस्थापित झाली परंतु त्यांच्या मृत्यूनंतर फ्रान्स गृहयुद्ध आणि धार्मिक युद्धांचे केंद्र बनले.

फ्रान्सिस II (1559-1560) आणि चार्ल्स IX (1560-1574) आणि हेन्री III (1574-1589) - हेन्री II च्या मृत्यूनंतर, फ्रान्सिस II, चार्ल्स IX आणि हेन्री तिसरा अनुक्रमे फ्रान्सच्या सिंहासनावर आरूढ झाले. त्यांच्या अक्षमतेमुळे, राणी मदर कॅथरीन डी मेडिसी यांच्याकडे राज्यकारभाराचा खरा लगाम होता. त्यावेळच्या परिस्थितीत, कॅल्व्हिन्स आणि कॅथलिकांवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी फ्रान्सला एका शक्तिशाली शासकाची गरज होती, परंतु गादीवर बसलेल्या तीन अक्षम राज्यकर्त्यांमुळे, फ्रान्समध्ये अराजकता आणि अराजकतेने राज्य केले, परिणामी देशाला अनेक संकटांचा सामना करावा लागला. आर्थिक समस्या, प्रशासकीय समस्या. अडचणी आणि धार्मिक त्रासांना सामोरे जावे लागले. कॅथरीन डी मेडिसी ही महत्वाकांक्षी स्त्री होती. त्याच्यात स्त्रीलिंगी गुणांचा अभाव होता पण पुरुषांसारखे गुण होते. त्याच्या चारित्र्याबद्दल आणि व्यक्तिमत्त्वाबद्दल इतिहासकार विरोधी मतं ठेवतात. काहीजण तिला प्रेम आणि आपुलकीचे मूर्तिमंत रूप मानतात तर काहीजण तिला धूर्त देवी म्हणून लिहितात, परंतु वास्तविकता अशी आहे की तिने फ्रान्सच्या राजकारणात तिच्या आश्रयाने (१५५९-१५८९) सक्रिय सहभाग घेतला होता. ती धर्मांध नव्हती. त्यांनी सहिष्णुतेचे धोरण अवलंबले आणि फ्रान्सची प्रांतीय स्वायत्तता सर्व काही टिकवून ठेवण्याचा प्रयत्न केला. प्रोटेस्टंट आणि कॅथलिक यांच्यात समतोल निर्माण करण्याचाही त्यांनी सर्वतोपरी प्रयत्न केला.

चार्ल्स द ग्रेटच्या मृत्यूनंतर हेन्री तिसरा जेव्हा फ्रान्सच्या सिंहासनावर बसला तेव्हा तीन हेन्रींचे युद्ध पण जेव्हा तो सत्तेवर आला तेव्हा सिंहासनावर इतर दावेदार होते, ज्यामुळे फ्रान्स पुन्हा एकदा त्याचे नाव हेन्री होते. त्यामुळे ते फ्रान्सचे होते. शासक हेन्री तिसरा, कॅथोलिक उमेदवार ड्यूक हेन्री ऑफ गुइस आणि प्रोटेस्टंट उमेदवार हेन्री ऑफ नॅवरे या तीन उमेदवारांमध्ये 1588-89 इ. स. चे युद्ध झाले, हे युद्ध इतिहासात तीन हेन्रींचे युद्ध म्हणून ओळखले जाते. हेन्री तिसरा लढाईत मारला गेला आणि नॅवरेच्या हेन्रीने कॅथलिक धर्म स्वीकारला. त्यामुळे फ्रान्सच्या जनतेने त्यांचा शासक म्हणून स्वीकार केला. त्यावेळेस फ्रान्सची अंतर्गत परिस्थिती अत्यंत अराजक आणि कमकुवत होती, परंतु त्याच्या राज्याभिषेकानंतर लगेचच हेन्री चतुर्थ हेन्रीच्या नावाने हेन्रीने यशस्वीपणे राज्य करण्यास सुरुवात केली आणि फ्रान्सला प्रगतीच्या दिशेने नेले.

पुन्हा गृहयुद्ध सुरू झाले

हेन्री चौथा (१५८९-१६१०) फ्रान्सच्या उदयाचा काळ - प्रसिद्ध इतिहासकार ए. जे. ग्रँट लिहितात, "हेन्री हा फ्रान्सच्या राज्यकर्त्यांपैकी सर्वात प्रसिद्ध होता. जरी त्याला सामान्यतः हेन्री ऑफ नॅवरे या नावाने ओळखले जात असे कारण सिंहासनावर येण्यापूर्वी ते याच नावाने ओळखले जात होते. तो एक शूर सैनिक म्हणून ओळखला जात असे. अनेक वर्षांच्या परदेशी युद्धानंतर आणि गृहयुद्धानंतर फ्रान्समध्ये शांतता प्रस्थापित झाल्यामुळे त्यांना ओळखले जाते. किंबहुना, हेन्री चौथ्याने फ्रान्सला त्याच्या पूर्वीच्या समस्यांपासून मुक्त केले आणि त्याच्या स्थितीला ठोस आकार दिला आणि फ्रान्सच्या भविष्यातील उदयाचा पाया घातला. 1598 मध्ये, हेन्रीने नॅटोसच्या आदेशानुसार एक ऐतिहासिक घोषणा केली, ज्या अंतर्गत त्याने फ्रान्सच्या प्रोटेस्टंट अनुयायांना धार्मिक स्वातंत्र्य दिले, ज्यांना ह्यूगेनॉट्स देखील म्हटले जाते, आणि त्यांना आशवासन देण्यात आले की शासनाचे अनुदानही दिले जाईल. शिवाय त्यांना पंचायती स्थापन करण्याचा अधिकार देण्यात आला आणि त्यांच्या ग्रंथावरील धार्मिक बंधनेही काढून टाकण्यात आली. यावरून हेन्री हा धार्मिकदृष्ट्या उदारमतवादी शासक होता आणि त्याने सर्व धर्म स्वीकारले हे स्पष्ट होते. प्रोटेस्टंट च्या अनुयायांबद्दल

उदारमतवादी वृत्ती होती. हेन्री चतुर्थाला हे चांगले ठाऊक होते की त्यावेळच्या परिस्थितीत शक्तिशाली राजेशाही प्रस्थापित करणे आवश्यक आहे, परंतु त्याला हे देखील चांगले वाटले की सामर्थ्यशाली सरंजामदारांच्या उपस्थितीत तो कदाचित आपल्या उद्दिष्टांमध्ये यशस्वी होऊ शकणार नाही. त्यामुळे सरंजामदारांच्या सत्तेला ठेचून काढण्यासाठी त्यांनी दडपशाहीचे धोरण अवलंबले.

फ्रान्सच्या आर्थिकदृष्ट्या प्रगतीसाठी, हेन्री चौथ्याने त्याच्या कारकिर्दीत शेती आणि उद्योगांच्या विकासासाठी अनेक महत्त्वपूर्ण कामे केली. या कामात त्यांचे विश्वासू आणि शिस्तप्रिय मंत्री साळी यांनी त्यांना पूर्ण सहकार्य केले. शेतीसाठी योग्य जमिनीचे क्षेत्रफळ वाढवण्यासाठी त्यांनी प्रयत्न केले आणि शेतकऱ्यांना शेती विकसित करण्यासाठी प्रोत्साहित केले. अंतर्गत कर्तव्ये रद्द करून, हेन्री चौथ्याने उद्योग आणि व्यापाराच्या विकासात आपली कृषी स्वारस्य व्यक्त केली. त्याच्या कारकीर्दीत फ्रान्स आणि ल्योनमध्येही रेशीम उद्योग मोठ्या प्रमाणात विकसित झाला आणि भिस ही या उद्योगाची प्रमुख केंद्रे बनली. लोखंड उद्योग संरक्षित झाला आणि पॅरिस काच आणि पॉर्सिलेन उद्योगाचे केंद्र बनले.

चौथ्या हेन्रीच्या कारकिर्दीत केवळ अंतर्गत व्यापारच सुधारला नाही तर बाह्य व्यापारालाही चालना मिळाली. या काळात होत असलेल्या भौगोलिक अन्वेषणांमुळे, फ्रान्सच्या लोकांना शक्तिशाली नौदलाची गरज भासू लागली जेणेकरून ते बाहेरील देशांतून आपली व्यापारी जहाजे बिनदिक्कत वापरून देशाची आर्थिक स्थिती मजबूत करता येईल. हेन्री IV हा उदारमतवादी आणि सहिष्णू शासक असल्याने, त्याने धार्मिक मतभेदांकडे दुर्लक्ष केले आणि इंग्लंड, हॉलंड आणि तुर्कीशी व्यापार मार्ग स्थापित केला, जेथे प्रोटेस्टंट आणि इस्लामचे अनुयायी राहत होते.

स्पेनचा शासक फिलिप हा हेन्रीचा कट्टर विरोधक होता आणि त्याने गादीवर बसण्यासाठी अनेक अडचणी निर्माण केल्या होत्या, परंतु सिंहासनावर आरूढ झाल्यानंतर चौथ्या हेन्रीने राजकीय चातुर्य दाखवून त्याच्याशी तह केला. या करारानुसार दोन्ही देशांनी त्यांचे जुने वाद मान्य केले. ऑस्ट्रियाविरुद्धच्या त्याच्या मोहिमेत, हेन्रीने ऑस्ट्रियाविरुद्धी इटली आणि हॉलंड यांच्याशी मैत्रीपूर्ण संबंध प्रस्थापित केले आणि स्वातंत्र्याच्या युद्धाला शक्य ते सर्व सहकार्य केले, परंतु तो ऑस्ट्रियाविरुद्ध जाण्यापूर्वीच, एका धर्मांध आणि वेड्या कॅथलिकने त्याची हत्या केली. १६१० मध्ये त्याची हत्या केली.

खरं तर, हेन्री चौथा एक उदारमतवादी आणि देशभक्त शासक तसेच कुशल राजकारणी आणि मुत्सद्दी होता. इतिहासकार आजही त्याचे वर्णन फ्रेंच समृद्धीचे संस्थापक म्हणून करतात. प्रख्यात इतिहासकार ए.जे. प्रांत लिहितात, "हेन्री IV च्या देशांतर्गत आणि परराष्ट्र धोरणामुळे फ्रान्समध्ये राष्ट्रीय वैभवाच्या युगाची सुरुवात झाली." या सुरुवातीचे श्रेय हेन्री चौथ्यालाच जाते. जर हेन्री चौथ्याने फ्रान्सवर राज्य केले नसते, तर लुई चौदाव्याचा समृद्ध युग फ्रान्समध्ये प्रस्थापित झाला नसता.

परंतु हे सर्व गुण आणि वैशिष्ट्ये असूनही हेन्री चौथ्यामध्ये काही कमतरता होत्या. तो जिद्दी होता आणि आपले स्वार्थी ध्येय साध्य करण्यासाठी काहीही करण्यास तयार होता. कॅथलिक धर्म स्वीकारल्यानंतरही तो प्रोटेस्टंटंप्रती उदार राहिला. त्याला नेहमीच स्त्रियांशी जवळीक साधण्यात रस होता, परंतु तिच्या गुणांच्या तुलनेत त्याच्या किरकोळ स्वभावातील कमतरतांना विशेष महत्त्व नाही. खरे तर तो आणखी काही काळ जगला असता तर त्याने फ्रान्सला प्रगतीच्या शिखरावर नेले असते.

लुई XIII (1610-1643) - हेन्री IV चा अल्पवयीन मुलगा, लुई, त्याच्या हत्येनंतर फ्रान्सच्या सिंहासनावर आरूढ झाला. राज्यकारभाराची खरी सूत्रे त्याची अक्षम आई **मेरी डी मेडिसी** यांच्या हातात होती. जर तेराव्या लुईला रिचेलीयूच्या रूपात सक्षम मंत्री मिळाला नसता, तर त्याची कारकीर्द नक्कीच क्षुल्लक ठरली असती. क्वीन मदरने, स्वैरपणे आणि सार्वजनिक भावनांच्या विरोधात वागून, आपल्या मुलाचे लग्न ऑस्ट्रियाच्या राजकुमारी अँनशी केले, जे स्पेनचे शासक फिलिप तिसरे यांची मुलगी होती आणि तिची मुलगी एलिझाबेथ हिचा विवाह स्पेनच्या राजकुमाराशी केला, जो नंतर फिलिप IV ची पत्नी बनली. नावाने स्पेनच्या सिंहासनावर बसला. राणी आईच्या अदूरदर्शीपणामुळे

फ्रान्समधील परिस्थिती तणावपूर्ण बनली आणि प्रोटेस्टंट वर्ग बंड करण्यास तयार झाला. त्याच वेळी, 1614 मध्ये, इस्टेट जनरलचे अधिवेशन बोलावण्यात आले परंतु त्याचा काही उपयोग झाला नाही. राजकुमार एस कार्डिनल रिचेल्यू आणि त्याची उपलब्धी कार्डिनल रिचेलीयूने आपल्या कृती आणि क्षमतेद्वारे लुई XIII च्या कारकिर्दीत अपूर्ण कार्ये पूर्ण केली. खरे तर फ्रान्सला अराजकता आणि अराजकता यातून मुक्त करणारा तो एकमेव व्यक्ती होता. 1624 ते 1642 या काळात युरोपच्या इतिहासात तो सर्वात महत्त्वाचा माणूस राहिला. 1585 मध्ये इ.स कार्डिनल रिचेलीयूचा जन्म एका श्रीमंत सरंजामदार कुटुंबात झाला. तो धर्माकडे प्रबळ होता आणि चर्चची सेवा करण्यास उत्सुक होता, म्हणून वयाच्या 21 व्या वर्षी तो लूसचा बिशप बनला. 1614 मध्ये स्टेट जनरलच्या निवडणुकांदरम्यान, तो पाळकांचा प्रतिनिधी म्हणून सदस्य म्हणून निवडला गेला आणि त्याच्या वक्तृत्वाने त्याने राणी मदर मेरी डी मेडिसी यांना आकर्षित केले, म्हणून कार्डिनलचे यासोबतच त्यांना मंत्रीपदही देण्यात आले. नंतर, 1624 मध्ये, रिशलूच्या विलक्षण प्रतिभेने प्रभावित होऊन, त्याला त्याचे पंतप्रधान बनवले गेले. रिचेलीयूची उपलब्धी: पंतप्रधानपद प्राप्त केल्यानंतर, राजेशाहीची प्रतिष्ठा प्रस्थापित करणे आणि मुकुटाचा सन्मान आणि वैभव वाढवणे हे रिचेल्यूचे मुख्य उद्दिष्ट होते, म्हणून त्यांनी फ्रान्सच्या राज्यकर्त्यासमोर प्रतिज्ञा केली, "मी प्रतिज्ञा करतो. की ह्यूगोनाॅट्स नष्ट करतील, शक्तिशाली आणि गर्विष्ठ सरंजामदारांना नतमस्तक करतील आणि सर्व प्रजेला आज्ञाधारक आणि कर्तव्यदक्ष बनण्यास भाग पाडतील आणि परदेशात शासकाची वैभवशाली राजेशाही प्रस्थापित करतील.

पंतप्रधान म्हणून आपल्या संपूर्ण कार्यकाळात, कार्डिनल रिचेल्यू अत्यंत परिश्रम, अदम्य धैर्य, देशभक्ती आणि उत्साहाने आपली शपथ पूर्ण करण्यासाठी वचनबद्ध राहिले. राजेशाही कारस्थानं, विरोध आणि अनेक अडचणींनंतरही त्यांच्या निश्चयामध्ये कोणताही बदल झाला नाही. खरं तर, 1624 ते 1642 AD पर्यंत, फ्रान्सचा खरा शासक लुई तेरावा नसून कार्डिनल रिचेलीयू होता. बोर्बन राजेशाही मजबूत करण्याबरोबरच त्याने फ्रान्सची कीर्ती वाढवली.

रिचेलीयूचे गृह धोरण आपली उपयुक्तता सिद्ध करण्यासाठी, रिचेलीयूने प्रथम फ्रान्सच्या गृह आणि परराष्ट्र धोरणाकडे आपले लक्ष वेधले. स्वदेशात आपले स्थान बळकट केल्याशिवाय परकीय विजयाच्या क्षेत्रात ते फारसे लक्षणीय कामगिरी करू शकणार नाहीत, हे त्याला चांगलेच ठाऊक होते. म्हणून, फ्रान्सच्या लोकांचे समाधान करण्यासाठी आणि त्यांची सहानुभूती आणि अनुकूलता मिळविण्यासाठी, त्याने खालील महत्त्वपूर्ण पावले उचलली:

रिचेलीयूचे धार्मिक धोरण - रिचेल्यूबाबत असे म्हटले जाते की तो फ्रान्समध्ये कॅथलिक होता परंतु परदेशात तो प्रोटेस्टंट होता. धर्मांधता आणि संकुचित विचारसरणीच्या युगात त्यांचा जन्म झाला हे निःसंशय, पण ते स्वतः उदारमतवादी विचारांचे होते. पंतप्रधानपदावर नियुक्ती झाल्यानंतर, त्याने ह्यूगोनाॅट्सकडे आपले लक्ष वळवले कारण त्याला फ्रान्समधून धार्मिक भेदभाव पूर्णपणे काढून टाकायचा होता आणि लुई XIII च्या विरोधकांना त्याच्या आज्ञाधारक बनवायचे होते.

नॉटच्या घोषणेनंतर, फ्रान्समध्ये राहणा-या प्रोटेस्टंटची स्थिती खूप मजबूत झाली होती आणि त्यांनी फ्रान्समध्ये स्वतःचा एक शक्तिशाली गट तयार केला होता. रिचेलीयूचा त्यांच्या धार्मिक स्वातंत्र्याला विरोध नव्हता पण त्यांना त्यांचे लष्करी आणि राजकीय अधिकार कमी करायचे होते जेणेकरून ते लुई XIII चे अवज्ञा करणार नाहीत. 1625 मध्ये त्यांनी सम्राटाविरुद्ध बंड केले, म्हणून रिशलूने त्यांचे दडपशाही आवश्यक मानले. सुरुवातीला रिचेलीयूने संभाषणातून त्यांना योग्य मार्गावर आणण्याचा प्रयत्न केला परंतु नंतर त्याने हेग्युनॉट्सचा किल्ला असलेल्या लॉरचेलला वेढा घातला. इंग्लंडच्या मदतीने, प्रोटेस्टंट बराच काळ रिचेलीयूच्या सैन्याचा सामना करत राहिले परंतु शेवटी ऑक्टोबर 1628 मध्ये त्यांनी आत्मसमर्पण केले. रिचेलीयूने त्यांच्याशी दयाळूपणे वागले आणि Aalè च्या करारानुसार, त्यांचे धार्मिक आणि नागरी हक्क पूर्वीप्रमाणेच संरक्षित केले गेले, परंतु त्यांचे राजकीय आणि लष्करी अधिकार रद्द करून, रिचेलीयूने फ्रान्सची राजेशाही मजबूत केली.

सरंजामदारांचे दमन : फ्रान्सचा सरंजामदार वर्ग अनेक विशेषाधिकारांचा उपभोग घेत होता आणि राजेशाही मजबूत करण्याच्या मार्गात मोठा अडथळा बनत होता. त्यांच्यामधून प्रांतीय गव्हर्नर नेमले गेले आणि त्यांचे स्वतःचे किल्ले

आणि सैन्य होते. त्यांनी आपल्या प्रांतावर राजेप्रमाणे राज्य केले आणि अनेकदा राजांच्या आदेशाचे उल्लंघन करून कट रचले. करायचे. म्हणून, रिशलूने त्यांच्यावर कठोर कारवाई करण्याचा निर्णय घेतला आणि 1626 मध्ये त्याच्या एका आदेशाद्वारे सामंतांच्या तटबंदीचा नाश करण्याचा आदेश दिला. त्यांनी कट रचणाऱ्या सरंजामदारांना शोधून काढले आणि त्यांना फाशीची शिक्षा दिली आणि त्यांच्या कठोर दृष्टीमुळे त्यांनी सरंजामदारांच्या मनात भीती आणि दहशत निर्माण केली. रिशलूला त्याच्या मेहनतीला देशातील शेतकरी आणि इतर नागरिकांचे पूर्ण सहकार्य आणि पाठिंबा मिळाला. रिशलूने द्वंद्वयुद्ध आणि वैयक्तिक युद्धावरही बंदी घातली आणि जर कोणी कोणत्याही चकमकीत राजाच्या आज्ञेविरुद्ध वागण्याचे धाडस केले तर त्याला कठोर शिक्षा देण्यात आली.

चेव्हिलने या संदर्भात असेही लिहिले आहे की "आपल्या अध्यादेशांद्वारे, रिचेलीयूने संघर्ष आणि वैयक्तिक युद्धाविरुद्ध युद्धाचे आदेश जारी केले आणि आदेशांचे उल्लंघन करणाऱ्यांना मृत्यूदंडही दिला."

प्रशासनाचे बळकटीकरण - फ्रान्समध्ये संघटित, सुसंघटित आणि केंद्रीकृत प्रशासन प्रदान करणे हे रिचेलीयूचे आणखी एक महत्त्वाचे कार्य होते. खरे तर, शासनाचे केंद्रीकरण हे रिशलूच्या आश्चर्यकारक यशाचे मोठे स्मारक आहे. त्याने महत्त्वाकांक्षी, स्वार्थी आणि गर्विष्ठ श्रीमंतांच्या अधिकारांवर मर्यादा घालून सत्ता नियंत्रित केली आणि नवीन अधिकारी नियुक्त केले आणि स्थानिक सुरक्षा, न्याय, अर्थव्यवस्था इत्यादींची कामे त्यांच्याकडे सोपवली. नवीन अधिकारी राजा आणि श्रीमंतांद्वारे नियुक्त केले गेले, म्हणून ते त्यांच्याशी एकनिष्ठ राहिले आणि प्रांतीय गव्हर्नरांच्या कामावर देखरेख ठेवली, ज्यामुळे केंद्र सरकारवर नियंत्रण ठेवण्यास मदत झाली.

कार्डिनल रिचेलीयूचे परराष्ट्र धोरण - रिचेल्यू हा बोर्बन राजघराण्याचा निष्ठावान सेवक आणि फ्रान्सचा खरा देशभक्त होता. त्याला युरोपमधील स्पेनच्या हॅप्सबर्ग राजघराण्याची सत्ता ठेचून काढायची होती जेणेकरून फ्रान्समध्ये बोर्बन राजघराण्याचे वर्चस्व प्रस्थापित करता येईल. त्याच्या परराष्ट्र धोरणाची दोन मुख्य तत्त्वे होती: प्रथम, त्याला फ्रान्सची आंतरराष्ट्रीय प्रतिष्ठा वाढवायची होती आणि दुसरे, ते फ्रान्सचे वर्चस्व प्रस्थापित करण्याच्या बाजूने होते. यावेळी, फ्रान्स तीन बाजूंनी स्पेनच्या सीमांनी वेढलेला होता, म्हणून त्याला आपल्या सीमांचा विस्तार करून स्पेनच्या वर्चस्वातून मुक्त करायचे होते. मंटुआ ज्यामध्ये तो 1626 मध्ये यशस्वी झाला. जेव्हा, ड्यूक ऑफ मेनच्या मृत्यूनंतर, स्पेनच्या सैन्याने त्याच्या उत्तराधिकारी ड्यूक ऑफ नेबरला कैद केले आणि तेथे आपला अधिकार प्रस्थापित केला, तेव्हा रिचेल्यूला ते सहन झाले नाही. त्यांनी ताबडतोब यात हस्तक्षेप केला आणि त्यांच्या कार्यात मोठे यश मिळवले.

रिशलू हा उत्तम मुत्सद्दी होता. त्याने परिस्थितीचा अभ्यास करून ऑस्ट्रियाविरुद्ध जर्मनीला मदत केली. रिचेलीयूने इटलीतील लहान राज्यांनाही मदत दिली. ऑस्ट्रो-स्पॅनिश संबंध चिरडून त्याने लुई चौदाव्याच्या गौरवशाली युगाची सुरुवात केली. रिशलूच्या कारकिर्दीत तीस वर्षांचे युद्ध शिगेला पोहोचले होते. कार्डिनल असूनही, सुरुवातीला त्याने राजकीय कारणांसाठी प्रोटेस्टंटंना मदत केली, परंतु नंतर त्याने थेट तीस वर्षांच्या युद्धात उडी घेतली. या युद्धात सहभागी होण्याचे त्यांचे मुख्य उद्दिष्ट फ्रान्ससाठी अल्प्स आणि लॉरेन मिळवणे हे होते जेणेकरून स्पेनचे वर्चस्व चिरडून फ्रान्सची प्रतिष्ठा वाढवता येईल.

१६४२ मध्ये रिचेलीयूचा मृत्यू झाला असला तरी त्याला त्याच्या धोरणाचे परिणाम माहीत नव्हते. पण त्याच्या मृत्यूनंतर काही वर्षांनीही वेस्टफालियाच्या तहामुळे त्याची स्वप्ने सत्यात उतरली आणि स्पेनचा युरोपमधील प्रभाव संपला. Pyrenees च्या तहाने स्पेन कमकुवत आणि फ्रान्स मजबूत करून Richelieu चे उद्दिष्ट पूर्ण केले. रिचेलीयूचे मूल्यमापन - एका प्रसिद्ध विद्वानाने रिचेलीयूचे मूल्यमापन करताना लिहिले आहे, "निःसंशयपणे, रिचेलीयूने फ्रान्सला राष्ट्रीय एकता, संघटन आणि धार्मिक शांतता प्रदान केली. त्याने देशात बोर्बन राजेशाहीची सार्वत्रिक सत्ता आणि प्रतिष्ठा प्रस्थापित केली. संपूर्ण देशात एकता होती. फ्रान्सचे. एक अत्यंत केंद्रीकृत, शक्तिशाली आणि सुसंघटित सरकार स्थापन करण्याच्या उद्देशाने, त्याने ह्यूगेनॉट्सचा पराभव केला. त्यांचे राजकीय हक्क आणि स्वातंत्र्य नष्ट केले आणि अनियंत्रित आणि शक्तिशाली सरंजामदारांचे कठोरपणे दडपण केले." परंतु सततच्या युद्धांमुळे आणि समस्यांमुळे ते आपल्या नियमांना आणि सुधारणांना ठोस आकार देऊ शकले नाहीत. इंटेंडंट नावाच्या अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करून त्यांनी

प्रांतांवर राज्य केले. देश बनवला. राज्यपालांच्या अधिकारांवर अंकुश ठेवून आणि अंतर्गत आणि बाह्य व्यापाराला पाठिंबा देऊन समृद्ध. खरेतर, रिचेल्यूच्या सुधारणांशिवाय, कोलबर्टच्या सुधारणा आणि लुई चौदाव्याच्या गौरवशाली राजवटीला काहीच महत्त्व नव्हते.

लुई चौदावा (१६४३-१६६१) - १६४२ मध्ये कार्डिनल रिचेल्यूच्या मृत्यूनंतर सम्राट लुई तेरावा याने कार्डिनल माझारिनची पंतप्रधानपदावर नियुक्ती केली, परंतु या नियुक्तीनंतर एक वर्ष चार महिन्यांनी लुई तेरावाही मरण पावला. म्हणून, त्याच्या मृत्यूनंतर, त्याचा पाच वर्षांचा मुलगा लुई चौदावा फ्रान्सच्या गादीवर बसला. त्याच्या संरक्षकाची जबाबदारी सक्षम पंतप्रधान कार्डिनल माझारिन यांच्यावर सोपवण्यात आली होती ज्यांनी १६६१ मध्ये त्याच्या मृत्यूपर्यंत ही जबाबदारी यशस्वीपणे पार पाडली. त्यांच्या मृत्यूनंतर राज्यकारभाराची सूत्रे हाती घेतली.

कार्डिनल माझारिनचे प्रारंभिक जीवन आणि कर्तृत्व कार्डिनल माझारिनचा जन्म १६०२ मध्ये इटलीतील एका सामान्य कुटुंबात जन्म. रोम आणि मॉद्रिदमध्ये धार्मिक शिक्षण घेतल्यानंतर, रिचेल्यूच्या कृपेने, माझारिनची पॅरिसच्या कार्डिनल पदावर नियुक्ती झाली. रिचेल्यूच्या संपर्कात आल्यानंतरच माझारिनमध्ये राजकीय क्षमता विकसित झाली आणि त्यांच्या गुरूच्या रिक्त पदावर त्यांची पंतप्रधानपदी नियुक्ती झाली. ऑस्ट्रियाची राणी मरर अँन यांच्याशी त्यांचे अत्यंत जवळचे संबंध असल्याने काही विद्वानांनी या संबंधांविरुद्ध बोट उचलण्याचे धाडसही केले आहे, परंतु माझारिन हे एका सक्षम मार्गदर्शकाचे खरे अनुयायी होते आणि त्यांनी देशाचे अंतर्गत आणि बाह्य धोरण नियंत्रित केले होते यात शंका नाही. फ्रान्सने अतिशय महत्त्वाची भूमिका बजावली.

माझारिनचे गृह धोरण - माझारिनचा फ्रान्सच्या सम्राटाच्या निरंकुशतेवर पूर्ण विश्वास होता आणि त्याला त्याला पूर्णपणे सार्वभौम ठेवायचे होते. रिचेल्यूच्या मृत्यूनंतर, जेव्हा फ्रेंच सरंजामदारांनी पुन्हा डोके वर काढण्यास सुरुवात केली, तेव्हा त्याने त्यांच्या शक्तीला खंबीरपणे चिरडून टाकले जेणेकरून फ्रान्स आणि राजेशाहीचा सन्मान आणि वैभव अबाधित राहील, परंतु त्याच्याकडे रिचेल्यूसारखे धैर्य, मौलिकता आणि संयमाचा अभाव होता, त्यामुळे तो आपोआपच होता. त्याच्या अडचणी वाढल्या.

मजबूत राजेशाहीची स्थापना: रिचेल्यूप्रमाणेच माझारिनला फ्रान्समध्ये मजबूत राजेशाही स्थापन करायची होती. उदारमतवादी धोरणाचा अवलंब करून त्यांनी फ्रान्समध्ये राहणाऱ्या कॅथलिक आणि प्रोटेस्टंट यांना समान वागणूक दिली आणि प्रोटेस्टंटना धार्मिक स्वातंत्र्यही दिले. ऑस्ट्रियाच्या हॅप्सबर्ग राजघराण्याची सत्ता मोडून काढण्यासाठी माझारिनने तीस वर्षे चाललेले युद्ध परदेशात राहणाऱ्या प्रोटेस्टंटनाही मदत केली. रिचेल्यूला सरंजामदारांना दडपून टाकायचे होते आणि हॅप्सबर्ग राजघराण्याला अपमानित करायचे होते. माझारिनने आपले काम पूर्ण केले. पॅरिसमधील सरकारचे नियंत्रण वाढवून आणि संसदेला केवळ न्यायिक बाबींपुरते मर्यादित करून त्यांनी राजेशाहीची शक्ती वाढवली.

उदार कृती: कठोर प्रशासकीय प्रणाली आणि त्याच्या संरक्षक रिचेल्यूच्या धोरणाचे पालन करून, माझारिनने सत्ता स्वीकारल्यानंतर काही उदारमतवादी धोरणे देखील लागू केली. त्याने फ्रेंच निर्वासितांना देशात परत येण्याची परवानगी दिली आणि अनेक राजकीय कैद्यांची सुटका केली. खरे तर त्याला रिशलूची अपूर्ण कामे पूर्ण करायची होती. राज्यातील अनेक महत्त्वाच्या पदांवर त्यांनी आपल्या निकटवर्तीयांची नेमणूक केली होती, हीच त्यांची कमतरता होती. निधीचा गैरवापर केल्याचा आरोपही त्यांच्यावर होता.

अर्थव्यवस्थेत सुधारणा करण्याचे प्रयत्न : माझारिन यांची पंतप्रधानपदी नियुक्ती झाली त्या वेळी फ्रान्सची आर्थिक परिस्थिती अत्यंत चिंताजनक होती. तीस वर्षांच्या युद्धात अडकल्यामुळे फ्रान्सची तिजोरी जवळपास रिकामी झाली होती. साळीच्या आर्थिक सुधारणांनी त्यांचे महत्त्व गमावले होते. खुद्द माझारिनने विरोधकांना संतुष्ट करण्यासाठी पैसे देऊन तिजोरीवर विपरीत परिणाम केला. माझारिनने संपूर्ण आर्थिक व्यवस्था डी'अमेरी नावाच्या इटालियनकडे सोपवली होती आणि करवसुली करारावर होत असल्याने सामान्य लोकांची आर्थिक पिळवणूक होत होती आणि कंत्राटदार

अधिकाधिक श्रीमंत होत होते. आर्थिक परिस्थिती सुधारण्यासाठी फ्रेंच संसदेने सर्व वस्तूंचा आयात कर लावण्याचा निर्णय घेतला, जे योग्य पाऊल होते, परंतु ते यशस्वी झाले नाही आणि फ्रान्समध्ये गृहयुद्धाची ज्योत पेटली.

फ्रॉंढेचे गृहयुद्ध फ्रॉंढे हा शब्द पॅरिसच्या निरोगी मुलांनी खेळलेल्या खेळाचा संदर्भ आहे, ज्याला पोलीस थांबवत असत कारण त्यांचे खेळ सरकारविरोधी होते. 1648 ते 1652 AD पर्यंत चाललेले हे गृहयुद्ध फ्रॉंढेचे गृहयुद्ध म्हणून ओळखले जात असे. या युद्धाच्या उद्रेकात राजेशाहीवादी, सामान्य लोक आणि पॅरिसच्या संसदेने महत्त्वाची भूमिका बजावली. माझारिनच्या धोरणांवर असमाधानी असलेल्या इतर वर्गातील लोकही त्यात सहभागी झाले होते.

गृहयुद्धाची कारणे: या गृहयुद्धाची मुख्य कारणे खालीलप्रमाणे होती.

1. फ्रान्सची आर्थिक स्थिती चिंताजनक होती आणि तिजोरी रिकामी होती. 2. कराची योग्य व्यवस्था नव्हती.
3. जहागीरदार अनेक विशेषाधिकार उपभोगत होते.
4. पॅरिसच्या संसदेच्या कमकुवतपणा.
5. माझारिनच्या नियुक्तीमध्ये पक्षपाती धोरण.
6. राणी आई आणि माझारिन यांच्यातील संबंधांवर शंका.
7. गृहयुद्धाच्या उद्रेकात नेपल्स आणि पोर्तुगालच्या बंडानेही महत्त्वाची भूमिका बजावली.

गृहयुद्धाचा उद्रेक आणि माझारिनला शांत करण्याचा प्रयत्न. पॅरिसच्या संसदेने प्रथम बाल शासक लुई चौदावा आणि पंतप्रधान माझारिन यांच्या आर्थिक अध्यादेशांची नोंदणी करण्यास नकार देऊन हे गृहयुद्ध सुरू केले. पॅरिसच्या संसदेने माझारिनला सुधारणांसाठी मागणी पत्र देखील सादर केले, ज्या अंतर्गत पॅरिसच्या संसदेच्या मान्यतेशिवाय नवीन कर लादले जाऊ नयेत, इंटेंडंट्सची पदे रद्द करावीत, कर कमी करावेत या प्रमुख मागण्या करण्यात आल्या होत्या. कंत्राटदारांच्या करवसुलीची तपासणी करण्यात यावी आणि कोणत्याही व्यक्तीला 24 तासांपेक्षा जास्त काळ खटल्याशिवाय तुरुंगात ठेवू नये.

पॅरिस संसदेची मागणी वेळोवेळी होती आणि फ्रेंच सैन्य जर्मनीत होते. त्यामुळे, जनतेचे अनियंत्रित स्वरूप लक्षात घेऊन, माझारिनने काही मागण्या मान्य करून गृहयुद्धाच्या नेत्यांचे समाधान करण्याचा प्रयत्न केला, परंतु फ्रेंच सैन्य परत आल्याने त्याने दिलेले अधिकार परत घेण्याचा प्रयत्न केला, परिणामी, त्याचे धोरण दडपशाही आणि विरोध चालूच राहिला आणि हळूहळू -हळूहळू फ्रॉंढे गृहयुद्धाचे नेते पूर्णपणे माझारिनविरोधी झाले.

फ्रेंच वर्चस्व 123

द्वितीय फ्रॉंढे बंड (१६५०-१६५२) - द्वितीय फ्रॉंढे बंड हे कॉंढेचे राजपुत्र म्हणूनही ओळखले जात असे कारण त्यात राजघराण्यातील उच्च वर्ग आणि सरंजामदार सहभागी झाले होते. या बंडाचा उद्देश माझारिनला विरोध करणे आणि त्याला पदावरून काढून टाकणे हा होता कारण तो उच्च पदावर विराजमान होण्याच्या मार्गात अडथळा होता. 1650 मध्ये, माझारिनने कॉंढे आणि इतर दोन नेत्यांना ताब्यात घेतले होते, ज्यामुळे हे गृहयुद्ध सुरू झाले.

लवकरच या बंडाने हिंसक वळण घेतले. त्याने पॅरिसवरही आपले नियंत्रण प्रस्थापित केले. त्यामुळे माझारिनने बूलचा आश्रय घेतला आणि समस्या सोडवण्यासाठी त्याला कॉंढे आणि इतर दोन नेत्यांना मुक्त करावे लागले, परंतु सामंतांनी त्यांच्या स्वार्थापोटी संघर्ष सुरूच ठेवला तर सामान्य जनतेने त्यांचे सहकार्य मागे घेतले. स्पेनमधील बंडखोर च्या गव्हर्नरचे समर्थन मिळविण्याचा प्रयत्न केला परंतु माझारिनने ते विकत घेतले आणि त्रासदायकांना पूर्णपणे चिरडले. माझारिनच्या यशाची कारणे

1. पॅरिसची संसद ही लोकांची प्रातिनिधिक संस्था नसून देशाची सर्वोच्च संस्था होती. न्यायालय होते. जनतेच्या पूर्ण सक्रिय पाठिंब्याअभावी फ्रॉंढे बंड चिरडले गेले. माझारिन यशस्वी झाले. 2. फ्रॉंढे बंडाचे मुख्य उद्दिष्ट सामंतांचे परस्पर हितसंबंध होते, ज्याची पूर्तता करण्यासाठी बंड झाले. त्यामुळेच त्यांना जनतेचा पाठिंबा मिळू शकला नाही.

3. बंडखोरांमध्ये समन्वय नव्हता. ते फक्त माझारिनच्या विरोधात संघटित होते आणि त्यांचे उद्दिष्ट वेगळे होते. त्यामुळे या बंडखोरांना दडपण्यात माझारीनला फारसा त्रास सहन करावा लागला नाही.

फोंडे गृहयुद्धाचे परिणाम

1. चौदाव्या लुईला निरंकुश राजेशाही प्रस्थापित करण्यास कोणतीही अडचण उरलेली नाही.
2. माझारिनची प्रतिष्ठा पुन्हा स्थापित करण्यात आली.
3. पॅरिसच्या संसदेचे अधिकार आणखी कमी करण्यात आले. आता तो फक्त न्यायिक प्रकरणांमध्ये हस्तक्षेप करू शकतो.
4. यामुळे पॅरिसच्या संसदेचा आदर कमी झाला आणि राजाची शक्ती वाढली. 5. माझारिनने तरुण फ्रेंच सम्राटाला राजेशाही व्यवस्था सर्वोत्तम असल्याचे पटवून दिले.

माझारिनचे परराष्ट्र धोरण: रिचेलीयूचे अनुयायी असल्याने, माझारिनने आपल्या परराष्ट्र धोरणाच्या तत्त्वांचे पालन केले. स्पेनच्या सन्मानाची जागा फ्रान्सच्या अभिमानाने घेणे हे त्याच्या परराष्ट्र धोरणाचे मुख्य उद्दिष्ट होते. माझारिनने तीस वर्षांच्या युद्धात भाग घेणे सुरूच ठेवले, ज्याचा फायदा वेस्टफालियाचा करार झाला आणि ईशान्येकडील फ्रान्सचा विस्तार शक्य झाला. ऑस्ट्रियाबरोबरच्या करारानंतर माझारिनने इंग्लंडशीही करार केला पण स्पेनविरुद्ध युद्ध चालूच राहिले. पायरेनीसच्या तहाने (१६५९) केवळ स्पेनशी युद्धच संपवले नाही तर हॅप्सबर्ग आणि बोर्बन राजघराण्यांमधील विवाहही संपवला व नातेसंबंधांना प्रोत्साहन दिले. चौदाव्या लुईचा स्पेनच्या राजकुमारी मारिया थेरेसाशी विवाह झाल्यानंतर स्पेनवरही फ्रान्सचे वर्चस्व प्रस्थापित झाले.

प्रसिद्ध विद्वान ए.जे.च्या मते लुई चौदाव्याचा काळ हा सत्तासंतुलनाचा काळ होता. "1661 मध्ये माझारिनच्या मृत्यूने युरोपच्या इतिहासात नवीन युग सुरू केले आणि लुई चौदाव्याच्या नेतृत्वाखाली फ्रान्सचे वर्चस्व प्रस्थापित केले" असे ग्रँटचे मत आहे. खरेतर, चौदाव्या लुईच्या काळात फ्रान्स हा युरोपमधील सर्वात शक्तिशाली देश होता आणि राजेशाहीची ताकद त्याच्या शिखरावर होती. त्यामुळेच तो स्वतःला राजा म्हणवून घेण्याऐवजी 'मीच राज्य आहे' असे म्हणत असे. एक शासक म्हणून त्याच्याकडे अनेक अद्भुत गुण होते. मानवी क्षमता तो सहज ओळखू शकतो. सत्तेवर आल्यानंतर आणि राज्यकारभाराची सूत्रे हाती घेतल्यानंतर त्यांनी कोलबर्टची क्षमता आणि कौशल्य ओळखून त्यांना आपले अर्थमंत्री केले. तत्कालीन फ्रान्सला संघटित राजेशाहीचे स्वरूप देण्यात त्याचे अर्थमंत्री जीन कोलबर्ट यांचे योगदान निश्चितच अभूतपूर्व आणि कौतुकास्पद होते.

कोलबर्टचे सुरुवातीचे जीवन जीन कोलबर्टचा जन्म एका मध्यमवर्गीय कुटुंबात झाला. शिक्षण घेतल्यानंतर त्यांची पहिली नियुक्ती माझारीन यांच्या मदतीने झाली, परंतु कालांतराने त्यांनी कठोर परिश्रम, कार्यक्षमता आणि प्रामाणिकपणाच्या जोरावर प्रगतीचा मार्ग मोकळा केला. लुई चौदाव्याच्या कारकिर्दीत त्यांनी राज्यात विविध पदे भूषवली आणि लुई चौदाव्याच्या सक्षम मंत्र्यांमध्ये त्यांची गणना होते. त्याच्या गुणांनी प्रभावित होऊन चौदाव्या लुईने त्याला आपला अर्थमंत्री बनवले. मंत्रिपदाच्या कार्यकाळात त्यांनी अदम्य उत्साहाने काम केले आणि आपल्या देशाची आणि समाजाची अत्यंत महत्त्वाची सेवा केली. फ्रान्स जोपर्यंत आर्थिकदृष्ट्या संपन्न होत नाही तोपर्यंत तो महान देश बनू शकणार नाही हे त्याला माहीत होते. म्हणून त्यांनी अर्थव्यवस्थेच्या क्षेत्रात खालील महत्त्वाच्या सुधारणा केल्या. कोलबर्टचे रिफॉर्म्स कोलबर्ट हे केवळ एक कुशल अर्थमंत्री नव्हते तर एक यशस्वी प्रशासक देखील होते, ज्यांनी आपल्या सुधारणांद्वारे फ्रान्समध्ये नवीन श्वास घेतला.

आर्थिक सुधारणा: कोलबर्टने प्रथम आपले लक्ष आर्थिक सुधारणांकडे केंद्रित केले. केले. , त्या काळी न्यू फ्रान्सची करप्रणाली अत्यंत भ्रष्ट होती आणि सर्वत्र भ्रष्टाचार होता. करसंकलन करणाऱ्या अधिकाऱ्यांच्या खिशात कराचा बराचसा पैसा गेला आणि त्यातील फारच कमी रक्कम राज्याच्या तिजोरीत पोहोचली. कोणतीही नवी व्यवस्था लागू करण्याऐवजी त्यांनी कर वसूल करणाऱ्यांवर कडक नजर ठेवली आणि गुन्हेगारांना शिक्षा केली. यामुळे दोन फायदे झाले: एक, शेतकऱ्यांची पिळवणूक संपली आणि दुसरी, तिजोरीत जास्त पैसा पोहोचू लागला. कोलबर्टने कर विभागात

काम करणाऱ्या अतिरिक्त कर्मचाऱ्यांना काढून टाकून राज्याच्या खर्चात कपात केली. राज्याचे उत्पन्न वाढवण्यासाठी त्यांनी आजवर करमुक्त असलेल्या लोकांवरही कर लादला. राज्याचे उत्पन्न वाढवण्यासाठी, त्यांनी जनतेला दिलेल्या आश्वासनांची तमा न बाळगता, कोलबर्टने व्याजदर पाच टक्क्यांनी कमी केला. त्याने आपला खर्च कमी केला. आणि उत्पन्न वाढवून राष्ट्रीय तोट्याचे नफ्यात रूपांतर झाले. सामान्य लोक वापरत असलेल्या वस्तूंवरील कर काढून आणि श्रीमंत लोक वापरत असलेल्या वस्तूंवरील कर वाढवून कोलबर्टने सामान्य लोकांची सहानुभूती आणि सहकार्य मिळवले. आपल्या करप्रणालीबद्दल, चेव्हिलने स्पष्ट शब्दात लिहिले आहे की, "प्रत्यक्ष कर कमी करून आणि सीमाशुल्क आणि इतर अप्रत्यक्ष कर वाढवून त्यांनी विशेषाधिकार प्राप्त वर्गाला अधिक कर भरण्यास भाग पाडले."

व्यापार आणि वाणिज्य क्षेत्रातील विकास कोलबर्ट हे एक महान आर्थिक विचारवंत होते. त्यामुळे राष्ट्रीय उत्पन्न वाढवण्यासाठी उत्पादन वाढवणे अत्यंत गरजेचे आहे हे त्यांना माहीत होते. आत्तापर्यंत कंसाची व्यापारी देशांत गणना होत नव्हती. त्याला आपल्या गरजांसाठी शेजारील देशांवर अवलंबून राहावे लागले. महसूल व्यवस्थेत सुधारणा केल्यानंतर, कोलबर्टने आपले लक्ष वाणिज्य विकासाकडे केंद्रित केले. त्यांनी परदेशी तज्ञांना फ्रान्समध्ये कायमस्वरूपी राहण्यासाठी आमंत्रित केले आणि त्यांच्या सहकार्याने फ्रान्समध्ये विविध उद्योग आणि कारखाने स्थापन केले. फ्रान्समध्ये तयार होणारा माल तेथे सहज विकता यावा म्हणून त्याने फ्रान्समध्ये येणाऱ्या मालावर प्रचंड कर लादला. इतिहासकार लॉज मानतात, "त्याने स्थानिक व्यापाऱ्यांनाही फ्रान्समध्ये राहण्यासाठी प्रोत्साहन दिले. त्याने आयात कर वाढवून फ्रान्सच्या लोकांना सुविधा दिल्या. खरे तर कोलबर्टने उत्पादकांच्या हिताची काळजी घेतली नाही आणि त्यांना देशावर नियंत्रण दिले. "अवलंबून राहण्याची प्रेरणा दिली.

व्यापारी कंपन्यांची स्थापना: कोलबर्टने व्यापारी देशांना प्रचंड प्रोत्साहन दिले. आतापर्यंत संपूर्ण सागरी व्यापारावर इंग्लंड आणि हॉलंडचे नियंत्रण होते. सर्व देशांचे इतर देशांशी त्यांच्या कंपन्यांच्या माध्यमातून व्यापारी संबंध होते. कोलबर्टने विचार केला की अशा कंपन्या फ्रान्समध्येही स्थापन केल्या पाहिजेत ज्यामुळे व्यापार सुलभ होईल. लवकरच त्याने आपल्या कल्पनांना आकार दिला आणि कंपन्यांनी बाल्टिक समुद्र, भूमध्य समुद्र आणि अमेरिकेतून व्यवसाय करण्यास सुरुवात केली आणि महत्त्वपूर्ण यश मिळवले.

वसाहतवादी धोरण :- वरील सुधारणांबरोबरच कोलबर्टने तत्कालीन वसाहतवादी धोरणातही काही महत्त्वाचे बदल केले. शविल लिहितात की शेतकरी आणि व्यापाऱ्यांच्या सोयीसाठी त्यांनी वाहतुकीची साधने सुधारली. कॅनडा, भारत आणि वेस्ट इंडिजमध्येही त्यांनी भरीव वसाहतवादी कारवाया केल्या. कोलबर्टने फ्रेंच सैन्य अधिक चांगले संघटित केले. त्याने एक शक्तिशाली ताफाही तयार केला आणि लष्करी सामर्थ्यात इंग्लंड आणि हॉलंडशी स्पर्धा करण्याचा प्रयत्न केला. कोलबर्टने आपल्या प्रयत्नातून फ्रेंच नौदलात नवसंजीवनी दिली. त्यांनी कॅलेस, ब्रेस्ट आणि हर्वे येथे बंदरेही बांधली आणि त्यांच्या कंपन्यांनी भारत, आफ्रिका आणि अमेरिका यांच्याशी व्यापारी संबंध प्रस्थापित केले. त्यांनी आपल्या देशातील उत्साही व्यापाऱ्यांना वसाहतींमध्ये जाण्यासाठी प्रोत्साहित केले.

प. स्टॅव्हस यांनी कोलबर्टच्या वसाहतवादी धोरणाची प्रशंसा केली, "कोलबर्ट एक आवेशी वसाहतवादी मंत्री होता आणि नौदलाच्या विकासासाठी त्यांनी प्रचंड उत्साह दाखवला." प्रशासकीय सुधारणा-आर्थिक सुधारणा सोबतच कोलबर्टने प्रशासकीय सुधारणांकडेही आपले लक्ष वेधले. सर्वप्रथम, त्यांनी एक कार्यक्षम पोलीस विभाग स्थापन केला आणि सैनिकांची कार्यक्षमता वाढविण्यासाठी त्यांना नवीन प्रकारचे प्रशिक्षण दिले. न्याय विभागातही भ्रष्टाचार बोकाळला होता. त्यांनी कायदा संकलित करण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न केले कारण सध्या कायद्यात समानता किंवा स्पष्टता नाही. भ्रष्टाचार दूर करण्यासाठी, त्यांनी कायद्यात सुधारणा करण्याचा आणि राजेशाही निरंकुश करण्याचा सर्वतोपरी प्रयत्न केला. , त्यांनी स्टेट्स जनरल आणि पॅरिस संसदेचे अधिकार मर्यादित केले, परंतु त्यांनी कोणत्याही व्यक्तीचे शोषण केले नाही तर सामान्य लोकांच्या कल्याणासाठी प्रयत्न केले आणि कायदा आणि सुव्यवस्था प्रस्थापित करण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न केले.

कोलबर्टला आणखी एक सुधारक विचारसरणीचे आर्थिक मंत्री असण्याबरोबरच कला आणि साहित्याची विशेष आवड होती आणि त्यांनी त्यांच्या विकासाकडे योग्य लक्ष दिले. त्यांच्या मंत्रीपदाच्या कारकिर्दीत पास्कल, मिलर, डेकार्टेस इत्यादी विद्वानांनी महत्त्वाची पुस्तके लिहिली. देशात शिक्षण आणि साहित्याच्या विकासासाठी अनेक शैक्षणिक संस्थांच्या स्थापनेचा मार्गही त्यांनी मोकळा केला.

कोलबर्टच्या या सुधारणांचा परिणाम म्हणून, फ्रान्सचा खजिना पुन्हा संपत्तीने भरला गेला जो सम्राट लुई चौदावा बेफिकीरपणे खर्च करत राहिला. कोलबर्टच्या सुधारणांमुळे फ्रान्समध्ये जी समृद्धी, शांतता आणि सुव्यवस्था प्रस्थापित झाली. इ. त्या संदर्भात ए. जे. ग्रॅटने लिहिले, "त्याच्या सुधारणांमुळे फ्रान्सच्या सामान्य विकासात आणि लोक आणि राजाला समृद्धी मिळाली." 1683 मध्ये कोलबर्टच्या मृत्युमुळे फ्रान्सचे मोठे नुकसान झाले. निःसंशयपणे, त्यांनी केलेल्या सुधारणा फ्रान्ससाठी फायदेशीर आणि फायदेशीर ठरल्या परंतु त्यांचे संरक्षणाचे धोरण अतिशय सदोष होते. फ्रेंच व्यापार आणि उद्योग पूर्णपणे राज्यावर अवलंबून असल्याने. त्यामुळेच राज्याच्या अधोगतीबरोबरच व्यापार-उद्योगही उद्ध्वस्त झाला.

लुई चौदावा लुई :- चौदावा ची हुकूमशाही आणि परराष्ट्र धोरण एक निरंकुश शासक होता. त्याला एक हुकूमशाही आणि मजबूत राज्य स्थापन करायचे होते. शासनाचा हा प्रकार राज्य आणि जनता या दोघांसाठी हितकारक मानला, अन्यथा जहागीरदारांकडून व्यवस्थेत अडथळा निर्माण होण्याची शक्यता होती. राज्याच्या दैवी उत्पत्तीच्या सिद्धांतावर त्यांचा विश्वास होता. त्याने राजाला या पृथ्वीवरील देवाचे प्रतिनिधी मानले. त्यामुळे जनतेने शाही हुकूम देवाची आज्ञा मानून राजाच्या मार्गात कोणताही अडथळा निर्माण करू नये, अशी त्यांची धारणा होती. कोनी, ला फॉन्टेन, कोल्बर्ट, कॉडे, पास्कल इत्यादी अनेक प्रसिद्ध विद्वानांनी लुई चौदावा हा एक महान सम्राट मानला आहे ज्याने तत्कालीन फ्रान्सला गौरव आणि सन्मान मिळवून दिला. राज्याची सर्व सत्ता आपल्या हातात केंद्रित करून तो स्वतःला 'राजा' म्हणू लागला आणि सूर्याला आपले राजेशाही प्रतीक मानून तो स्वतःला सर्व शक्ती आणि प्रकाशाचा स्रोत समजू लागला.

लुई चौदाव्याचे धार्मिक धोरण - त्याच्या राजवटीच्या सुरुवातीला लुई चौदाव्याचा कोणत्याही धर्मावर विश्वास नव्हता, त्यामुळे धार्मिक बाबतीतही तो अकबर द ग्रेट होता. त्याला पूर्ण वर्चस्व प्राप्त करण्याची इच्छा आहे. हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी त्यांनी चर्चची शक्ती कमी केली आणि केवळ धार्मिक क्षेत्रात हस्तक्षेप करण्याचा अधिकार पोपला दिला. तो राजा किंवा जनतेच्या विरोधात कोणताही आदेश काढू शकत नव्हता. पोपच्या अधिकारांवर अंकुश ठेवण्याबाबत, हेस लिहितात, "त्याला चर्चवर नियंत्रण ठेवायचे होते आणि धार्मिक ऐक्य प्रस्थापित करायचे होते. जेव्हा पोपने त्याच्या धोरणांना विरोध केला तेव्हा त्यांनी पोपशी संघर्ष सुरू करण्यास मागेपुढे पाहिले नाही."

आपले धार्मिक वर्चस्व प्रस्थापित करण्यासाठी, पोपने 1682 मध्ये गॅलिकन लिबर्टीज अध्यादेश जारी केला. यानुसार पोपची सत्ता केवळ चर्च आणि राजा यांच्यापुरती मर्यादित होती आणि लोकांना पोपच्या प्रभावापासून मुक्त घोषित करण्यात आले. राजा कोणत्याही प्रकारे पोपच्या अधीनस्थ नव्हता किंवा पोप राजाला सिंहासनावरून हटवू शकत नव्हता. पोपने या अध्यादेशाला विरोध केला असला तरी तो कुचकामी ठरला. १६९३ मध्ये नवीन पोप कैदी नवव्याने पदभार स्वीकारल्यानंतर आणि राजा लुई चौदावा याने आपला हुकूम मागे घेतल्याने हा संघर्ष संपुष्टात आला. हा वरवर पाहता पोपचा विजय असल्याचे भासवले जात असले तरी प्रत्यक्षात ते लुई चौदाव्याचे यश होते कारण अशा प्रकारे तो गॅलिकन चर्चवर आपले वर्चस्व प्रस्थापित करण्यात यशस्वी झाला.

नॉन-कॅथोलिक लोकांचे दडपशाही लुई चौदावा हा कट्टर कॅथलिक होता. जरी प्रोटेस्टंटंनी त्याला थोडासा विरोध केला नाही, तरीही लुई चौदाव्याने त्याच्या कट्टरतेमुळे त्यांना दडपले. त्याचे दडपशाही धोरण फ्रान्स आणि सम्राट दोघांनाही हानिकारक ठरले. मागील शासक हेन्री चतुर्थाच्या तुलनेत रिचेलीयूच्या कारकिर्दीत प्रोटेस्टंटची शक्ती लक्षणीयरीत्या वाढली होती, परंतु लुई चौदाव्याच्या कारकिर्दीत त्यांच्या सन्मानाला आणि प्रतिष्ठेला धक्का बसला होता, जरी त्यांनी कोणतीही देशविरोधी कृत्ये केली नाहीत. खरे तर कोलबर्टच्या व्यवसायाशी संबंधित धोरणांना ठोस स्वरूप देण्यात त्यांनी महत्त्वाचे योगदान दिले होते.

सुरुवातीला लुई चौदाव्याने प्रोटेस्टंटच्या उपासना पद्धतींना विरोध केला नाही, पण नंतर मॅडम डी मेनटेनॉनच्या प्रभावामुळे तो प्रोटेस्टंट विरोधी झाला. तो त्याला नास्तिक आणि निरंकुशतेचा विरोधक मानत असे. त्यामुळे त्यांना दडपण्याची योजना त्यांनी आखली. सुरुवातीला त्याने कॅथलिकांवर काही निर्बंध लादले, पण नंतर त्याने प्रोटेस्टंट चर्चची मालमत्ता जप्त करण्यास सुरुवात केली. चौदाव्या लुईने प्रोटेस्टंटच्या शाळा आणि चर्च बंद करण्याचे आदेशही जारी केले जेणेकरून त्यांचे स्वातंत्र्य दडपले जाऊ शकेल. प्रोटेस्टंटना सरकारी सेवेत घेतले जाऊ नये असा कायदाही त्यांनी मंजूर करून घेतला. परिणामी त्याने देश सोडला आणि एक प्रकारचा फ्रेंच विरोधी झाला.

नॅन्टेसचा आदेश रद्द करावा - १६८५ मध्ये लुई चौदाव्याने घोषित केले की, आता बहुतेक प्रोटेस्टंट लोकांनी रोमन कॅथलिक धर्म स्वीकारला आहे, तर नॅन्टेसच्या आदेशानुसार राज्यकर्त्याने वागणे बंधनकारक नाही, म्हणून तो रद्द केला पाहिजे. चौदाव्या लुईच्या कट्टरतेमुळे, मोठ्या संख्येने प्रोटेस्टंट फ्रान्स सोडून इंग्लंड, हॉलंड, स्वित्झर्लंड आणि प्रशिया येथे स्थायिक झाले आणि फ्रान्सने आपल्या लोकसंख्येच्या मोठ्या भागाचे धर्मांतर केले. म्हणून त्यांचे स्थलांतर फ्रान्सच्या उद्योगाच्या विकासासाठी आणि संस्कृतीच्या प्रसारासाठी घातक ठरले. तसेच, हे प्रोटेस्टंट कुठेही गेले, त्यांनी फ्रान्समध्ये त्यांच्यावर झालेल्या अत्याचारांची अतिशयोक्ती केली, ज्यामुळे परदेशात फ्रान्सच्या प्रतिष्ठेला कलंक लागला. प. स्टॅक्स लिहितात, "फ्रान्स सोडून परदेशात गेलेल्या प्रोटेस्टंटानी, हॅप्सबर्ग राजघराण्यासोबत मिळून चौदाव्या लुईच्या महत्त्वाकांक्षेला चिरडण्याचा निर्णय घेतला." किंबहुना, रिचेलीयूचे उदारमतवादी धार्मिक धोरण सोडून धर्मांधतेचे धोरण अवलंबणे आणि प्रोटेस्टंटंना फ्रान्समधून बाहेर घालवणे ही चौदाव्या लुईची मोठी चूक होती आणि परिणामी राज्य आणि सम्राट दोघांनाही त्याचे विपरीत परिणाम भोगावे लागले. व्हर्सायची भव्यता: लुई चौदाव्याने पॅरिसला आपली भव्यता आणि भव्यता दाखवण्यासाठी अयोग्य समजून फ्रान्सपासून सुमारे 14 मैल दूर असलेल्या व्हर्साय नावाच्या ठिकाणी करोडो रुपये खर्च केले.

लाखो डॉलर्स खर्च करून, सुमारे 13 वर्षांत (1669-1682) अनेक भव्य इमारती बांधल्या गेल्या. या ठिकाणचे वैभव आणि चकाकी पाहण्यासाठी लोक लांबून येत असत. त्याचा राजेशाही थाट आणि त्याच्या आत बांधलेला काचेचा महाल खरोखरच पाहण्यासारखा होता. चौदाव्या लुईला इमारत बांधण्याच्या कलेवर विशेष प्रेम होते, परंतु चित्रकला, शिल्पकला, संगीत आणि इतर ललित कलांनीही त्यांना आकर्षित केले आणि त्या सर्वांचे मिश्रण फ्रान्सची तत्कालीन राजधानी व्हर्साय येथे पाहायला मिळते. कला आणि साहित्याचे संरक्षक लुई चौदावा कला आणि साहित्याचे महान संरक्षक होते. व्हर्साय हे पॅरिसच्या कोलाहल आणि गोंधळापासून दूर असलेल्या कलाकारांसाठी संरक्षणाचे केंद्र होते. कॉर्नेल, मोलिएर आणि रेसीन हे त्या काळातील महान नाटककार होते. या नाटककारांनी फ्रेंच भाषेला प्रचंड वैभव दिले आणि त्यांची तुलना इंग्लंडच्या शेक्सपियर आणि भारतातील कालिदासाशी सहज करता येईल. या काळातील इतर कलाकार आणि विचारवंतांमध्ये, ला फॉन्टेन, फेनेलो, मेरी डी सिग्नेर आणि पास्कल यांची नावे देखील उल्लेखनीय आहेत, ज्यांनी आपल्या कार्याद्वारे फ्रेंच भाषा आणि विचार सुशोभित करण्यात महत्त्वपूर्ण योगदान दिले. हेसने लुई चौदाव्याचे कौतुक करताना लिहिले, "त्याचा दरबार युरोपसाठी एक नमुना बनला." व्हर्सायने सभ्य जगाला फॅशन प्रदान केले. फ्रेंच कला, जीवनशैली, पेहराव आणि साहित्य हे सुसंस्कृत युरोपचे मॉडेल बनले. 2 लुई चौदावा लुई चौदावा हा एक महत्त्वाकांक्षी शासक होता. कोलबर्टच्या सुधारणांनंतर फ्रान्सची आर्थिक स्थिती सुधारली तेव्हा त्याने साम्राज्यवादी आणि विस्तारवादी धोरणांचा पाठपुरावा केला. त्याची इच्छा होती. युरोपमध्ये फ्रान्सचे वर्चस्व प्रस्थापित करणे आणि ऑस्ट्रिया आणि स्पेनच्या हॅप्सबर्गची सत्ता संपवणे हे त्याचे मुख्य उद्दिष्ट होते. युद्ध मंत्री लुबुआ आणि लष्करी अभियंता बोबा यांनी त्यांच्या लष्करी शक्तीच्या वाढीसाठी महत्त्वपूर्ण योगदान दिले. त्यामुळे चौदावा लुई घेऊ शकला नाही. कोणत्याही देशाविरुद्ध लष्करी मोहिमा काढू शकला नाही.

निःसंशयपणे, स्पेन आणि ऑस्ट्रियाचे हॅप्सबर्ग राजवंश खूप शक्तिशाली होते, परंतु बत्तीसव्या युद्धाच्या परिणामी, त्याची शक्ती आता बरीच कमी झाली होती. इटली आणि जर्मनीचे सामर्थ्यही कमी झाले होते परंतु वेस्टफालियाच्या तहाने फ्रान्सला शक्तिशाली बनवले होते. रशिया, प्रशिया, डेन्मार्क आणि स्वीडन देखील अद्याप पुरेशी

शक्ती गृहीत धरू शकले नाहीत. इंग्लंडच्या एकमेव राज्यकर्त्याची थोडी भीती होती, परंतु तेथील स्टुअर्ट राज्यकर्तेही कमकुवत आणि गिरनार संसदेच्या संघर्षात मग्न होते. त्यामुळे, हे स्पष्ट आहे की फ्रान्स युरोपीय राज्यांपेक्षा अधिक शक्तिशाली असताना लुई चौदावा केवळ सहा वर्षे शांततेने राज्य करू शकला आणि त्यानंतर तो आपली साम्राज्यवादी लालसा पूर्ण करण्यात गुंतला.

क्रांतीचे युद्ध (१६६७-६८) - लुई चौदाव्याने आपल्या साम्राज्यवादी विचारांना आकार देण्यासाठी स्पेनविरुद्ध पहिले युद्ध केले. स्पॅनिश नेदरलँड्सच्या परंपरेनुसार, जर एखाद्या राज्यकर्त्याने एकापेक्षा जास्त लग्न केले, तर त्याच्या पहिल्या पत्नीचे पहिले मूल, जरी ती मुलगी असली तरी, नियमाचा वारस मानला जाईल. या परंपरेच्या आधारे, लुई चौदाव्याने दावा केला की तो मारिया थेरेसा हिचा पती होता, स्पॅनिश शासकाच्या पहिल्या लग्नाची मुलगी, आणि म्हणूनच, त्याच्या सासरच्या मृत्यूनंतर, तो स्पॅनिश नेदरलँडचा योग्य वारस होता. त्याच्या वडिलांच्या वतीने. जरी त्याचा दावा पूर्णपणे पोकाळ आणि हास्यास्पद असला तरी त्याने लष्करी सामर्थ्याच्या जोरावर स्पॅनिश नेदरलँड्सवर आपला अधिकार प्रस्थापित करण्याचा प्रयत्न केला. परिस्थिती लुई चौदाव्याच्या बाजूने होती. युरोपातील राज्ये आपापल्या समस्यांनी त्रस्त होती. हॉलंड, स्वीडन इत्यादी प्रोटेस्टंट राज्यांना फ्रान्सच्या राज्यकर्त्याने आपल्या मुत्सद्देगिरीद्वारे तटस्थ बनवले होते आणि स्पेन अत्यंत कमकुवत आणि अधोगतीकडे वाटचाल करत असल्यामुळे एकट्या लुई चौदाव्याच्या सत्तेला तोंड देण्याच्या स्थितीत नव्हते. त्यामुळे हव्या त्या प्रदेशावर त्याने सहज आपले वर्चस्व प्रस्थापित केले.

परंतु लुई चौदाव्याच्या विजयाने उत्तरेकडील राज्यांमधील परिस्थितीचा पुनर्विचार करण्यास भाग पाडले आणि जबरदस्ती केली आणि त्यांना त्यांचे स्वातंत्र्य आणि सुरक्षितता धोक्यात येताना दिसली. परिणामी एकमेकांशी लढणाऱ्या हॉलंड आणि इंग्लंडमध्ये तडजोड झाली. पुढे स्वीडनही त्यांच्यात सामील झाला. धार्मिक मतभेद असूनही, तिघांनीही कॅथोलिक स्पेनला राजकीय अस्तित्व सुरक्षित ठेवण्यासाठी मदत करण्याचे काम हाती घेतले. लुई चौदाव्याने युरोपातील देशांमधील परस्पर युद्धाची शक्यता ओळखून युद्ध थांबवले आणि 1668 मध्ये दोन्ही देशांदरम्यान एक्सेल चॅपलचा करार झाला. यानुसार, लिबेल, टूरन आणि शार्लेव्हॉइसवर फ्रान्सचे सार्वभौमत्व प्रस्थापित झाले परंतु त्याला उर्वरित स्पॅनिश नेदरलँड्स रिकामे करावे लागले. यामुळे फ्रान्सचे क्षेत्रफळ काही प्रमाणात वाढले आणि त्याच्या साम्राज्यवादी धोरणाचे काही फायदे झाले.

डच युद्ध (१६७२-१६७८) - हॉलंडच्या रहिवाशांना डच म्हणतात आणि हॉलंडविरुद्ध लढलेल्या युद्धाला डच युद्ध म्हणतात. लुई चौदाव्याचा असा विश्वास होता की हॉलंडने त्याला उत्क्रांतीच्या युद्धात मोठा विजय मिळवून देण्यात मोठी भूमिका बजावली होती कारण हॉलंडने फ्रान्सची युद्ध युती तयार करण्यात खूप महत्त्वाची भूमिका बजावली होती. याशिवाय (१) हॉलंड हा व्यापार आणि वसाहतीकरणाच्या क्षेत्रातही त्याचा प्रतिस्पर्धी होता. (२) हॉलंडच्या दडपशाहीशिवाय फ्रान्सचा ईशान्येकडे विस्तार होणे अशक्य होते. (३) फ्रान्सच्या विरोधातील प्रोटेस्टंटाना हॉलंडमध्ये आश्रय मिळाला होता आणि (४) हॉलंडमध्ये राजेशाही आणि प्रजासत्ताक यांच्या समर्थकांमध्ये संघर्ष सुरू होता. म्हणून, लुई चौदावा हॉलंडवर हल्ला करून या सर्व समस्यांचे निराकरण करू इच्छित होते.

हॉलंडवर हल्ला करण्याआधी त्याने प्रथम त्रिमूर्ती तोडण्याचा निर्णय घेतला. जेणेकरून हॉलंड एकटा पडेल आणि सहज ताब्यात घेता येईल. त्याने पैसे देऊन इंग्लंड आणि स्वीडनला आपल्या बाजूने जोडले आणि दोन्ही देशांशी मैत्रीचे करार करून तटस्थतेचे आश्वासन मिळवले.

अशाप्रकारे आपली स्थिती मजबूत केल्यानंतर त्याने १६७२ मध्ये इंग्लंडविरुद्ध युद्ध सुरू केले. या युद्धात कोंडे, ट्युरेन आणि ड्यूक ऑफ लक्झेम्बर्ग यांनी पूर्ण पाठिंबा दिला आणि त्यांच्या नेतृत्वाखाली फ्रेंच सैन्याने विजय मिळवला. हॉलंडचा शासक विल्यम याने मुत्सद्देगिरीची मदत घेऊन ऑस्ट्रिया, ब्रॅडेनबर्ग आणि स्पेन यांच्याशी करार केले. इंग्लंडच्या प्रोटेस्टंट संसदेनेही राजाच्या इच्छेविरुद्ध हॉलंडला मदत करण्याचा निर्णय घेतला. अनेक मित्रांचा पाठिंबा मिळाल्यानंतर हॉलंड एकटा राहिला नाही आणि फ्रान्सला खंबीरपणे तोंड देऊ लागला. टुरेनच्या युद्धात फ्रेंच सेनापती मारला गेला आणि शेवटी, थकल्यानंतर लुई चौदाव्याने हॉलंडशी करार करण्याचा निर्णय घेतला. 1678 च्या निम्सच्या

करारानुसार, फ्रान्सला स्पेनची फ्रँचेकोमटे आणि बेल्जियमची काही शहरे मिळाली. लुईसचा लॉरेनवरील अधिकार मान्य करण्यात आला, ज्यामुळे लुई चौदाव्याच्या सीमा राइन प्रदेशाच्या जवळ आल्या. या करारामुळे डचांचे कोणतेही विशेष नुकसान झाले नाही कारण लुई चौदावा हा त्याला हवा असलेला सर्व प्रदेश मिळवू शकला नाही किंवा हॉलंडचे मनोधैर्य तोडू शकला नाही, परंतु स्पेनला मोठे नुकसान सहन करावे लागले. खरं तर, हॉलंडची लढाई लुई चौदाव्याच्या शक्तीची उंची होती. त्याची यानंतर फ्रान्सची आर्थिक सुबत्ता संपुष्टात येऊ लागली पण युद्धे सुरूच राहिली. परिणामी, फ्रान्सला सतत पराभवाला सामोरे जावे लागले ज्यामुळे त्यांच्या प्रतिष्ठेवर आणि सन्मानावरही विपरीत परिणाम झाला.

लीग ऑफ ऑग्सबर्गशी युद्ध (१६८८-१६९७) - आधीची दोन युद्धे फ्रान्ससाठी फायदेशीर ठरली पण त्यामुळे फ्रान्सची साम्राज्यवादी भूक भागली नाही. लुईच्या विस्तारवादी धोरणामुळे युरोपातील देश त्याच्यापासून भयभीत होऊन घाबरले आणि जर्मनी, स्वीडन, स्पेन, ऑस्ट्रिया आणि सॅवॉय इत्यादी राज्यांनी परस्पर संघटना स्थापन करून लीग ऑफ ऑग्सबर्गची स्थापना केली जेणेकरून पवित्र रोमनचे संरक्षण करता यावे. साम्राज्य, ते लुई चौदाव्याचे साम्राज्यवादी धोरण थांबवू शकतात. परंतु नियंत्रण राखू शकतात.

पॅलाटिनेट आणि कोलोन यांच्या उत्तराधिकाराच्या मुद्द्यावरून युद्ध सुरू झाले. लुई चौदाव्याने दोन ठिकाणी वारसाहक्कासाठी फ्रान्सचा दावा मांडला, परंतु पोपच्या मध्यस्थीने पॅलाटिनेटचा निर्णय लुई चौदाव्याच्या विरोधात होता आणि जोसेफ क्लेमेंटला जर्मनीने पाठिंबा दिला होता, पॅलाटिनेटचा शासक म्हणून स्वीकारला गेला. 1688 मध्ये, जेव्हा जर्मन सैन्याला पोपच्या निर्णयानुसार पॅलाटिनेट ताब्यात घ्यायचे होते, तेव्हा लुई चौदाव्याने युद्ध सुरू केले. त्यामुळे सर्व आदेशांचे पालन झाले नाही.

कॅथलिक शासक चौदाव्या लुईवर रागावला कारण 1688 मध्ये इंग्लंडमध्ये गौरवशाली क्रांतीचा उद्रेक झाल्यानंतर आणि 1688 मध्ये शासक जेम्स II च्या इंग्लंडमधून पलायनानंतर पोपने हॉलंडचा शासक विल्यम आणि त्याची पत्नी मेरी यांना परवानगी दिली होती. इंग्लंडचे सिंहासन घेण्यास आमंत्रित केले होते. विल्यम हा चौदाव्या लुईचा पारंपारिक शत्रू होता. इंग्लंडच्या गादीवर आरोहण केल्याने त्याची ताकद पुष्कळ वाढली आणि तो आता अधिक सामर्थ्याने आणि सामर्थ्याने फ्रान्सला विरोध करू शकला.

त्याच वेळी 1688 मध्ये, लुई चौदाव्याने इंग्लंडवर आपला अधिकार प्रस्थापित केला. परिणामी, आयर्लंड हे युद्धाचे मुख्य केंद्र बनले. जेम्स दुसरा आणि फ्रेंच सैन्य 1690 विल्यमच्या हातून पराभूत होऊन सुद्धा १८५७ मध्ये. जेम्स II ला फ्रान्समध्ये आश्रय घ्यावा लागला. 14 व्या ने 1691 मध्ये हॉलंडवर पुन्हा हल्ला करून त्याचा पराभव केला आणि यश मिळवले आणि हॉलंड आणि इंग्लंडच्या नौदलाचा पराभव केला, परंतु इंग्रजी नौदलाने फ्रेंच नौदलाचा नाश करून आपल्या पराभवाचा बदला घेतला. यासोबतच फ्रान्सने इटलीच्या रणांगणात ड्यूक ऑफ सॅवॉयचा पराभव करून विस्तीर्ण क्षेत्रावर आपले वर्चस्व प्रस्थापित केले.

पण कोलबर्टच्या मृत्यूनंतर परिस्थिती झपाट्याने बदलली आणि फ्रान्सची आर्थिक स्थिती हळूहळू खालावत गेली. पैशाअभावी फ्रान्सला आपली लष्करी क्षमता शाबूत ठेवता आली नाही आणि इंग्लंडने त्याला शरणागती पत्करण्यास भाग पाडले. नेदरलँडमध्येही फ्रेंच सैन्याच्या विजयी मोहिमेला अडथळे येऊ लागले. प्रदीर्घ युद्धाला कंटाळून युद्ध करणाऱ्या राष्ट्रांनी करारासाठी एकमेकांशी बोलणे सुरू केले आणि अखेरीस १६९७ मध्ये दोन्ही पक्षांनी रिजिकच्या तहावर स्वाक्षरी केली.

या कराराच्या अटीनुसार, फ्रान्सला अल्सेस, लॉरेन आणि स्ट्रासबर्गचा प्रदेश सोडावा लागला आणि फ्रान्सकडून भविष्यात होणारे हल्ले रोखण्यासाठी हॉलंडला स्पॅनिश नेदरलँडच्या सीमेवर तटबंदी बांधण्याचा अधिकार देण्यात आला. सेवे पुन्हा ड्यूककडे परत आला आणि विल्यमला इंग्लंडचा शासक म्हणून मान्यता मिळाली.

या तहामुळे चौदाव्या लुईच्या अभिमानाचा चक्काचूर झाला आणि फ्रान्सचा पराक्रम संपुष्टात येत असल्याचे स्पष्ट झाले. देशाची आर्थिक स्थिती दिवसेंदिवस ढासळत चालली होती. जनतेवर करांचा बोजा सतत वाढत होता आणि सरकारवरील कर्जाचा बोजाही सतत वाढत होता. एच.ए. 1 रिझवीच्या तहावर टीका करताना फिशर लिहितात,

"रिझवीचा तह हा केवळ चौदाव्या लुईच्या अभिमानाला धक्काच नव्हता तर त्याच्या सामर्थ्याचा पराभवही होता. या कराराने त्याला प्रथमच त्याचे चुकीचे मार्ग सोडण्यास भाग पाडले. लीग ऑफ ऑग्सबर्गच्या संघर्षावर थॅचर यांनी लिहिले, "लीग ऑफ ऑग्सबर्गचे युद्ध हे एकमेव युद्ध होते ज्याचा फ्रान्सला फायदा झाला नाही. फ्रान्सच्या खचल्याचा हा स्पष्ट पुरावा होता. 2

स्पॅनिश वारसाहक्काचे युद्ध (१७०२-१७१३) - स्पेनचा शासक चार्ल्स दुसरा १७०० मध्ये कोणत्याही उत्तराधिकार्याची नियुक्ती न करता मरण पावला. म्हणून, तीन राज्यकर्त्यांनी स्पेनचा वारस म्हणून आपले दावे सादर केले: (१) फ्रान्सचा शासक लुई चौदावा याचा मुलगा फिलिप, (२) बव्हेरियाचा शासक जोसेफ फर्डिनांड आणि (३) जर्मन सम्राट लिओपोल्ड पहिला या तीन दावेदारांमध्ये, फ्रान्सचा सम्राट लुई चौदावा सर्वात शक्तिशाली होता. त्यामुळे त्याने आपला मुलगा फिलिप याला बळजबरीने स्पेनच्या गादीवर बसवण्याची योजना आखली. लुई चौदाव्याच्या वाढत्या सामर्थ्याबद्दल युरोपचे राज्यकर्ते आधीच घाबरले होते. म्हणून, फ्रान्सच्या शासकावर नियंत्रण ठेवण्यासाठी, त्याने एक संघ स्थापन केला ज्यामध्ये हॉलंड, इंग्लंड, स्वीडन, ब्रँडनबर्ग, पॅलाटिनेट इ. पुढे पोर्तुगाल आणि स्पेनही त्यात सामील झाले. गरज पडेल तेव्हा सर्व मित्रांनी एकमेकांना मदत आणि आधार देण्याचे ठरवले. दुसरीकडे फ्रान्सला स्पेन, बव्हेरिया आणि कोलोन यांचा पाठिंबा होता. स्पॅनिश वारसाहक्काचे युद्ध या दोन गटांमध्ये लढले गेले, जे सुमारे 12 वर्षे चालू राहिले आणि शेवटी 1713 मध्ये उट्रेचच्या तहाने संपले. या तहामुळे फ्रान्सचे सामर्थ्य खूपच कमी झाले. चौदावा लुई, जो बराच म्हातारा होता, या कराराच्या अपमानास्पद अटी सहन करू शकला नाही आणि 1715 मध्ये त्याचा मृत्यू झाला. त्याने एक दिवाळखोर फ्रान्स मागे सोडला, ज्याकडे आता संपत्ती किंवा वैभव नव्हते ज्याने त्याने युरोपमध्ये आपले वर्चस्व प्रस्थापित केले होते. त्यामुळे या चार युद्धांमुळे फ्रान्सची आर्थिक स्थिती ढासळली होती आणि तिची आर्थिक स्थिती पूर्णपणे कोलमडली होती हे स्पष्ट होते. तसेच, या तहाच्या परिणामी, इंग्लंडची शक्ती वाढली आणि प्रशिया वेगाने वाढला. या करारानंतर, राजघराण्यांमधील संघर्ष संपुष्टात आला आणि वसाहतींच्या विस्तारासाठी आणि व्यावसायिक हितसंबंधांच्या संरक्षणासाठी युद्धे लढली जाऊ लागली.

ब्रिटीश विस्तार आणि भूमध्यसागरीय ते अटलांटिकमध्ये आर्थिक समतोल :-

युरोपने पंधराव्या शतकात आंतरराष्ट्रीय व्यापार आणि नंतर व्यावसायिक क्रियाकलापांच्या युगात प्रवेश केला. हा कालखंड संपूर्णपणे सागरी क्रियाकलापांद्वारे चिन्हांकित केला गेला होता, तसेच इबेरियन द्वीपकल्पातील भौगोलिक शोध, ज्यामुळे पश्चिम गोलार्धातील शोध लागले.

आशिया आणि आफ्रिका मध्ये लक्षणीय विस्तार. पोर्तुगीज आणि स्पॅनिश लोकांनी पंधराव्या आणि सोळाव्या शतकाच्या सुरुवातीस नवीन समुद्री मार्गांचा शोध लावला, प्रवासांना प्रोत्साहन दिले आणि सुरुवातीच्या वसाहती साम्राज्यांची स्थापना केली. अज्ञात आणि दूरच्या भूमीचा शोध घेण्यासाठी त्यांनी मोहिमांचे नेतृत्व केले आणि त्यांना संरक्षण दिले आणि वायव्य युरोपीय राज्यांनी त्यांचे अनुसरण केले. पंधराव्या ते अठराव्या शतकापर्यंत वसाहतीकरणाची प्रक्रिया तीव्र झाली, परिणामी संघर्ष, युद्धे आणि शत्रुत्वे झाली. युरोपियन राज्यांनी शोधांची मालिका सुरू केली ज्याने जगाच्या इतिहासात एक नवीन अध्याय उघडला, ज्याला शोध युग म्हणून संबोधले जाते. या युगाची व्याख्या फर्डिनांड मॅगेलन सारख्या प्रसिद्ध व्यक्तींनी केली आहे. त्याने 1519-1522 मध्ये अटलांटिक ओलांडून पॅसिफिक महासागरात प्रवेश केला आणि जगाची पहिली प्रदक्षिणा पूर्ण केली.

अबेरियन राज्यांच्या भेटींचा उद्देश आणि व्याप्ती (पोर्तुगाल आणि स्पेन)

युरोपियन लोकांनी पंधराव्या आणि सोळाव्या शतकातील परदेशातील क्रियाकलापांमध्ये अनेक उद्देशांसाठी भाग घेतला: काफिरांना धक्का देण्यासाठी, त्यांच्या मूळ राज्यांना बळकट करण्यासाठी, पृथ्वीच्या आकाराचा आणि निसर्गाचा अभ्यास करण्यासाठी आणि अफाट संपत्ती मिळवण्यासाठी. किंवा कदाचित सर्व ही उद्दिष्टे साध्य होऊ

शकतात. ॲडम स्मिथने १७७० मध्ये सांगितले की अमेरिकेच्या मार्गाचा शोध आणि केप ऑफ होप या मानवजातीच्या इतिहासातील दोन सर्वात महत्त्वाच्या घटना होत्या. डी.के. फील्डहाऊसला हे युरोसेंट्रिक युरोसेंट्रिक दृश्य असल्याचे आढळले आणि त्यांनी नमूद केले की तुर्कीची सत्ता हिंद महासागरापासून पश्चिम भूमध्य समुद्रापर्यंत पसरली होती, भारताने दक्षिणपूर्व आशियावर वसाहत केली होती आणि बहुतेक व्यापार नियंत्रित केला होता, मध्यपूर्वेवर मुस्लिमांचे नियंत्रण होते आणि दक्षिण आशिया नियंत्रणाखाली होते, आणि चिनी लोक पूर्वेकडे होते. शोध आणि औपनिवेशिक साम्राज्यांनी संपूर्ण जग व्यापले आणि ते युरोपियन जागतिक अर्थव्यवस्थेचा पूर्णपणे भाग बनले. परदेशातील विस्ताराने युरोपला भौगोलिक आणि मानसिक बंधनांपासून मुक्त केले. परदेशातील प्रवास, शोध आणि विस्ताराची उद्दिष्टे समजून घेणे प्रासंगिक आहे आणि पोर्तुगाल आणि स्पेनने सुरू केलेल्या वसाहती साम्राज्यांचा उदय कशामुळे झाला हे प्रश्न विचारणे योग्य आहे.

पंधराव्या शतकापूर्वी व्हेनिस आणि जेनोआ येथील व्यापाऱ्यांची भूमध्यसागरातून होणाऱ्या व्यापारावर मक्तेदारी होती. मसाले, सुती कापड आणि रेशीम यांसारख्या विविध वस्तू त्यांनी लेव्हंटमधून आणल्या. या विकासांमुळे पंधराव्या शतकात प्रेरणा मिळाली आणि इतरांना हा किफायतशीर व्यापार करण्यास प्रेरणा मिळाली. Gee, Wee, Scammell यांच्या मते युरोपियन वसाहतीकरणासाठी उद्दिष्टांची मालिका ओळखण्यात आली आहे. हे आर्थिक किंवा वैचारिक घटक किंवा युरोपियन लोकांचे साहसी स्वभाव असू शकतात. देव, सोने आणि गौरव यासारखे घटक म्हणून युरोपियन खलाशांच्या सुरुवातीच्या शोधाच्या हेतूची समज धार्मिक, आर्थिक आणि वैयक्तिक घटकांवर प्रकाश टाकते. १४१५ मध्ये पोर्तुगालने सेउटा ताब्यात घेईपर्यंत स्पेन आणि उत्तर आफ्रिका (आयबेरियन द्वीपकल्प) मधील भूमध्य समुद्र इस्लामच्या ताब्यात होता. पोर्तुगीजांनी लवकरच सागरी लष्करी जाणकाराकडे संक्रमण केले आणि मूर्सकडून रिकन्क्विस्टामध्ये त्यांची भूमिका पार पाडली. १४९२ पर्यंत कॅस्टिल अजूनही ग्रॅनडाच्या मूर्सचा परदेशी एन्क्लेव मानला जात होता. रिकन्क्वेस्ट म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या मुस्लिम शासकांविरुद्धच्या लढ्याने कॅथलिकांमध्ये समुदायाची भावना निर्माण केली. इतिहासकार डॉसॅट्सना त्यांचा भाऊ प्रिन्स हेन्री, नॅव्हिगेटर (नॅव्हिगेटर) यांच्यासह पोर्तुगालच्या नावाने सुरुवातीच्या सागरी शोध, व्यापार आणि विजयाचे शिल्पकार म्हणून पाहतात. विद्वान त्याच्या प्रवासास मान्यता देतात, परंतु प्रवासामागील हेतूवर प्रश्नचिन्ह देखील उपस्थित करतात. संपत्ती आणि शक्तीच्या बाह्य स्रोतांसाठी राजेशाहीच्या गरजांकडे दुर्लक्ष केले जाऊ शकत नाही. प्रिन्स हेन्री यांच्या मार्गदर्शनाखाली सहाराच्या दक्षिणेकडून. जो मूरच्या संपत्तीचा एक स्रोत होता. पोर्तुगीजांनी पश्चिम आफ्रिकेच्या किनारपट्टीचा सोन्याचा पुरवठा हस्तगत करण्याच्या आणि इस्लामवर हल्ला करण्याच्या उद्देशाने शोध घेतला. अशा प्रकारे दोन्ही उद्दिष्टे एकत्रितपणे कार्य केली. पंधराव्या शतकातील या काळात कॅनरी बेटांच्या संपादनावर कॅस्टिल समाधानी होते. ईश्वरशासित घटक, विशेषतः ख्रिस्ती आणि मुस्लिम यांच्यातील धर्मयुद्धाचा इतिहास, नवीन सागरी मार्गाचा शोध लावला. या क्षेत्रातील शोधाचे आर्थिक उद्दिष्ट म्हणून सोन्याची वाळू ओळखली जाऊ शकते. ॲटिला या पौराणिक भूमीला त्याच्या संपत्तीने शोधणे हे खलाशांचे स्वप्न होते. ज्यांनी शोध आणि प्रवास केला त्यांचा गौरव होता.

जे.एच.पॅरी यांच्या मते, सेउटा ताब्यात घेतल्याने धर्मयुद्धाचा उत्साह त्याच्या आधुनिक टप्प्यात गेला आणि जगाच्या इतर भागांमध्ये युरोपियन व्यापारासह ख्रिस्ती धर्माचा प्रसार करण्याच्या संघर्षाचे रूप धारण केले. पोपचे विशेषाधिकार देखील प्रामुख्याने व्यापार मक्तेदारी आणि ख्रिस्ती धर्मजगताच्या प्रगतीशी संबंधित होते. हेन्रीला असे क्षेत्र शोधाचे होते ज्यांचे रहिवासी ख्रिस्ताची उपासना करतील, इंडीज आणि प्रेस्टर जॉन यांच्या आशेने. आफ्रिकेच्या अटलांटिक किनारपट्टीच्या शोधासाठी अंतर्गत राजकारण, आर्थिक दबाव आणि वैयक्तिक घटक अधिक जबाबदार होते. पोर्तुगालमधील अंतर्गत तणाव कमी करण्यासाठी हे केले गेले. कारण लष्करी विस्ताराने अभिजात वर्गाला त्यांचे लक्ष वेधून घेण्यासाठी काहीतरी देणे अपेक्षित होते, तर व्यावसायिक विस्ताराने शाही खजिन्याचे स्थान मजबूत करणे अपेक्षित होते. आफ्रिका आणि आशियातील धार्मिक किंवा आर्थिक उद्दिष्टे असोत किंवा व्हेनेशियन मक्तेदारी मोडून काढणे आणि व्यापारी तळ प्रस्थापित करणे आणि शोधकांना स्थायिक करणे हे पोर्तुगीजांचे यश जाणूनबुजून हेतूपुरते मर्यादित होते. तथापि, केवळ शोधाची प्रेरणा दुर्लक्षित करता येणार नाही. पोर्तुगालचा आकार लहान आणि विरळ लोकसंख्या असूनही, त्याच्या कामगिरीकडे दुर्लक्ष करता येणार नाही.

विद्वानांचा असाही विश्वास आहे की ऑट्टोमन साम्राज्याचा उदय किंवा कॉन्स्टंटिनोपल तुर्कांच्या हाती पडल्यामुळे आशियातील जमीन मार्ग विस्कळीत झाला आणि लाल समुद्रातून मालाची हानी झाली, ज्यामुळे त्यांना विविध सापांचा शोध घेण्यास प्रोत्साहन मिळाले. या युक्तिवादामुळे मसाल्यांचा व्यापार वाढत असतानाही दर घसरत असल्याची समस्या निर्माण झाली आहे. सोळाव्या शतकापर्यंत तुर्कांनी लेव्हंटवर विजय मिळवला नाही, तोपर्यंत पोर्तुगीज आधीच नौकानयन करत होते आणि तुर्की राज्य कर कमी करत होते म्हणजेच त्यांनी व्यापार सुलभ केला होता. विचारधारा आणि संपत्ती हे साम्राज्यवादाचे दुहेरी ध्येय होते. 1519 मध्ये मेक्सिकोला विजय मिळवणाऱ्यांसोबत प्रवास करणाऱ्या बर्नाल डियाझने हे अगदी योग्यरित्या व्यक्त केले होते, आम्ही येथे देवाची सेवा करण्यासाठी आणि श्रीमंत होण्यासाठी आलो आहोत. हा काळ पश्चिम युरोपमधील राष्ट्र राज्यांच्या उदयाने चिन्हांकित केला गेला, जिथे त्यांनी सत्तेसाठी प्रतिस्पर्धाशी संघर्ष केला आणि मोहिमांना प्रोत्साहन दिले. युरोपियन शक्तींनी व्यावसायिक नेटवर्कमधील प्रमुख बिंदूवर लष्करी प्रवेशद्वार स्थापित केले आणि राजकीय शक्ती आणि तोडग्यांचा विस्तार करण्यास सुरुवात केली.

आणखी एक हेतू, जो वादानंतर उरतो, तो म्हणजे लोकसंख्याशास्त्रीय घटक. सोळाव्या शतकात भूमध्यसागरात लोकसंख्या वाढल्याचे विद्वानांचे म्हणणे आहे. सर्वत्र स्थलांतरित सेविल येथे आले. इंडीजच्या प्रवासाने आकर्षित केले होते आणि लिस्बनमध्ये स्थलांतरितांचा सतत प्रवाह होता. विस्तारणाऱ्या शहरांनी इटालियन व्यापारी आणि बँकर्सचे लक्ष वेधून घेतले. परदेशातील मोहिमांनी अधिक जमीन आणि संसाधने दिली. इतर विद्वानांचा असा युक्तिवाद आहे की, जेव्हा सुरुवातीच्या प्रवासादरम्यान युरोपची लोकसंख्या स्थिर होती किंवा घटत होती. मौल्यवान धातूंनी समृद्ध स्पॅनिश इंडीजचा अपवाद वगळता, स्थलांतरित नव्याने सापडलेल्या भूमीत स्थायिक होण्यास उत्सुक नव्हते, परंतु स्थलांतरितांना तुटवडा होता. असे असूनही, इबेरियन राजेशाही सोळाव्या शतकात युरोपियन शेजारी देशांकडून पुरवठा घेण्यास बांधील होती. किंवा त्या वेळी अन्न शोधण्याचा प्रचंड दबाव नव्हता, स्कॅमेल म्हणतो. उत्तर आफ्रिका, जिथे पोर्तुगालने प्रथम वसाहत केली, ते धान्य उत्पादक होते. पण मोरोक्कोमध्ये पोर्तुगीजांना अन्नापेक्षा लुटीची जास्त काळजी होती. अटलांटिक बेटांवर साखर आणि वाइनच्या उत्पादनाने लवकरच गव्हाची जागा घेतली. वसाहतवाद्यांकडे नसलेल्या पिकांचा समूह, म्हणजे मसाले, मोठ्या खर्चाने आशियामधून आयात केले गेले.

सोन्याचा शोध हा सुरुवातीच्या शोधकर्त्यांसाठी अधिक समजण्यासारखा हेतू असल्याचे दिसते. राल्फ डेव्हिस या प्रवासासाठी मुख्य घटक म्हणून आर्थिक तणाव आणि अंतर्गत राजकारण याबद्दल बोलतात. मौल्यवान धातूंची कमतरता पूर्ण करण्यासाठी सोने आणि चांदी शोधण्याच्या इच्छेसह आर्थिक पैलूसाठी युरोपची तीव्र भूक हे एक मजबूत लक्ष्य असल्याचे दिसते. पोर्तुगीजांना सोने सापडल्याने आनंद झाला, परंतु हा त्यांचा प्रारंभिक हेतू होता की नाही हे स्पष्ट नाही. विद्वानांचा असा विश्वास आहे की पोर्तुगीज विस्तारामध्ये असे आर्थिक निर्धारक संशयास्पद आहेत कारण हा एक गरीब, जास्त लोकसंख्या असलेला आणि आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत देश होता परंतु तरीही तो साखर आणि मसाल्यांसारख्या चैनीच्या वस्तूंच्या शोधात होता. ब्रॉडेल पोर्तुगाल हा गरीब देश असल्याचे नाकारतो आणि त्याने उत्तर युरोपसाठी अनेक वस्तू पुरवल्याचा युक्तिवाद केला. आशियातील सागरी मार्ग शोधणे हे पोर्तुगालच्या राजा मॅन्युएलचेही कुतूहल होते. स्पेनचा फिलिप. इंडीजच्या सजीव प्राण्यांच्या इतिहासाचा अभ्यास करण्यात रस होता. चमत्काराचा शोधही लागला. ज्याची साहित्यात कल्पना केली जात होती. Conquistadores, propagandists आणि अधिकारी यांनी शिक्षणाच्या प्रगतीची सुरुवात केली नसावी, परंतु 1500 पर्यंत प्रचारकांचा उत्साह लक्षणीय होता. सुरुवातीच्या शोध आणि नवीन शोधांमुळे अधिक संसाधने उपलब्ध झाली आणि संपूर्ण मोहिमेमध्ये वेगवेगळी उद्दिष्टे होती. हे सर्व दर्शविते की मोहिमेमागील हेतू वैविध्यपूर्ण होते, मग ते गरिबी दूर करणे किंवा दुःख दूर करणे. किंवा प्रदेशांवर कब्जा करून वसाहती संपत्ती मिळवणे हे असू शकते.

नेव्हिगेशनल/तांत्रिक ज्ञानाची भूमिका

वर नमूद केलेल्या उद्दिष्टांव्यतिरिक्त, तांत्रिक कौशल्ये आणि सैद्धांतिक ज्ञानामुळे परदेशातील विस्तारामध्ये युरोपियन प्रभाव वाढण्यास मदत झाली. आम्ही खगोलशास्त्रीय निरीक्षणे, जहाजबांधणी, कार्टोग्राफी आणि बंदुकांचा वापर यातील नवकल्पनांकडे दुर्लक्ष करू शकत नाही ज्याने वसाहती उपक्रमाचे लष्करी-टोही मोहिमांमध्ये रूपांतर केले. टॉलेमीच्या भूगोल आणि स्ट्रॅबोच्या कृतींचे भौगोलिक आणि खगोलशास्त्रीय ज्ञान लॅटिनमध्ये अनुवादित केले गेले. ऑरिस्टॉटलने

आशियाकडे जाणाऱ्या पश्चिमेकडील मार्गाबद्दल सांगितले आणि स्ट्रॅबोने आशियाकडे जाणाऱ्या पश्चिमेकडील मार्गाबद्दल सांगितले.

पंधराव्या शतकात आशियाकडे जाणारा पूर्वेकडील मार्ग ओळखला. सुरुवातीचे अन्वेषण नकाशे आणि नेव्हिगेशन तंत्रांवर अवलंबून होते. लिस्बनमधील लॉरेंटार्डन व्यापारी मार्को पोलो आणि निकोलो कॉन्टी यांच्या लेखनाशी परिचित होते, ज्यांनी आशियाला भेट दिली होती आणि तेथील संपत्तीची प्रशंसा केली होती. पोर्तुगीजांना अरब खोतांकडून पूर्वेकडील सागरी मार्गाची माहिती झाली होती. पुस्तके हिब्रूमधून लॅटिनमध्ये मुख्यतः जॉन II च्या कारकिर्दीत अक्युटसने अनुवादित केली आणि अक्षांशांचे निरीक्षण करण्यासाठी ते पहिले व्यावहारिक नियमावली बनले.

तेराव्या शतकापर्यंत, इटालियन आणि कॅटलान हायड्रोग्राफर्सनी भूमध्य, काळा समुद्र आणि उत्तर युरोपमधील सागरी अनुभवावर आधारित तक्ते तयार केले होते. पोर्तुगीजांनी अटलांटिक, आयबेरिया आणि आफ्रिकेतील विविध प्रदेशांचे चित्रण करणारे नॉटिकल चार्ट तयार केल्यावर नेव्हिगेशन आणि कार्टोग्राफीच्या क्षेत्रात योगदान दिले. रेखांश निश्चित करण्यासाठी, त्याने ध्रुव ताऱ्याऐवजी झेनिथ अंतर प्रणाली वापरली. अक्षांशाचा अंदाज लावण्यासाठी ताऱ्यांचा वापर 1462 मध्ये दिसून आला. 1480 च्या दशकात, जेथे ध्रुव दृश्यमान नव्हता, पोर्तुगीज खगोलशास्त्रज्ञांनी दक्षिण गोलार्धाचे अक्षांश निर्धारित करण्यासाठी सूर्याचा वापर करून एक प्रणाली वापरून पाहिली. पंधराव्या शतकापर्यंत पोर्तुगीज कार्टोग्राफरने एकच मेरिडियन चिन्हांकित केले होते. चुंबकीय होकायंत्र हे चिनी योगदान होते, ज्योतिषशास्त्र अरब खलाशांनी परिपूर्ण केले होते. खगोलशास्त्रीय नेव्हिगेशनसाठी अॅस्ट्रॉलेबचा वापर केला गेला आणि पंधराव्या शतकात चौकडी तयार केली गेली. सोळाव्या शतकात चुंबकीय घट निश्चित करण्यासाठी जोआओ डी लिस्बोनने चुंबकीय होकायंत्राचा वापर केला. मॅकेटर या कार्टोग्राफरने वक्र पृथ्वीचे अचूक चित्र कागदाच्या तुकड्यावर प्रक्षेपित केले होते. गनपावडरच्या वापरामुळे त्यांचे लष्करी कौशल्य वाढले. 1430 च्या आसपास, वापरलेली जहाजे कॅरेव्हल्स होती. ते तुलनेने हलके, पातळ, टिकाऊ सागरी जहाजे होते, जलद आणि चपळ दोन्ही, आणि त्यांनी नौदलाच्या तोफा वापरल्या.

पुनर्जागरण काळ आणि सागरी प्रवासाचे महत्त्व

शोधांवर प्रभाव टाकण्यासाठी विद्वानांनी पुनर्जागरण आणि मानवतावादाच्या भावनेला महत्त्व दिले आहे. प्रिंटिंग प्रेसच्या शोधामुळे, कामांचे लॅटिनमध्ये भाषांतर केले गेले आणि मुख्यतः भूगोलाशी संबंधित कामे स्थानिक भाषांमध्ये अनुवादित केली गेली. व्याख्याच्या दोन शाळा त्यांचा दृष्टिकोन स्पष्ट करतात. ते पुनर्जागरणाच्या विचारसरणीचे समर्थक होते, ज्यांनी शोध आणि व्यावहारिक पैलूंमध्ये कुतूहल आणि आत्मनिर्भरतेच्या तत्त्वांशी पुनर्जागरणाच्या प्रसाराशी संबंध जोडला. त्याला प्रसिद्धी आणि वैभव हवे होते आणि नवीन जगाबद्दल उत्सुकता होती. या मताच्या समर्थकांचा असा विश्वास होता की परदेशी शोध कुतूहल आणि प्रयोगांवर आधारित आहेत. इटलीला नवजागरणाचा प्रारंभ बिंदू मानला गेला आहे आणि अशा प्रकारे असे सुचवण्यात आले की यात्रेकरू प्रामुख्याने तेथून आले होते. कोलंबस जेनोवाचा होता. परंतु जेनोवा शहराने पुनर्जागरणात भाग घेतला नाही. दुसरा दृष्टीकोन असा आहे की परदेशातील विस्तार मध्ययुगीन तयारीतून आला आहे. या मताचे समर्थक स्पष्ट करतात की परदेशातील विस्ताराचा सर्वात महत्वाचा हेतू आर्थिक होता, प्रामुख्याने आशियाई मसाल्यांचा शोध (त्यांच्या चव, गुणवत्तेमुळे) आणि इतर विलासिता. असे मानले जाते की समुद्री प्रवास मध्ययुगाच्या सुरुवातीच्या काळात सुरू झाला आणि पोर्तुगीज खलाशांना प्रेरित केले.

शोध आणि प्रवास

महान शोध हे पंधराव्या शतकाच्या उत्तरार्धात युरोपियन शोध आणि वसाहतीकरणाचा भाग होते. स्पेन आणि पोर्तुगालचे वसाहतवादी विजय हे मानवी इतिहासातील एक मोठे विघटन होते. युरोपियन मोहिमा, विस्तार, वसाहत आणि व्यवसाय या तीन प्रमुख महासागरांच्या सीमेवर आहेत. ब्रांडनच्या मते, आंतरराष्ट्रीय पाण्याच्या विजयामुळे युरोपला दीर्घकाळ जगाचे वर्चस्व मिळाले. पोर्तुगालच्या वसाहतींमध्ये अटलांटिकमधील मडेरा आणि अझोरेसची केप वर्दे बेटे, ब्राझीलचा किनारा, पूर्व आफ्रिकेतील किल्ले वसाहती (मॉंबासा सारख्या) आणि पश्चिम आफ्रिका (साओ जॉर्ज सारख्या), अंगोला आणि मोझांबिक सारख्या आफ्रिकन किनारपट्टीचा विस्तार, भारतीय भागात महासागर. तळांमध्ये ओरमुझ, गोवा, कालिकत आणि कोलंबो आणि पूर्वेकडील मकाओ, मलाक्का, जावा, सेलेब्स आणि मोलुकास

सारख्या स्थानांचा समावेश होतो. स्पेनच्या मालमत्तेत अधिक स्थायिक झालेले कॅनरी, वेस्ट इंडियन बेटे, संपूर्ण मध्य अमेरिका, दक्षिण अमेरिकेचे काही भाग आणि फिलीपिन्स यांचा समावेश होतो.

पोर्तुगीजांकडे लांबलचक समुद्रकिनारा आणि मासेमारी आणि सागरी आणि व्यापारी वर्ग सरंजामी हस्तक्षेपापासून मुक्त होता. 1415 मध्ये सेउटा जिंकल्यानंतर, ते पोर्तुगीज सैन्याच्या चौकीखाली ठेवण्यात आले होते, याचा अर्थ असा की एका युरोपियन राज्याने मुस्लिम प्रदेशातील परदेशातील ताब्याचे प्रशासन ताब्यात घेतले होते. जिब्राल्टर आणि इतर मूरिश भागातील वसाहतींवर हल्ला करण्यासाठी सेउटाने तळ म्हणून काम केले आणि ते आफ्रिकन अन्वेषणासाठी माहिती प्रदान करते. पंधराव्या शतकाच्या अखेरीस पोर्तुगालने कॅम्प बोजाडोर, केप येथे स्वतःची स्थापना केली.

त्यांनी वर्दे आणि सिएरा लिओन जिंकले. साखर, सोने, हस्तिदंती आणि नंतर गुलाम कामगार यासारख्या वस्तूंमुळे या भागांचे शोषण झाले आणि अरंग्युम येथे पहिला परदेशी युरोपियन कारखाना 1448 मध्ये बांधला गेला. काळी मिरचीचा पर्याय असलेल्या मालागुइटाची देखील या प्रदेशात खरेदी करण्यात आली. अटलांटिकमधील कॅनरी बेटांवर विजय मिळवून, मडेरा, अझोरेस आणि केप वर्दे इबेरियन राज्यांनी शोधून काढले आणि वसाहत केली. हेन्रीने आलिकी निग्रो लोकांना ख्रिश्चन धर्मात बदलण्याच्या धार्मिक उद्देशाने गिनीला जाण्याचे धाडस केले. पण तो एक मुत्सद्दी चेंडू होता आणि त्याने त्याचा उपयोग व्यापारी आणि शोधकांना वित्तपुरवठा करण्यासाठी केला. आफ्रिकन संसाधनांची पद्धतशीर संघटना सुरू झाली आणि सोन्याच्या व्यापारावर नियंत्रण ठेवण्यासाठी जॉन II ने गोल्ड कोस्टवरील एल्मिना येथे एक किल्ला बांधला. 1479 मध्ये, स्पेन आणि पोर्तुगाल यांच्यातील अल्काकोव्हास कराराचा एक भाग म्हणून, स्पेनने पोर्तुगीजांना मासेमारी व्यापार आणि समुद्रकिनाऱ्यावरील नेव्हिगेशनची मक्तेदारी आणि अटलांटिक बेटांवर राज्य करण्याचा अधिकार मान्य केला. Afonso V (1448-1481) च्या कारकिर्दीत उत्तर आफ्रिकेतील लष्करी साहसीपणाची व्याप्ती होती, परिणामी पोर्तुगीज सोन्याच्या व्यापाराचे प्रमुख केंद्र साओ जॉर्ज दा मिना मिळवू शकले. या पाया आणि कारखान्यांच्या साखळीमुळे ताजला त्याचे उत्पन्न दुप्पट करता आले.

1480 ते 1520 या काळात पोर्तुगीज राजेशाही व्यापाराची घटना शिखरावर पोहोचली. 1481 मध्ये, जॉन II ने अन्वेषकांना भारताशी सागरी संपर्क प्रस्थापित करण्याचे, हिंदी महासागरातील मसाल्यांच्या व्यापारात प्रवेश करण्याचे आदेश दिले आणि इस्लामचा वेढा पूर्ण करण्यासाठी जॉन प्रेस्क सारख्या ख्रिश्चन अधिपतींशी युती करण्यासाठी पाठवले होते. बार्टिलोमू डियाझनेच कॅम्प ओलांडला होता, ज्याला जॉन II ने आफ्रिकेच्या पश्चिम किनाऱ्यावरून कॅम्प ऑफ गुड होप (आशा इंटेरिया) म्हटले कारण त्यामुळे भारताचा मार्ग शोधण्यात मदत झाली. दरम्यान, Pedro de Covilhão ला हिंदी महासागरात प्रवेश करण्यासाठी विरुद्ध दिशेने पाठवण्यात आले. या प्रवासांमुळे संपूर्ण आफ्रिकन किनारपट्टीची माहिती मिळाली. वास्को द गामाचा ताफा 1498 मध्ये कॅम्प ऑफ गुड होप आणि नंतर कालिकतला पोहोचला. मोझांबिक, मोम्बासा आणि मालिंदी बेटावर पूर्व आफ्रिकन व्यापार नेटवर्कसह शिपिंग जायंटची पहिली मोठी गाठ पडली. त्याच्या प्रवासात मिरपूड आणि दालचिनीचे जहाज आले आणि ते खरोखरच आशियातील मार्गाच्या शोधासाठी ठेवलेल्या सर्व अपेक्षा पूर्ण केले. केबलच्या भारत भेटीदरम्यान, परतीच्या वाटेवर त्यांनी ब्राझीलच्या किनारपट्टीला स्पर्श केला.

कोलंबस, त्याच्या अभ्यास आणि निरीक्षणांवरून, पश्चिमेकडे विस्ताराने आशियापर्यंत पोहोचण्याची खात्री पटली. कोलंबसने नेव्हिगेशनमध्ये बरेच व्यावहारिक ज्ञान मिळवले होते. त्यांचे प्रवास (१४९२-१५०४) प्रासंगिक मानले गेले. विशेषतः अमेरिकेने अज्ञात खंडाचा शोध लावला ज्याने ते युरोपद्वारे शोषणासाठी उघडले. त्याच्या दुसऱ्या शोधप्रवासात त्याने वेस्ट इंडिजच्या अनेक बेटांचा शोध घेतला, परंतु भारतासारखे काहीही सापडले नाही. तरीही पन्नास वर्षांच्या आत स्पॅनिशच्या ताब्यातील प्रदेशाचा झपाट्याने विस्तार झाला आणि आतील भागात वस्ती स्थापन झाली. तर पोर्तुगीज वसाहत मूलतः किनारपट्टीवर राहिली. स्पॅनिश शासक आणि जेनोईज बँकर्स यांनी अखेरीस त्याच्या मोहिमेला पाठिंबा दिला. कोलंबस बहामास आणि सॅन साल्वाडोर येथे पोहोचला, क्युबा आणि हिस्पानिया बेटांवर गेला आणि अझोरेसमध्ये आश्रय घेतला. आपण आशियाच्या सरहद्दीपर्यंत पोहोचल्याचे त्याला वाटले. मसाले नाही, परंतु त्यांनी सोने आणि मूळ लोक परत आणले ज्यांना गुलाम बनवले जाऊ शकते आणि ख्रिश्चन धर्मात देखील बदलले जाऊ शकते.

कोलंबसच्या प्रवासामुळे वेस्ट इंडिज आणि त्रिनिदादचाही शोध लागला. 1502 मध्ये त्याच्या प्रवासात त्याने हॉंदुरास, निकाराग्वा आणि पनामाचा किनारा शोधला. त्याने ला इसाबेला (डोमिनिकन रिपब्लिक) येथे एक वसाहत स्थापन केली जिथे त्याने राज्य केले. काही विद्वान त्याच्यावर टीका करतात कारण हे शोध युग साम्राज्यवादाची सुरुवात होती.

जॉन II, अल्काकोव्हसच्या तहाद्वारे, कोलंबसने केलेल्या शोधांवर दावा करण्याचा प्रयत्न केला. परिणामी, स्पॅनिश राज्यकर्ते पोप अलेक्झांडर पंचम यांच्याकडे वळले ज्याने पोपचे आदेश जारी केले. या सनदांनी कोलंबसने शोधलेल्या सर्व जमिनी किंवा क्षेत्रांचे अनुदान मंजूर केले आणि अझोरेस आणि केप वर्दे यांच्यामध्ये उत्तरेकडून दक्षिण-पश्चिमेपर्यंत एक काल्पनिक रेषा काढली ज्यामुळे हे स्पष्ट झाले की या रेषेच्या पलीकडे असलेल्या जमिनी आणि समुद्रांचा शोध त्यांच्या मालकीचा होता. स्पॅनिश, आणि त्यांना जमिनीवर कायदेशीर हक्क देखील प्रदान केला. 1494 मध्ये, टॉर्डेसेल्सच्या कराराद्वारे, पोर्तुगालला अँटिला आणि ब्राझीलच्या काल्पनिक भूमीसह भारत आणि दक्षिण अटलांटिकचा रस्ता देण्यात आला.

पूर्वेकडील व्यापाराचा मार्ग शोधणे आणि पोर्तुगीजांची मक्तेदारी मोडून काढणे हा उद्देश होता. लवकरच वेसुची सोलिस आणि मॅगेलन सारख्या कोणत्याही सम्राटासाठी काम करण्यास इच्छुक व्यावसायिक अन्वेषक, शोधांचा अहवाल देत फिरले. Amerigo Vespucci यांनी 1497.98 ते 1499 दरम्यान प्रवास केला आणि क्युबा, गयाना आणि 1501 मध्ये ब्राझीलचा किनारा शोधला. स्पॅनिश शासक चार्ल्स पाचव्या अंतर्गत एक महान शोधक फर्डिनांड मॅगेलन, स्पेनच्या फायद्यासाठी सर्व दक्षिणेकडील प्रदेश स्पॅनिश सीमांकनात आणू इच्छित होते. त्याने मोलुकास, मसाल्याच्या बेटांवर प्रवास केला. तो पश्चिमेकडे प्रवास करणार होता आणि 1519 मध्ये त्याने अटलांटिकपासून पॅसिफिककडे प्रवास केला. दक्षिण अमेरिकेच्या दक्षिणेकडील मॅगेलनच्या सामुद्रधुनीतून प्रवास करून तो फिलिपाईन्सला पोहोचला. त्याच्या कॅलिबर्चा नेव्हिगेटर, त्याने त्याच्या प्रवासाद्वारे पुष्टी केली की जग गोल आहे. त्याच्या मृत्यूनंतरही, त्याच्या मोहिमेने आशेच्या शिखरावर पोहोचले आणि त्याने जहाजाद्वारे जगाची परिक्रमा केली.

1505 मध्ये, आल्मेडा यांना पोर्तुगीज आशियाचे पहिले व्हाईसरॉय बनवले गेले. त्याच्या पूर्व आफ्रिकेतील शोधांमुळे कोचीन आणि दीवमध्ये किल्ले उभारले गेले. 1504 मध्ये ओरमुझ ताब्यात घेण्यात आले, जे भारत आणि पर्शियामधील व्यापारासाठी सर्वात समृद्ध ठिकाणांपैकी एक होते. 1510 मध्ये अल्बुकर्कने गोवा जिंकून ते पोर्तुगीज मुख्यालय बनवले. त्याच्या राजवटीच्या शेवटी किलवा, ओरभुज, गोवा आणि कॅन्नोर येथील प्रमुख किल्ले पोर्तुगीजांच्या ताब्यात होते. पश्चिम हिंदी महासागराच्या बाहेर अल्बुकर्कच्या प्रमुख कार्यापैकी एक म्हणजे मलाक्का ताब्यात घेणे, जे त्याने 1511 मध्ये ताब्यात घेतले. पोर्तुगीजांना पूर्व आफ्रिकेतील सफोल्क ते मलाक्कातील टारांडा पर्यंत तटबंदीच्या तटीय वसाहतींची मजबूत शृंखला प्रस्थापित करता आली आणि हळूहळू कॅंटन बंदर ते नागासाकीपर्यंत व्यापारासाठी खुला झाला. 1514 मध्ये, पोप लिओने पोर्तुगीजांच्या बाजूने पॅरासेल्सो डिक्वोशनिस नावाचा हुकूम जारी केला, ज्याने पूर्वेकडे जहाजाने प्रवास करताना केलेल्या शोध आणि विजयांसाठी पोपचे आशीर्वाद दिले. पोर्तुगीजांनी पहिले व्यापारी वसाहतवादी साम्राज्य स्थापन केले. चायनीज मसाले, सोने, गुलाम अशा विविध ठिकाणांहून विविध वस्तूंची देवाण-घेवाण होऊन त्यांचा नफा वाढत होता.

पोर्तुगीज वसाहती साम्राज्य

आधुनिक वसाहतवादी साम्राज्याची सुरुवात सेउटाच्या विजयाने झाली आणि पोर्तुगीजांनी लवकरच तटबंदी आणि व्यावसायिक वसाहतींची मालिका स्थापन केली. आशिया आणि जपानमधील जग, जेथे 1500 ते 1700 दरम्यान पोर्तुगीजांचे व्यापार आणि शक्तीचे विस्तृत नेटवर्क होते, ते स्थिर नव्हते परंतु बदलाने वैशिष्ट्यीकृत होते. इतिहासकारांनी सुरुवातीच्या आधुनिक काळातील युरोपीय साम्राज्य उभारणीच्या स्वरूपासाठी युरोकेंद्री स्पष्टीकरणांवर वादविवाद केला आहे. पोर्तुगीजांना पूर्व आफ्रिकेतील मुस्लिमांचा, मुघल साम्राज्याचा धोका आणि चिनी आणि जपानी शक्तींचा सामना करावा लागला. पोर्तुगीज राजेशाही ही एक व्यावसायिक संस्था होती की साम्राज्यवादी व्यापाराचे केंद्र होते की ते लष्करी यंत्र होते की स्पेनसारखी निरपेक्ष राजेशाही होती?

पोर्तुगीज वसाहती सरकारने पोर्तुगालचे राजकीय चरित्र प्रतिबिंबित केले, कारण वसाहती आणि महानगर यांच्यात कोणताही भेद केला गेला नाही. वसाहतींची देखरेख एका राज्य परिषदेने केली होती, कौन्सिल ऑफ द इंडीज

(परदेशी) त्यांच्या सरकारसाठी जबाबदार होते. महानगराने ब्राझील आणि इतर अटलांटिक वसाहतींमध्ये संपूर्ण नियंत्रण राखण्याचा प्रयत्न केला. पोर्तुगालने सागरी साम्राज्यासाठी एक मॉडेल तयार केले, जे हिंदी महासागरातील व्यावसायिक आणि सागरी उपक्रमाचे व्यवस्थापन करते, ज्याला Estadio da India ga Lisbon's India House म्हणतात. एस. सुब्रमण्यम यांच्या मते, हिंद महासागरात पोर्तुगीजांच्या हस्तक्षेपाचे स्वरूप सुरुवातीला व्यावसायिक आणि नंतर किल्ले आणि कारखान्यांच्या बांधकामाद्वारे लष्करी उपस्थितीद्वारे दर्शविले गेले, ज्यामुळे मसाल्यांच्या व्यापारावर मक्तेदारी आली. पोर्तुगीज साम्राज्यात व्हाईसरॉय आणि गव्हर्नर किंवा कॅप्टन जनरलच्या वेगवेगळ्या पदव्या असलेली कमी एकसमान व्यवस्था होती. भारतीय व्यापार व्यवस्थापित करणाऱ्या राजाचे प्रतिनिधी म्हणून व्हाईसरॉयसह भारतात संघटनात्मक रचना तयार केली. राजाचा प्रतिनिधी म्हणून त्याने स्थानिक राज्यकर्त्यांशी व्यापारी करारांची वाटाघाटी केली आणि आशियातील त्यांच्या व्यापारावर देखरेख केली आणि त्याला कॅप्टन जनरलने मदत केली. प्रत्येक किल्ला एका कर्णधाराच्या अधिपत्याखाली होता, जो न्यायाचा कारभारही पाहत असे. कमी वेतनामुळे आशियातील साम्राज्यात व्यापक भ्रष्टाचार आणि अकार्यक्षमता होती. पोर्तुगीज साम्राज्यामध्ये अमेरिकेच्या बाहेर विखुरलेले तळ आणि तटीय एन्क्लेव्ह होते आणि ते स्पेनच्या मोठ्या वसाहतीपेक्षा खूप वेगळे होते.

ब्राझीलच्या शोधने पश्चिमेकडील वसाहतीकरणाची प्रक्रिया सुरू केली. ब्राझीलमध्ये मॅगिएरा आणि सिसिली येथील साओ श्रोम येथे लागवड केलेल्या उसापासून साखरेची ओळख झाली. साखरेचा व्यापार आणि गुलामांचा व्यापार हे दोन स्तंभ होते ज्यावर ब्राझिलियन वसाहतवादी समाज बांधला गेला होता. सोळाव्या शतकात राजा जॉन. अमेझॉन आणि साओ व्हिसेंटे यांच्यातील ब्राझीलच्या किनारपट्टीला बारा कर्णधारांमध्ये विभागले जे डोनाटारियोस म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या लॅंडेड सज्जनांना देण्यात आले. अनुदान हिडाल्गो किंवा सज्जनांनी घेतले होते. त्यांच्यापैकी कोणीही खर्च उचलण्याइतके श्रीमंत नव्हते. परिणामी, मूळ अनुदानांपैकी चार कायमस्वरूपी केले गेले नाहीत आणि इतर चार मूळ अनुदानांना स्थानिकांच्या हल्ल्यांचा सामना करावा लागला. त्याचे संरक्षण करण्यासाठी केंद्रीय प्राधिकरण स्थापन करण्याची गरज राज्यकर्त्यांना जाणवली. ब्राझीलला कॅप्टनसी जनरल बनवण्यात आले आणि नंतर त्याचे व्हाईसरॉयल्टीमध्ये रूपांतर करण्यात आले. गोव्याचे व्हाईसरॉय हे जबाबदारीचे सर्वात महत्त्वाचे पद होते ज्यांनी संपूर्ण हिंद महासागर आणि ईस्ट इंडीजमध्ये पोर्तुगीज वसाहतींवर देखरेख केली होती. औपनिवेशिक ब्राझीलमधील जीवनाचे स्वरूप ग्रामीण होते आणि तेथे एकच व्हाईसरॉयल्टी होती,

आफ्रिका आणि अटलांटिकमधील लहान वसाहतींमध्येही कॅप्टन-जनरल होते ज्यांचे पोर्तुगीज सरकारशी थेट संबंध होते. मेक्सिको सिटीच्या तुलनेत, ब्राझिलियन वस्ती सर्वोत्तम गावांमध्ये होती. लिस्बनमध्ये मुख्यालय असलेल्या परिषद आणि न्यायाधिकरणाद्वारे गृह सरकारने वसाहतींवर नियंत्रण ठेवले. अगदी, 1604 ते 1814 पर्यंत, कॉन्सेल्हो दा इंडिया किंवा कौन्सिल ऑफ इंडियाने आफ्रिकन आणि ब्राझिलियन व्यवहार हाताळले. सी.आर. सतराव्या शतकापर्यंत ब्राझीलचा इतिहास एकत्रीकरणाचा आणि प्रगतीचा होता, बॉक्सर म्हणतो, राजेशाही सरकारने पारंगतांची जागा घेतली. प्रथम कासा डी सिडटा, नंतर कासा दा गयाना आणि नंतर कासा दा मिना लिस्बनमध्ये पोर्तुगालच्या संपूर्ण आर्थिक जीवनाचे नियमन करणाऱ्या अधिकाऱ्यांच्या अधिकाराखाली बांधले गेले. नंतर राजाने राज्य व्यवस्थेनंतर कारखाने आणि सरकारी गोदामांचे व्यवस्थापन करण्यासाठी कासा दा इंडियाची निर्मिती केली. लवकरच प्रशासक, फीटर, एकाच कार्यालयाच्या अंतर्गत दोन स्वतंत्र केसांवर नियंत्रण ठेवत आणि तीन खजिनदार होते. पाच सचिव होते, ज्यांचे कार्य कासाने पाठवलेल्या ताफ्याचे उपकरणे आयोजित करणे हे होते. पोर्तुगीज वसाहतवादी समाज आनुवंशिकता, सामाजिक दर्जा आणि वैवाहिक स्थितीवर आधारित होता. पोर्तुगालमध्ये जन्मलेले (रेनोईस) सर्वोच्च स्तरावर होते, आशियामध्ये जन्मलेले (कॅस्टिओस) पुढील स्तरावर आणि आफ्रिकेत जन्मलेले (मुलॅटो) आणि खालच्या स्तरावर मूळ देशाचे ख्रिस्ती होते. वसाहतींमधील पोर्तुगीज लोकसंख्या चर्च अधिकारी, खानदानी, सामान्य विवाहित आणि अविवाहित पुरुष (सोलकाटो, सोलडॅटो) मध्ये विभागली गेली होती. अविवाहित पुरुषांना सैन्यात सेवा करावी लागे आणि हिडलगोस किंवा लहान अभिजात लोकांच्या दानावर जगावे लागले. सॉल्व्हॅटो हा सामंतवादी मिलिशियाचा भाग होता. तथापि त्यांची वसाहत प्रशासनात नियुक्ती झाली.

स्पॅनिश वसाहती साम्राज्य

काही विद्वान वस्तीच्या स्पॅनिश अभिमुखतेच्या तुलनेत आंतरप्रादेशिक साम्राज्याला केवळ पोर्तुगीज म्हणून पाहतात. स्पॅनिश क्राउनने परदेशातील व्यापारासाठी वित्तपुरवठा केला नाही, परंतु त्याचा नफा कॅझिक किंवा सेडिल्समधून जातो आणि राजशाहीला या नफ्याचा वाटा मिळतो याची खात्री केली. स्पॅनिश वसाहती साम्राज्य हे शहरी साम्राज्य होते आणि वसाहती प्रदेश खाणी आणि धातूंनी समृद्ध होते. हे क्षेत्र अधिकारी, वकील, नोटरी, जमीनमालक (एन्चिमंडर्स, पशुपालक), खाण मालक, पाद्री, व्यापारी आणि दुकानदार यांनी स्थायिक केले होते. साम्राज्य उभारणीची प्रक्रिया खाजगी प्रयत्नांद्वारे सुरू करण्यात आली होती आणि नंतर राजसत्ताने ती ताब्यात घेतली. हे पोर्तुगालच्या विरुद्ध होते, जिथे ही प्रक्रिया मुकुटाने सुरू केली होती.

स्पेनचा अमेरिकेवर विजय: विजेता युग

नवीन जगात मौल्यवान धातूंच्या शोधाने स्पेनमधील अनेक साहसी लोकांचे लक्ष वेधून घेतले होते. 1520-1550 हा काळ विजयाचा किंवा शूर विजेत्यांचा युग होता. जे मूरिश युद्धांशी संबंधित होते. त्यांनी अमेरिकन भारतीय सभ्यतेची मुख्य केंद्रे ताब्यात घेतली आणि युरोपियन भूमी साम्राज्ये स्थापन केली. त्यांनी शहरांवर हल्ला करून ते सर्व ताब्यात घेतले. स्पॅनिश विजय सांस्कृतिकदृष्ट्या अत्याधुनिक, परंतु जिकलेल्यांनी केलेल्या युद्धांसाठी अप्रस्तुत असलेल्या सभ्यतेच्या खर्चावर प्राप्त झाला.

बढती दिली. मेक्सिकोमधील भारतीय लोकसंख्या जवळपास निम्म्यावर आली आहे. कॅरिबियन बेटांमधील अमेरिंडियन लोकसंख्या कमी झाली आणि वृक्षारोपणाची गरज भागवण्यासाठी आफ्रिकेतून गुलाम आणले गेले. स्पॅनिश मुकुटाने कायदे लागू करण्याचा प्रयत्न केला जेणेकरून भारतीयांना स्वतंत्र व्यक्ती म्हणून ओळखले जाईल आणि त्यांच्याशी गैरवर्तन होऊ नये.

स्पॅनिश सरकारने मौल्यवान धातूंच्या व्यापारावर सेव्हिलला मक्तेदारी दिली. एक पंचमांश राखीव होता. रॉयल क्विंटो हा गंधासाठी आणलेल्या सर्व मौल्यवान धातूवर लादला जाणारा कर होता आणि आंतर वसाहती व्यापारावर सीमाशुल्काच्या स्वरूपात लादलेला कर होता. वसाहती व्यापार ही एक मक्तेदारी होती आणि मक्तेदारी सेव्हिलच्या व्यापारी वर्गाची वाणिज्य दूतावास (कॉन्सुलेट) होती. सल्लागार, व्यापारी आणि प्रशासन यांच्यातील मध्यस्थ म्हणून, सर्व व्यावहारिक बाबींचे तपशील काढण्यासाठी Casa कायमस्वरूपी मदत करत असे. व्यापाराचे आयोजन करण्यासाठी, 1503 मध्ये स्पॅनिश सरकारने खजिनदार, नियंत्रक आणि सचिव यांच्या अधिपत्याखाली Casa de Contratación तयार केले आणि एक 'घटक' तयार केला ज्याचे विशेष कर्तव्य मालाच्या खेपांवर नियंत्रण ठेवणे होते. व्यवसायाला परवाना देण्यात आला. 1524 मध्ये, कौन्सिल ऑफ द इंडीजची स्थापना करण्यात आली जी वसाहती प्रकरणांमध्ये मुख्य सल्लागार आणि प्रशासकीय संस्था होती.

साम्राज्यांच्या प्रशासनात गव्हर्नर, कर्णधार आणि कॉरेगिडोर (कॉमेगिडोट्स) यांच्यासह अधिकारी समाविष्ट होते. स्पॅनिश वसाहती हळूहळू व्हाइसरॉयल्टीमध्ये विभागल्या गेल्या. सोळाव्या शतकात, कौन्सिल ऑफ द इंडीजच्या सतत तपासणीमुळे स्पॅनिश व्हाइसरॉय गृह सरकारच्या नियंत्रणात होते. स्पॅनिश वसाहतवादी सरकारला वसाहतींमध्ये मूळ रहिवासी आणि नव्याने स्थायिक झालेल्या स्पॅनियाड्सवर नोकरशाही पद्धतीने देखरेख करावी लागली. 1530 च्या दशकात एनकोमिडिया कमकुवत करण्यासाठी, कोरेजिमेंटोस डी इंडिओस नावाची संस्था तयार केली गेली. सर्व मूळ रहिवासी कोरेगिडोरच्या अधीनस्थ होते, जे राजेशाही अधिकारी होते. त्यांच्या सेवा आणि फी राजासाठी वापरल्या जात. 1542 मध्ये, स्पॅनिश सरकारने एक नवीन औपनिवेशिक संहिता लागू केली ज्याने एन्कोर्मेनिया (स्थायिकांचे विशेषाधिकार) बंदी घातली. शक्ती ही पातळी होती, ती प्रथम स्पेनमधील वसाहतींवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी तयार केली गेली आणि दुसरी नवीन जगात उदयास आली. अमेरिका आणि बेस्ट इंडीजमधील खाजगी आणि राजेशाही हितसंबंधांसह, नगरपालिका प्रशासन विकसित केले गेले. नवीन प्रणाली लागू करण्यासाठी आयुक्त, ज्यांना अभ्यागत म्हणतात, वसाहती सरकारच्या मुख्य केंद्रांवर पाठवले गेले. त्यांनी कोणत्याही अधिकाऱ्याच्या संपूर्ण प्रांताची पाहणी केली. परिषदेने नियुक्त केलेला रेसिडेन्सिया नावाचा आणखी एक अधिकारी होता, जो सर्व प्रशासकीय आणि न्यायिक अधिकाऱ्यांचा कार्यकाळ संपेपर्यंत त्यांची नोंद ठेवत असे. तेव्हा प्रत्येक भारतीयावर स्थानिक अधिकारी, एक राज्यपाल, अल्काल्देस (अल्काल्देस, जस्टिस ऑफ द पीस), सुमारे दोन जण, जसे रहिवासी किंवा नगर परिषदेचे अधिकारी होते. त्यांनी मिळून नगर परिषद स्थापन केली. ते वार्षिक बैठकीत निवडले गेले, ज्यात स्थानिक उच्चभ्रू आणि शेतकरी

उपस्थित होते. या निवडणुकीला व्हाईसरॉय यांनी पुष्टी दिली. कायदेशीर आणि नाममात्र घरमालकांना व्हेसिनो म्हणतात, ज्यांनी बारा रीजेंट आणि त्यांच्यापैकी अल्काल्डेस किंवा म्युनिसिपल मॅजिस्ट्रेट निवडले. हे स्वरूप स्पॅनिश साम्राज्याने निर्माण केलेल्या इतर वसाहतींपेक्षा वेगळे होते. इंडीजमधील सरकारच्या संरचनेत व्हाईसरॉय आणि चार कर्णधारांचा समावेश होता, प्रत्येक स्वतंत्र राज्याप्रमाणे प्रांतांमध्ये विभागलेला होता. प्रत्येक स्तरावरील वरिष्ठ अधिकाऱ्यांची शक्ती त्यांच्या श्रुती, व्हाईसरॉय आणि सल्लागार मंडळाद्वारे संतुलित होती. व्हाईसरॉय आणि कॅप्टन जनरल, ऑडेन्सियाच्या सदस्यांप्रमाणे, थेट इंडिजच्या कौन्सिलद्वारे नियुक्त केले गेले.

गुलामगिरी: वृक्षारोपण आणि खणनकर्म

अमेरिकेत साखर आणि गुलामगिरीचा इतिहास आणखी घट्टपणे जोडलेला होता. चिनी लोक कृषी गुलामगिरीसाठी जबाबदार होते आणि ते आफ्रिकन गुलाम होते ज्यांनी Amerindians ची जागा घेतली. 1518 मध्ये 4,000 अँटिकी गुलामांची आयात करण्याचा पहिला एसिएंटो किंवा परवाना मंजूर करण्यात आला. टोडिसिला (१४९४) च्या करारानुसार वसाहतींमधील स्पॅनिश आफ्रिकेमध्ये स्वतःच्या गुलामगिरीच्या मोहिमा करू शकले नाहीत आणि त्यांना परदेशी नागरिकांकडे आयात सोपवावी लागली. उत्तर-पश्चिम आफ्रिकेतील सर्व रहिवाशांना मूर मानले जात होते, ते पकडण्याच्या अधीन होते. नंतर, गुलाम कायदेशीर मानले गेले. वसाहतीकरणाच्या प्रक्रियेने गुलामगिरीचे स्वरूप बदलले, जेथे गुलामांना युरोपियन राज्यांच्या फायद्यासाठी वृक्षारोपण आणि खाणींवर काम करण्यासाठी दुर्गम भागात नेले जात होते. पोर्तुगीजांनी केवळ ब्राझिलियन वृक्षारोपणच पुरवले नाही, तर ते स्पॅनिश कॅरिबियनमधील साखर लागवडीसाठी आणि न्यू स्पेन आणि पोटोसीच्या खाणींसाठी गुलामांची अनौपचारिक वाहतूक करणारे होते. नियॉन, आधीच. हे पोर्तुगाल आणि अटलांटिक बेटांमधील सामाजिक आणि आर्थिक व्यवस्थेचा एक भाग म्हणून प्रसिद्ध होते. ज्यायोगे, निग्रो गुलाम हा वाणिज्य लेख बनला आणि संघटित व्यवसायाचे आवश्यक वैशिष्ट्य बनले. गुलामांच्या ओघाने मुक्त कामगार आणि भाडेकरू शेतकऱ्यांना बाहेर काढण्याचा परिणाम झाला, प्रामुख्याने साखर लागवडीवर. अमेरिकन वसाहतींच्या उत्पादनांसाठी, प्रामुख्याने साखर, तंबाखू आणि कापूस पिकवण्यासाठी अकुशल मजुरांची आवश्यकता होती आणि साखर मळ्यातील सततच्या श्रमाबद्दल रेपॅरिटिमेंटो टोळ्यांना खात्री नसल्यामुळे, मेस्टिझो (स्पॅनिश आणि भारतीय वंशाचे) अकुशल कामगार करत होते. निओच्या गुलामांमध्ये सर्वोत्तम निवड असल्याचे दिसून आले.

बार्बरा सीलोचा असा युक्तिवाद आहे की गुलामगिरी आणि औपनिवेशिक विकास यांच्यातील दुवा अपघाती नाही परंतु वसाहती स्थापन करण्याच्या अडचणींमुळे उद्भवते जिथे जमीन मूळतः मुबलक होती किंवा मूळ लोकसंख्येच्या बळकावण्याद्वारे मिळविली गेली. साखरेमध्ये युरोपियन लोकांना त्यांचे फायदेशीर पीक सापडले, गुलामांमध्ये त्यांना सक्तीचे मजूर सापडले आणि आफ्रिकेत त्यांना गुलाम मिळविण्यासाठी एक व्यापार नेटवर्क सापडले. काही विद्वानांचा असा विश्वास आहे की अमेरिकेचे संभाव्य आर्थिक मूल्य आफ्रिकन गुलामांशिवाय कधीही साकार होऊ शकले नसते. नवीन आंतरराष्ट्रीय भांडवलशाही व्यवस्थेच्या स्थापनेत, गुलामगिरी हा एक अपरिहार्य उत्प्रेरक होता, जो विस्तारवादी भांडवलशाही जगात साम्राज्यवादी धोरणाचा परिणाम होता. ओच. वॉलरस्टीनने भांडवलशाहीची कल्पना एकच व्यवस्था म्हणून केली आहे. सोळाव्या शतकात उदयास आलेल्या भांडवलशाही जागतिक व्यवस्थेचा भाग म्हणून श्रमासह गुलामगिरी हा शोषणाचा एक प्रकार मानला जातो. रॉबर्ट फोगेल आणि स्टॅनले एनारमन यांनी अर्थव्यवस्थेच्या इतिहासात परिमाणात्मक तंत्रे लागू केली आणि असा दावा केला की अमेरिकन गुलाम वृक्षारोपण कार्यक्षम भांडवलशाही उद्योगाप्रमाणे चालते आणि गुलाम कामगार हे पगारदार वेतनापेक्षा कमी उत्पादक किंवा भांडवलशाहीशी विसंगत असल्याचे नाकारले. वसाहतवाद आणि गुलामगिरी आणि भांडवलशाहीच्या विकासाशी त्यांचा संबंध खूप चर्चिला गेला आहे. बी. भांडवलशाही आणि औद्योगिकीकरणाच्या विकासासाठी वसाहतवाद आणि गुलामगिरी महत्त्वाची होती या युक्तिवादाला सॉली समर्थन देतात.

नवीन जगामध्ये युरोपीय लोकांकडून जुलुमावर प्रश्नचिन्ह होते. हे स्पॅनिश न्यायशास्त्रज्ञ होते ज्यांनी मूळ अमेरिकन लोकांच्या कायदेशीर स्थितीवर चर्चा केली. लास कासास ही अशी व्यक्ती होती ज्याने भारतीयांचे हक्क आणि दडपशाहीचा मुद्दा मांडला होता. त्याच्या साहित्यात स्पेनचे नकारात्मक चित्रण होऊ लागले. त्याच्यामुळे स्पॅनिश राजेशाहीने अमेरिकन लोकांची गुलामगिरी रद्द केली, जरी ती पूर्णपणे अंमलात आली नाही. कॅससचे कार्य, ब्रीफ

अकाउंट ऑफ द डिस्ट्रक्शन ऑफ द इंडीज (१५५२). स्पॅनिश अत्याचार प्रकाशित झाले. थॉमस हॅला, लेव्हियाथन या ग्रंथात, सामाजिक करारावर आधारित समाजासमोर नैसर्गिक समाजाचे चित्र मांडले. उर्वरित जगावरील पाश्चात्य वर्चस्वामुळे गैर-युरोपियन लोकांवर युरोपियन श्रेष्ठत्वाची सतत भावना निर्माण झाली. युनिव्हर

वसाहतीचा प्रभाव

शोध आणि विजयांचा प्रभाव समजून घेणे आवश्यक आहे ज्याने व्यापारी क्रियाकलाप बदलले आणि युरोपियन शक्तींनी साम्राज्य उभारणीसाठी संघर्ष सुरू केला ज्यामुळे आधुनिक जगाचा उदय झाला आणि संपूर्ण जगासाठी एकच बाजारपेठ झाली. राज्यांनी आधुनिक वसाहती निर्माण केल्या, त्यांच्या पद्धती व्यापारीवाद म्हणून स्वीकारल्या गेल्या आणि कालांतराने आधुनिक भांडवलशाहीत विकसित झाल्या. याचा युरोपीय अर्थव्यवस्थेवर मोठा परिणाम झाला, कारण वॉलरस्टाईन आणि इतर विद्वान पंधराव्या आणि सोळाव्या शतकात सुरू झालेल्या जागतिक भांडवलशाही अर्थव्यवस्थेला वसाहती व्यापाराचे श्रेय देतात. भूमध्यसागरीय अर्थव्यवस्थेची घसरण आणि उत्तर-पश्चिम युरोपच्या दिशेने अटलांटिक राज्यांचा उदय हा आणखी एक परिणाम होता. काही विद्वानांनी प्रवास आणि शोध आणि शोधक आणि विजय मिळविणाऱ्यांना खूप महत्त्व दिले आहे आणि मूळ रहिवाशांना रानटी म्हणून चित्रित केले आहे. इतर विद्वान ज्यांनी या प्रभावाचे मूल्यांकन करण्याचा प्रयत्न केला आहे त्यांनी स्थानिकांना असंस्कृत मानले नाही परंतु त्याऐवजी भूमध्यसागरीय धर्मयुद्धांच्या काळापासून युरोपियन समस्यांना दोष दिला आहे.

पर्यावरणीय साम्राज्यवाद

युरोपियन लोकांनी महासागर ओलांडून महामार्ग तयार केले, ते अमेरिकेवर विजय मिळवण्यासाठी तोफा आणि संसर्गजन्य रोगांसह आले, त्यांनी स्थानिक लोकसंख्येचे शोषण केले आणि स्थलांतरित वस्तीसाठी क्षेत्रे उघडली आणि नवीन जगाला युरोपियन अर्थव्यवस्थांना जोडले. पूर्व अमेरिकन वातावरणाशी जुळवून घेतलेली पिके आणि प्राणी घेऊन युरोपियन तेथे पोहोचले. युरोपियन लोक कॉर्न, बटाटे इ., युरोपियन मातीत चांगले उत्पादन देणारी अमेरिकन पिके घेऊन घरी परतले आणि अर्थव्यवस्था आणि जागतिक व्यापाराला चालना देणारी अमेरिकन चांदी घेऊन ते परतले. पश्चिम युरोपनेही तेच केले पण त्याच्या क्रूरतेने आणि तोफांनी आणि भौगोलिक आणि पर्यावरणीय साम्राज्यवादाद्वारे. ब्राझील आणि वेस्ट इंडीजची उसाची मशागत शाही संस्थांसाठी पैसे कमावणारी यंत्रे बनली आणि युरोपच्या लोकसंख्येसाठी कॅलरीजचे महत्त्वाचे स्रोत होते.

आल्फ्रेड क्रॉसबी यांनी सागरी प्रवासाचे महत्त्व आणि युरोपीय लोकांनी जैविक दृष्ट्या अमेरिकन वनस्पती आणि प्राण्यांची देवाणघेवाण कशी केली यावर प्रकाश टाकला, ज्यामुळे जीवशास्त्राचे जागतिकीकरण झाले, परंतु रोगांच्या प्रसारावरही त्याचा परिणाम झाला. नवीन जगातून औद्योगिक वस्तूसाठी वस्तूंची देवाणघेवाण खरोखर युरोपसाठी खूप फायदेशीर होती आणि युरोप आणि जगाच्या इतर भागांमधील व्यापारावर त्याचा परिणाम झाला. अमेरिकेच्या शोधाने जगाचा कृषी नकाशाच बदलून टाकला. कापूस, नारळ आणि कडबा ही नवीन आणि जुन्या जगासाठी सामान्य पिके होती. दोन्ही गोलार्धात कुत्रा हा एकमेव पाळीव प्राणी होता. परिणामी पिकांचा आणि प्राण्यांचा प्रसार हा मानवी इतिहासातील सर्वात महत्त्वाच्या घडामोडींपैकी एक होता आणि या शोधांचा सर्वात दूरगामी परिणाम होता. काही विद्वानांचे मत आहे की अमेरिकन पिकांशिवाय युरोप एवढ्या मोठ्या लोकसंख्येला आधार देऊ शकला नसता. युरोपियन पशुधन, विशेषतः वाहतूक आणि शेतीसाठी घोडे आणि खेचर यांच्याशिवाय अमेरिकन खंड विकसित होऊ शकला नसता. युरोपियन लोकांनी परत आणलेल्या अनेक पिकांमुळे त्यांच्या खाण्याच्या सवयी बदलण्यास मदत झाली. पोर्तुगीज मुकुट आफ्रिकन सोने आणि गुलामांवर अवलंबून होता आणि पोर्तुगीज मुकुट मलागुटा आणि आशियाई मसाल्यांवर अवलंबून होता.

युरोपियन पिके आणि प्राण्यांचे पहिले ट्रान्स-ओशियन हस्तांतरण अटलांटिक बेटांवर झाले. अझोरेसच्या उतार आणि खोऱ्यांमधील वनस्पती मेंढ्या, गुरेढोरे आणि शेळ्यांना जगण्यासाठी चांगले वातावरण असल्याचे सिद्ध झाले. आहारात मक्यावरील अत्याधिक अवलंबित्वामुळे पेलाग्रा हारोग व्हिटॅमिनच्या कमतरतेमुळे होतो. पिके आणि पशुधनाच्या परिचयाने त्याचे परिणाम आणि यश मिळाले आणि पर्यावरणीय धडे देखील शिकवले. मडेइरा समूहातील पोर्टो सॅंटो बेटावर सशांचा परिचय वनस्पतीसाठी इतका विनाशकारी झाला की हिस्पॅनियोलामध्ये गुरेढोरे वाढले.

लोकसंख्याशास्त्रीय प्रभाव

विद्वानांनी लोकसंख्याशास्त्रीय घटकांचे परिणाम पाहण्याचा प्रयत्न केला आहे. ब्रॉडेल, वॉलरस्टीन आणि इतर विद्वानांनी लोकसंख्येच्या स्थलांतराच्या परिणामाचे विश्लेषण केले आहे, ज्यामुळे विविध रोगांचा प्रसार झाला. पिवळा ताप, चेचक, गोवर, प्लेग, चिकनपॉक्स आणि मलेरिया यांसारखे काही रोग अमेरिकेत प्रचलित होते. शोध, विजय आणि वसाहतवादामुळे लोकांचे नवीन जगात स्थलांतर झाले आणि तेथील जमीन आणि शेतांचे आकर्षण वाढले. जिथे वृक्षारोपण वस्ती उदयास येत होती. आशिया आणि आफ्रिकेपेक्षा वसाहती नवीन जगाकडे अधिक आकर्षित झाल्या. अमेरिकेतील मूळ लोकसंख्या, प्रामुख्याने अमेरिकेडियन, कमी झाली आणि आफ्रिकन गुलामांचे विस्थापनही झाले.

राष्ट्रवाद, राष्ट्र आणि राज्य

राष्ट्रवाद ही आधुनिक घटना आहे. ही कल्पना पूर्वीच्या काळातही दिसून येत असली, तरी १८व्या शतकात पश्चिम युरोपमध्ये आधुनिक राष्ट्रवादाचा उदय झाला. १९व्या आणि २०व्या शतकात तो जगभर पसरला. आधुनिक राज्यामध्ये राष्ट्रवादाच्या घटकाची भर पडल्याने राष्ट्र-राज्य उठला. बऱ्याच प्रकरणांमध्ये, आधुनिक राज्याने लोकांमध्ये उत्तरोत्तर चेतना निर्माण केली आणि त्याच्या सीमांमध्ये राहणाऱ्या लोकांना राष्ट्रीय विचारसरणीने प्रेरित केले. त्यांनी एकत्रितपणे लोकांना संघटित केले, ज्यामुळे राज्य मजबूत झाले आणि राष्ट्र-राज्यांच्या निर्मितीला मदत झाली.

राष्ट्रवादाचा अर्थ

मार्च १८८२ मध्ये सॉबॉन येथे दिलेल्या भाषणात, फ्रेंच प्राच्यविद्या आणि इतिहासकार अर्नेस्ट रेनन म्हणाले की राष्ट्र हा एक आध्यात्मिक समुदाय आहे जो दररोजच्या विश्वासाच्या आधारावर आपापसात एकता प्रस्थापित करतो. मार्क्सवाद आणि राष्ट्रीय प्रश्न या शीर्षकाच्या त्यांच्या एका लेखात, जोसेफ स्टॅलिन लिहितात की "ऐतिहासिकदृष्ट्या एक राष्ट्र तयार केले जाते ज्यामध्ये लोकांचा एक कायमस्वरूपी समुदाय राहतो आणि एक सामान्य भाषा, प्रदेश, आर्थिक जीवन आणि मानसिक रचनेवर बांधला जातो. , एकूणच, एक सामान्य ते संस्कृतीवर आधारित आहे". जरी स्टॅलिनच्या 'भौतिकवादी' विश्लेषणाच्या विरोधात, रेननने राष्ट्राची 'आदर्शवादी' व्याख्या मांडली आहे, परंतु हे एक मनोरंजक सत्य आहे की दोन्ही लेखकांनी राष्ट्रे कधीही अमर किंवा शाश्वत नसतात हे मान्य केले आहे. राष्ट्रांना सुरुवात असते तसेच शेवटही असतो.

राष्ट्रवादाचे संस्थापक विद्वान हॅन्स कॉन यांचा असा विश्वास होता की "राष्ट्रीयता ही इतिहासातील जिवंत शक्तींचे उत्पादन आहेत, म्हणून ते स्थिर नसतात आणि नेहमीच प्रवाहात असतात". कुळ, वंश, जमाती किंवा लोकांच्या गटांद्वारे राष्ट्रीयत्व ओळखले जात नाही किंवा ते केवळ सामान्य भूतकाळ किंवा राहण्याच्या सामान्य जागेवरून संबंधित नाहीत. कोहन यांनी असा युक्तिवाद केला की "आदिम वंशांना प्राचीन काळापासून इतिहास आहे परंतु अद्याप त्यांच्यामध्ये राष्ट्रीयत्व विकसित केले गेले नाही; ते 'वांशिक सामग्री' शिवाय दुसरे काहीही नाही ज्यातून, विशिष्ट परिस्थितीत, एक राष्ट्रीयत्व उद्भवू शकते." हे शक्य आहे की एक राष्ट्रीयत्व असू शकते. जन्माला यावे, मरावे किंवा मोठ्या राष्ट्रीयत्वात विलीन व्हावे.

कोहनचा असा विश्वास होता की "राष्ट्रवादाची कल्पना आणि स्वरूप राष्ट्रवादाच्या युगापूर्वीच विकसित झाले होते." राष्ट्रवादाची कल्पना प्राचीन हिब्रू आणि ग्रीक लोकांच्या काळापासून अस्तित्वात आहे. प्राचीन काळातील ज्यूंमध्ये, राष्ट्रवादाची तीन वैशिष्ट्ये अस्तित्वात होती, निवडलेल्या लोकांची संकल्पना, राष्ट्रीय इतिहासाची जाणीव आणि राष्ट्रीय मशीहा. परंतु ते कबूल करतात की त्यांची 'मजबूत राष्ट्रीय विचारधारा' असूनही ग्रीक लोकांमध्ये "राजकीय राष्ट्रवादाचा" अभाव होता आणि देशभक्ती पर्शियन युद्धांच्या काळातच उभी राहिली.

तथापि, राष्ट्राची कल्पना प्राचीन काळापासून अस्तित्वात होती आणि सोळाव्या शतकातही त्याचे पुरावे आहेत. उदाहरणार्थ, जर्मन शब्द लोकांसाठी वापरला गेला. परंतु राष्ट्रवाद ही आधुनिक संकल्पना आहे यावर बहुतेक इतिहासकार मोठ्या प्रमाणावर सहमत आहेत. इतर मुद्द्यांवर मतभेद असूनही, बेनेडिक्ट अँडरसन, अर्नेस्ट गेलनर आणि एरिक हॉब्सबॉम सहमत आहेत की राष्ट्रवाद ही एक घटना आहे जी पश्चिम युरोपमध्ये १८ व्या शतकात उद्भवली आणि नंतर १९ व्या आणि २० व्या शतकात जगाच्या इतर भागांमध्ये पसरली. बहुतेक विद्वानांचा असा विश्वास आहे की आधुनिक राष्ट्रवाद औद्योगिक भांडवलशाही किंवा छापील भांडवलशाहीसह उदयास आला आणि त्यात अनेक घटक समाविष्ट आहेत जसे की समुदाय किंवा राज्ये किंवा भाषा, वंश किंवा धर्मावर आधारित कल्पित समुदायांमधील स्पर्धा आणि संघर्ष आहेत.

मार्क्सवादी परंपरेत राष्ट्रवादाची व्याख्या मार्क्स, एंगेल्स, लेनिन आणि स्टॅलिन यांच्या माध्यमातून हॉब्सबॉमपर्यंत पोहोचली. मुख्यतः या परंपरेत राष्ट्र ही ऐतिहासिकदृष्ट्या विकसित घटना मानली जाते जी सरंजामशाहीच्या अस्त आणि भांडवलशाहीच्या उदयानंतर उदयास आली. भांडवलशाहीच्या उदयापूर्वीही जमाती, वंश, कुळे आणि लोक अस्तित्वात होते परंतु भांडवलशाही उत्पादन पद्धतीमुळे नवीन आर्थिक संबंध विकसित झाले आणि परिणामी राष्ट्रांचा जन्म झाला. राष्ट्रवाद हा एक वैचारिक आधार म्हणून पाहिला जातो ज्याने एक वर्ग म्हणून बुर्जुआ वर्गाला संपूर्ण समाजाच्या हितसंबंधांच्या संदर्भात त्यांचे हित ओळखण्यास मदत केली.

राष्ट्र आणि राष्ट्रवादी आकांक्षांचे मूल्यांकन "तांत्रिक आणि आर्थिक विकासाच्या एका विशिष्ट टप्प्याच्या" संदर्भात केले जावे यावर हॉब्सबॉम यांनी जोर दिला. "जरी राष्ट्रवाद वरून लादला गेला असला तरी, लोकांच्या आकांक्षा, आशा, विचार, गरजा आणि हितसंबंधांचे विश्लेषण केल्याशिवाय राष्ट्रवाद समजू शकत नाही. हे राष्ट्रीय असणे आवश्यक नाही आणि तरीही ते कमी राष्ट्रवादी आहेत."

राष्ट्रवाद आणि राष्ट्र-राज्याची कल्पना

राष्ट्रवादाच्या आधुनिक संकल्पनेचा जन्म क्रांतीच्या काळात झाला (1706 ची अमेरिकन क्रांती आणि 1789 ची फ्रेंच क्रांती). अमेरिकन राजकीय विकासात राष्ट्रवादाच्या एकत्रित पैलूवर जोर देण्यात आला नाही. अमेरिकन नेतृत्व जीवनाच्या हक्कांवर, स्वातंत्र्यावर आणि आनंदाच्या शोधावर अधिक केंद्रित होते आणि त्यांना अमेरिकन युनियन आणि राज्यांमध्ये योग्य संबंध राखले जावेत आणि उदारमतवादी भांडवलशाही समाजाचा विकास व्हावा अशी त्यांची इच्छा होती. याउलट, फ्रान्समध्ये राष्ट्राचा अर्थ "दुसरी महानता" मानला जात असे. राष्ट्राची कल्पना लोकसहभाग, नागरिकत्व आणि लोकांचे सामूहिक सार्वभौमत्व किंवा राष्ट्रीयत्व यांच्याशी अविभाज्यपणे जोडलेली होती. हॉब्सबॉम राष्ट्राच्या क्रांतिकारी लोकशाही आणि राष्ट्रवादी संकल्पनांमध्ये फरक करतात. राष्ट्राच्या क्रांतिकारी लोकशाही दृष्टिकोनानुसार, एखाद्या राज्यातील सार्वभौम नागरिक इतरांच्या संबंधात राष्ट्र निर्माण करतात, तर राष्ट्रवादी विचारसरणीनुसार, एखाद्या समुदायाची विशिष्ट वैशिष्ट्ये जी त्याला इतरांपेक्षा वेगळी करतात आणि जी आधीपासून अस्तित्वात आहेत त्या समाजासाठी आवश्यक असतात. राष्ट्र निर्मितीसाठी आवश्यक आहेत. क्रांतीनंतर, फ्रेंचांनी भाषिक एकरूपतेवर खूप भर दिला आणि भाषा कशी वापरली हे देखील लक्षात घेतले. राष्ट्राच्या क्रांतिकारी फ्रेंच संकल्पनेत, फ्रेंच बोलण्याची इच्छा (फ्रान्समधील गैर-फ्रेंच लोकांद्वारे) संपूर्ण फ्रेंच नागरिकत्व मिळविण्याची अट होती. इटलीमध्ये एकीकरण आणि राष्ट्रवादाचा एकमेव आधार इटालियन भाषा होती. 1860 मध्ये इटलीचे एकीकरण झाले आणि त्या वेळी केवळ 2.5% लोकसंख्येने ती दैनंदिन भाषा म्हणून वापरली. यंग इटलीचे नेते आणि इटालियन राष्ट्रवादाचे जनक मॅझिनी यांचा असा विश्वास होता की राष्ट्राचे लोकप्रिय सार्वभौमत्व अविभाज्य असले पाहिजे आणि फेडरल इटलीसाठीचे सर्व प्रस्ताव शक्य तितक्या स्थानिक शासक वर्गाचे जतन करण्याचा प्रयत्न होता. मेझिनीचा असा विश्वास होता की इटालियन लोकांना 'बांधले गेले' पाहिजे जेणेकरून इटलीची फाळणी टाळता येईल. तथापि, सार्वजनिक इच्छेच्या एकता आणि शुद्धतेवर त्यांचा गूढ विश्वास होता. मेझिनी म्हणाले की 'लेखकांनी जनतेच्या गरजा शोधल्या पाहिजेत' जेणेकरून इटालियन साहित्य राष्ट्राला प्रेरणा आणि प्रोत्साहन देऊ शकेल. राजकीय विकासाला दिशा देण्यात साहित्याचा मोठा वाटा आहे.

राष्ट्रवादाच्या विकासाचे टप्पे

राष्ट्रवादाचा उदय प्रामुख्याने दोन टप्प्यात विभागला जाऊ शकतो. पहिल्या टप्प्याची सुरुवात 18 व्या शतकाच्या उत्तरार्धापासून मानली जाऊ शकते. जेव्हा राष्ट्रीय एकात्मतेची काही संकल्पना सुरुवातीच्या स्वरूपात उपस्थित होती. प्रत्येक राष्ट्रात त्याचा इतिहास भिन्न असू शकतो, परंतु जातीय किंवा सांस्कृतिक ऐक्य ही आधुनिक राष्ट्रवादाची केवळ पार्श्वभूमी होती. फ्रान्सच्या क्रांतीनंतरच आधुनिक राष्ट्रवाद आकार घेऊ लागला. ब्रिटन आणि फ्रान्स या बाबतीत अपवाद ठरले. 16व्या आणि 17व्या शतकापासून येथे राष्ट्र उभारणीचे प्रयत्न सुरू झाले.

राष्ट्रवाद 1789 पूर्वीचा राष्ट्रवाद

ऐतिहासिकदृष्ट्या, आधुनिक राष्ट्र आणि राष्ट्रवाद 18 व्या शतकाच्या उत्तरार्धात उदयास आला. 19व्या शतकाच्या उत्तरार्धात जनराजनीतीच्या युगाच्या प्रारंभासह, राष्ट्रवादाचे स्वरूप अधिक लोकशाही बनले. तथापि, येथे

लिहिलेल्या काही पुस्तकांमध्ये, उत्तर-मध्ययुगीन युरोप समजून घेण्यासाठी मध्ययुगीन भूतकाळात डोकावण्यावर भर देण्यात आला आहे.

19व्या शतकातील अनेक निरीक्षकांचा असा विश्वास होता की मध्ययुगात राष्ट्रवादाचे घटक उदयास येऊ लागले होते; राष्ट्रवादाचे हे घटक एकल-जातीय किंवा भाषिक राष्ट्रीय अस्मितेच्या रूपात उदयास आले. याला एक प्रकारची देशभक्ती किंवा देशभक्ती म्हणता येईल. 19व्या शतकातील फ्रेंच इतिहासकार आणि राजकारणी गुइझोट यांचा असा विश्वास होता की इंग्लंड आणि फ्रान्स यांच्यातील शंभर वर्षांच्या युद्धाने (१३३७-१४५३) राष्ट्रवादाला चालना दिली होती. इंग्लंडच्या राजाने फ्रान्सच्या गादीवर आपला हक्क सांगितला होता. त्यामुळे उच्चभ्रू वर्ग, शेतकरी, मजूर या सर्वांच्या मनात एकच इच्छा होती की, ज्या परकीयांनी आपल्यावर आक्रमण करून आपला देश लुटला होता, त्याला हटवावे. आधुनिक इतिहासकारांनी याला युद्ध, रोगराई आणि दुष्काळामुळे निर्माण झालेल्या संकटाची परिस्थिती मानली असली तरी त्यातून देशभक्तीची भावना नक्कीच निर्माण झाली. पुढे राजेशाही बळकट झाली आणि एकसंध फ्रेंच राज्य स्थापन केले. काही इतिहासकारांचा असा विश्वास आहे की फ्रान्स हा एक ऐतिहासिक कचरा होता आणि केंद्रीकृत राजेशाहीद्वारे भौगोलिक एकता प्रस्थापित करण्याला महत्त्व नाही, परंतु या युक्तिवादाला फारसे वजन नाही. भौगोलिकदृष्ट्या, गॅलो-रोमनचे कोणतेही पूर्वनिर्धारित नशीब नव्हते आणि फ्रान्सला वास्तविक नैसर्गिक सीमा नव्हती. फ्रेंच राष्ट्रवादाची निर्मिती हा इतिहासाचा अपघात असू शकतो किंवा दक्षिणी भूमध्यसागरीय फ्रान्स, फ्रेंच इंग्रजी साम्राज्य किंवा बरगंडियन फ्रान्सची निर्मिती होऊ शकते.

13व्या शतकापासून सरंजामी व्यवस्थेविरुद्ध मोठ्या शहरांमध्ये आणि ग्रामीण समुदायांमध्ये मुक्त शेतकऱ्यांच्या संघर्षामुळे स्थिर राष्ट्रीय चेतना उदयास आली. 1648 मध्ये आधुनिक राज्याची स्थापना करण्यासाठी चार भिन्न राष्ट्रे एकत्र आली. परंतु 1848 मध्ये उदारमतवाद्यांच्या विजयानंतर आणि नवीन फेडरल राज्यघटनेच्या निर्मितीनंतरच एक वेगळी स्विस राष्ट्रीय चेतना तयार होऊ शकली.

आधुनिक राष्ट्रवाद 19वे शतक

19वे शतक हे राष्ट्रवादाचे शतक मानले जाते कारण याच काळात राष्ट्र आणि राष्ट्र-राज्य ब्रिटन आणि फ्रान्सच्या आधारे सामान्यीकृत केले गेले आणि आधुनिक समाजासाठी ते सार्वत्रिक मानले गेले. फ्रेडरिक लिस्टने द नॅशनल सिस्टीम ऑफ पॉलिटिकल इकॉनॉमी (1885) मध्ये लिहिले आहे की "एक मोठी लोकसंख्या आणि एक मोठा प्रदेश, ज्यामध्ये विविध राष्ट्रीय संसाधने आहेत, सामान्य राष्ट्रीयतेसाठी आवश्यक आवश्यकता आहेत. एक राष्ट्र, ज्याची लोकसंख्या मर्यादित आहे आणि प्रदेश, विशेषतः, त्याची स्वतःची एक वेगळी भाषा आहे, तिच्याकडे स्वतःचे एक मजबूत साहित्य आहे आणि कला आणि साहित्याच्या संवर्धनासाठी मजबूत संस्था आहेत. एक लहान राज्य स्वतःच्या प्रदेशात पूर्ण होऊ शकत नाही आणि उत्पादनाची सर्व साधने करू शकत नाहीत. नियंत्रित करा. गरजा तिथे उपलब्ध नाहीत." व्यवहारात, राष्ट्रवादाच्या उदारमतवादी युगात, राष्ट्रवादाचे तत्त्व केवळ विशिष्ट आकाराच्या राष्ट्रीयत्वांना लागू होऊ शकते कारण त्या वेळी केवळ मोठ्या राज्यांनाच श्रेष्ठ मानले जात होते. विशिष्ट आकारांच्या राज्यांच्या उदारमतवादी कल्पनेला हॉब्सबॉम "राष्ट्रवादाचा उंबरठा सिद्धांत" म्हणतात, ज्याला 1830 आणि 1880 च्या दरम्यान उदारमतवादी बुर्जुआ वर्गाने पाठिंबा दिला होता. जॉन स्टुअर्ट मिल, फ्रेडरिक एंगेल्स आणि मेझेनी सारख्या लोकांनीही राष्ट्रवादाचा हा थ्रेशोल्ड सिद्धांत यापूर्वी स्वीकारला होता. या तत्त्वाच्या आधारे, बहुसंख्य, राष्ट्रवादाचे जनक, आयरिश स्वातंत्र्याचे समर्थन केले नाही. त्याचप्रमाणे मिल आणि मेझेनी यांच्या काळातील राष्ट्रीय स्वयंनिर्णयाचे तत्त्व अमेरिकन राष्ट्राध्यक्ष बुड्रो विल्सन यांच्या काळापेक्षा बरेच वेगळे होते. 1857 मध्ये मेझेनीने बनवलेल्या युरोपच्या नकाशात फक्त डझनभर राज्ये आणि महासंघ होते. याउलट दुसऱ्या महायुद्धानंतर युरोपने राष्ट्रीय स्वयंनिर्णयाच्या तत्त्वावर २६ राष्ट्र-राज्ये निर्माण केली होती. पहिल्या महायुद्धानंतरच्या काळात, एकट्या पश्चिम युरोपमध्ये 42 प्रादेशिक चळवळी ओळखल्या गेल्या. लोकशाही राजकारणाच्या युगात, 19व्या शतकाच्या उत्तरार्धात मोठ्या प्रमाणात राजकीय चळवळींचा उदय झाल्याने, राष्ट्रवाद आणि राष्ट्रवादाकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन लक्षणीय बदलला. 1880 नंतर, राष्ट्रीय प्रश्नावरील वादविवाद महत्त्वाचे बनले कारण आता वेगवेगळ्या राजकीय पक्षांना मते मिळवायची होती आणि लहान समाजवादी किंवा लहान भाषिक समुदाय आणि राष्ट्रीय गटांमध्ये नवीन विचारधारा पसरवायची होती. जन राजकारण आणि राष्ट्रीय चळवळींच्या शेवटच्या टप्प्यात राज्याने सक्रिय भूमिका बजावली. पोलंडचा तारणहार

कर्नल पिलमुन्स्कीचा विश्वास की "राष्ट्र राज्य निर्माण करते, राज्य राष्ट्र नाही". राष्ट्र आणि राज्य यांच्यातील नातेसंबंधाकडे कोणत्याही प्रकारे पाहिले जात असले तरी निवडणूक लोकशाहीच्या स्थापनेनंतर राष्ट्राच्या उदारमतवादी सिद्धांताचे महत्त्व कमी झाले.

राष्ट्रवाद आणि आधुनिक राज्याद्वारे राष्ट्र-राज्याची निर्मिती

राष्ट्रवादाची सुरुवात १९व्या शतकात झाली. फ्रेंच राज्यक्रांती, नेपोलियनचे विजय आणि या विजयांमुळे निर्माण झालेल्या राजकीय आघाड्यांचा परिणाम म्हणून राष्ट्रवादाचा उदय झाला. युरोपमधील राष्ट्रवादाच्या वाढीस अनेक घटक कारणीभूत होते. जर्मन साम्राज्यातील राज्यांची संख्या कमी करून युरोपचा राजकीय नकाशा सोपा करण्यात आला. प्रायद्वीपीय युद्धाच्या लष्करी मोहिमेदरम्यान स्पॅनिश राष्ट्रवादाच्या हृदयाचे ठोके अधिक मजबूत झाले. फ्रेंच सैन्याने प्रेरित होऊन इटालियन आणि जर्मन राष्ट्रवादाचा उदय झाला. राष्ट्र-राज्याच्या निर्मितीमध्ये नेपोलियनचीही भूमिका होती. याशिवाय, पूर्वेकडील क्रांतिकारी आणि लोकशाही विचारांनी राष्ट्रवादाचा प्रसार आणि विकास करण्यास मदत केली. ज्यांच्या नेतृत्वाखाली इटालियन आणि जर्मन एकीकरणाची चळवळ चालवली गेली त्या बुद्धिजीवी आणि बुर्जुआ या दोघांनाही यामुळे प्रेरणा मिळाली. १९व्या शतकाच्या अखेरीस जन राजकारणाचा उदय झाला, ज्याने विशेषतः पूर्व युरोपमध्ये राष्ट्रवादाला अतिरिक्त गती दिली. पश्चिम युरोपातील अधिक औद्योगिक भागांच्या तुलनेत हा प्रदेश मागासलेला होता.

हुकूमशाही आणि आधुनिक राज्य

पश्चिम युरोपातील हुकूमशाही राज्यांनी सरंजामशाहीतून भांडवलशाहीत संक्रमण होण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावली. १६व्या आणि १७व्या शतकात, पूर्वेकडील निरंकुश शासकांनी केंद्रीकृत राज्ये आणि मोठ्या संख्येने कायमस्वरूपी राज्ये निर्माण केली. हुकूमशाही राज्यांनी त्यांच्या राज्याच्या मर्यादेत कर आकारणीचे अधिकार वापरले आणि तेथे मक्तेदारी प्रस्थापित करण्याची शक्ती वापरली. हुकूमशाही शासकांमधील युद्धांमुळे मजबूत केंद्रीकृत राज्ये उदयास आली होती, राज्यांनी संघर्षाच्या खर्चाची पूर्तता करण्यासाठी कर आकारले होते आणि अशा प्रकारे हुकूमशाही शासकांच्या व्यापार धोरणांचा मुख्य हेतू इतर राज्यांवर त्यांची आर्थिक आणि राजकीय शक्ती वाढवणे होता. १६व्या आणि १७व्या शतकातील युद्धांनी "गॅज उत्पादन प्रक्रियेतील सर्व मूलभूत घटक" एकत्र बांधण्यास सुरुवात केली. या काळातील आर्थिक आणि लष्करी स्पर्धेत ५०० हून अधिक राजकीय एकके आणि राज्ये नष्ट झाली, परंतु १९व्या शतकात राष्ट्रवादी विचारसरणीच्या उदयानंतरच इटली आणि जर्मनीचे राजकीय एकीकरण शक्य झाले.

टिलीच्या मते, "युरोपियन राज्य उभारणीच्या प्रक्रियेमुळे राज्यातील सांस्कृतिक विविधता कमी झाली आणि राज्यांमधील विविधतेत वाढ झाली. राज्याच्या अंतर्गत सांस्कृतिक विविधता कमी झाल्यामुळे, राज्य सत्ता केंद्रीकृत झाली आणि सार्वभौमत्वाची संकल्पना पुढे आली. फॉरवर्ड, जे स्वतःच निरंकुश आणि अमूर्त होते. केंद्रीकरण करण्याच्या त्यांच्या प्रयत्नांमध्ये, राजांनी स्थानिक आणि प्रांतीय असेंब्ली किंवा अभिजात वर्ग, पुरोहित किंवा भांडवलदार यांच्याद्वारे सार्वभौम अधिकार वापरण्याच्या प्रयत्नांना दडपण्याचा प्रयत्न केला. शेवटी, हॉलंड, इंग्लंड आणि इंग्लंडमध्ये फ्रान्समध्ये 'खालून क्रांती' झाली ज्याने आधुनिक राज्याच्या मार्गातील सर्व अडथळे दूर केले. या क्रांतीच्या युगात केवळ बुर्जुआ क्रांतीच होत्या ज्यांनी शेवटी आधुनिक भांडवलशाही राज्याची स्थापना केली.

आधुनिक राज्ये आणि राज्यांच्या प्रणाली

१६व्या आणि १७व्या शतकांनंतरच्या अर्थव्यवस्थेचा विकास आणि १९व्या शतकातील भांडवलशाही विकास आणि संपूर्ण युरोपमध्ये तिचे एकसमान नसलेले स्वरूप यांचा अभ्यास करण्यासाठी राज्यव्यवस्थेचा अभ्यास फायदेशीर आहे. ब्रिटनमध्ये १८व्या शतकाच्या उत्तरार्धात आणि नंतर १९व्या शतकात औद्योगिकीकरण विकसित झाले.

मॅक्सवेल आणि लेनिन यांच्यासारख्या भिन्न विचारवंतांनी असे मानले आहे की राष्ट्र आणि राष्ट्रवाद यांना "प्राथमिकपणे राज्याची राजकीय रचना" म्हणून पाहिले पाहिजे. राष्ट्रवाद ही एक विचारधारा आहे जी सांस्कृतिक आणि ऐतिहासिकदृष्ट्या परिभाषित प्रादेशिक समुदायांच्या राजकीय निर्मितीला राष्ट्र म्हणतात. विचारधारा म्हणून राष्ट्रवाद स्वतंत्र राज्याची किंवा आधीपासून अस्तित्वात असलेल्या राज्याच्या परिवर्तनाची मागणी करू शकतो किंवा राष्ट्रीय हितासाठी राज्य धोरणासाठी राजकीय वैधता मिळवण्याचा प्रयत्न करू शकतो.

असे आढळून आले आहे की राष्ट्रवाद तीन प्रकारे आधुनिक राज्य निर्माण करतो. इंग्लंड आणि फ्रान्ससारख्या जुन्या राज्यांमध्ये राष्ट्रवादाचा उदय राज्य आणि नागरी समाज यांच्यातील लोकशाही संबंधांच्या विकासाशी जोडलेला आहे. दुसरे म्हणजे, राष्ट्रवाद सांस्कृतिक आणि आर्थिकदृष्ट्या वैविध्यपूर्ण प्रदेशांना एकसंध राज्यक्षेत्रात एकत्र करून अंतर्गत ऐक्य निर्माण करतो. शेवटी, राष्ट्रवाद एका राजकीय समुदायाला किंवा राष्ट्राला दुसऱ्या राजकीय समुदायाशी किंवा राष्ट्राशी जोडतो आणि अनेक बाबतीत राष्ट्रवादाच्या भौगोलिक सीमाही ठरवतो.

राष्ट्रवाद एकीकरण आणि विभाजन या दोन्ही चळवळींचे समर्थन करू शकतो. इटली आणि जर्मनीमध्ये राष्ट्र आणि राज्य मिळून नवीन राष्ट्रराज्य निर्माण झाले. स्कॅन्डिनेव्हियामध्ये, राष्ट्रीयत्वाने नॉर्वेला स्वीडनपासून वेगळे केले. पोलंडच्या बाबतीत, एकीकरण आणि विभाजन दोन्ही झाले, ज्यामुळे पोलिश राष्ट्र-राज्याची निर्मिती झाली. 19व्या शतकाच्या उत्तरार्धात, राष्ट्रीय स्वयंनिर्णयाच्या तत्त्वानुसार, नवीन राष्ट्र-राज्यांची निर्मिती भाषेच्या आधारावर, राष्ट्रीय भाषा, वंश किंवा सामान्य संस्कृती आणि परंपरा यांच्या आधारे झाली. या राष्ट्र-राज्यांचा उदय ग्रीस, चेकोस्लोव्हाकिया आणि आयर्लंडच्या उदयापूर्वी झाला, ज्यांनी बहु-राष्ट्रीय साम्राज्यांपासून स्वातंत्र्य मिळवले. ही राष्ट्र-राज्ये अनुक्रमे ऑटोमन साम्राज्य, ऑस्ट्रिया-हंगेरी आणि ब्रिटन यांनी निर्माण केली. मध्य आणि पूर्व युरोपमध्ये, राष्ट्रवादाचा लगाम कनिष्ठ मध्यमवर्ग आणि शेतकऱ्यांनी घेतला कारण तेथे संघीकरण कमी होते आणि बुर्जुआ कमकुवत होते. औद्योगिकीकरणाच्या विकासामुळे कामगार वर्ग आणि समाजवादाचा उदय झाला, ज्यामुळे आंतर-साम्राज्यवादी संघर्ष झाला. या कारणास्तव, राष्ट्रवाद यापुढे फ्रेंच राज्यक्रांतीची केवळ प्रजासत्ताक विचारधारा राहिलेली नाही तर ती रूढिवादी आणि उजव्या विचारसरणीशीही जवळून संबंधित आहे.

लोकशाही आणि राष्ट्रवादी एकीकरण यांच्यातील संबंध

उदारमतवादी लोकशाही आणि राष्ट्रवाद

स्वातंत्र्य, समता आणि बंधुता आणि मानवी हक्क या फ्रेंच राज्यक्रांतीच्या मुख्य विचारधारा होत्या. या विचारधारा भविष्यातील सर्व लोकशाही आणि जनआंदोलनांसाठी प्रेरणास्रोत बनल्या. 19व्या शतकात जेकोबिनच्या विचारांनी संपूर्ण युरोपमध्ये सुधारणावाद्यांना प्रेरणा दिली. खरे तर बुर्जुआ क्रांतीचा आदर्श फ्रेंच राज्यक्रांतीच्या अनुभवातूनच प्राप्त झाला. फ्रान्समधील आर्थिक विकासासाठी बुर्जुआ क्रांतीच्या महत्त्वावर अलीकडच्या काही इतिहासकारांनी प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले आहे. लोकशाही चळवळींना आणि सुधारणावादी विचारांना यातून खूप बळ मिळाले, असे संशोधनवाद्यांचे मत आहे. फ्रान्सचे लोकशाहीकरण हळूहळू होते आणि 1830 आणि 1848 च्या फ्रेंच क्रांती आणि 1871 च्या पॅरिस कम्युन हे प्रोसी राजकारण आणि समाजाच्या लोकशाही प्रक्रियेचा भाग होते, तरीही 1792-95 वर्षांमध्ये सुधारणावादाचे महत्त्व नाकारता येत नाही.

1792-95 दरम्यान फ्रेंच राजकारणाची सुधारणावादी चळवळ सॅन्स-क्युलॉट यांनी सुरू केली होती. हे लोक युद्ध, खराब कापणी, अन्नटंचाई, किमती वाढणे आणि चलनाचे नुकसान यामुळे वाईटरित्या प्रभावित झाले. Sans-Culottes हा शहरात काम करणारा एक सक्रिय गट होता ज्यांचा युद्ध आणि आर्थिक संकटामुळे वाईट परिणाम झाला होता. दुकानदार, कारागीर, मजूर आणि बेरोजगार लोकांना sans-culottes असे संबोधले जात होते जे केवळ पैशाच्या नियंत्रण आणि रेशनिंगचे समर्थन करत नाहीत तर लोकप्रिय सार्वभौमत्व आणि थेट लोकशाहीच्या तत्त्वांवर विश्वास ठेवत नाहीत. फ्रान्सच्या आक्रमणानंतर आणि ऑगस्ट 1792 मध्ये राजाच्या हत्येनंतर, सार्वभौम पुरुष महाचिकर यांनी नवीन संविधान सभेची निवड केली. 1794 मध्ये फ्रान्सवर युद्धाचे ढग पसरल्यानंतर नेपोलियन समाज आणि लष्करी संघटना तसेच स्थानिक सरकारी संमेलनांवर नियंत्रण स्थापित केले गेले. मालमत्तेचे समतावादी वाटप, क्रांतिकारी न्याय आणि जगण्याचा अधिकार यांसारख्या विचारांवर आधारित थेट लोकशाहीचा टप्पा संपुष्टात आला आहे.

1795-1799 दरम्यान उदारमतवादी लोकशाही राज्याच्या अपयशानंतर, नेपोलियनच्या नेतृत्वाखालील सैन्याने फ्रान्सचा ताबा घेतला. लोकांमध्ये मतविभागणी झाल्यामुळे आणि लोककल्याणाच्या बाबतीत राज्यांतर्गत कोणत्याही प्रकारचे एकमत नसल्यामुळे फ्रेंच सैन्य राजकीय वर्चस्व प्रस्थापित करण्यात यशस्वी झाले. परिणामी, नेपोलियन फ्रान्सचा सम्राट झाला आणि त्याने 1804 मध्ये फ्रेंच राज्यघटना स्थापन केली. नेपोलियनच्या हुकूमशाहीने शांततेच्या आदर्शाचा त्याग केला असला तरी, त्याच्या लष्करी कारवाया आणि मोहिमांमुळे युरोपच्या राजकीय नकाशावर प्रवाहीपणा आला हेही तितकेच खरे आहे.

दलित लोकांमध्ये राष्ट्रवाद आणि लोकशाहीच्या विचारांचा प्रसार करण्यास मदत केली. व्हिएन्ना परिषदेने केवळ फ्रान्सवर निर्बंध लादण्याचा प्रयत्न केला नाही तर प्रशिया, ऑस्ट्रिया आणि रशियासारख्या संकुचित विचारसरणीच्या युरोपीय शक्तींनी मेटर्निच पद्धतीद्वारे पसरलेल्या लोकशाही आणि राष्ट्रवादीला रोखण्याचा प्रयत्न केला. युरोपियन असेंब्लीमध्ये, युरोपमध्ये सुरू असलेल्या सर्व उद्योजकीय आणि राष्ट्रवादी चळवळींना रोखण्याचा सक्रिय प्रयत्न केला गेला, ज्यामुळे निरंकुश राजे धोक्यात आले. 1830 मध्ये स्पेन, ग्रीस आणि इटलीमध्ये क्रांती झाली. 1830 मध्ये, जर्मनी, बेल्जियम आणि पोलंडमध्ये अधिक गंभीर उद्रेक झाले. सुधारणावादी शेतकरी आणि मध्यमवर्गीय कामगारांनी मिळून क्रांती घडवून बेल्जियमला स्वातंत्र्य मिळवून दिले. युरोपमध्ये जात दडपण्याचा पद्धतशीर प्रयत्न करूनही उदारमतवादी विचारांचा प्रसार बराच काळ रोखला गेला.

1848 च्या दंगलीने संपूर्ण युरोप व्यापला आणि त्यामुळे लोकशाही आणि राष्ट्रवादाची चळवळ तीव्र झाली. यानंतर, नेपोलियन, फ्रान्समध्ये सत्तेवर आला, इटली आणि जर्मनीच्या एकत्रीकरणाला वेग आला आणि बहु-राष्ट्रीय ऑस्ट्रियन समाजात राष्ट्रवादी विचारांना बळ मिळाले. 19व्या शतकाच्या उत्तरार्धात लोकशाहीकरणाच्या प्रक्रियेने केवळ क्रांतीसाठी वातावरण निर्माण केले नाही तर सामाजिक आणि आर्थिक बदलांची सतत प्रक्रिया, उद्योगांचा विकास आणि बुर्जुआ सारख्या नवीन सामाजिक वर्गांचा उदय देखील झाला. आधुनिक राज्य आणि नोकरशाही देखील विकसित झाली, परिणामी अधिकृत भाषा कमी झाल्या आणि सार्वजनिक शिक्षणात वाढ झाली. युरोपमधील प्रेसच्या उदयामुळे लोकशाही आणि राष्ट्रवादी विचारांचा प्रसार होण्यास मदत झाली. जसजशी प्रकाशनांची मालिका मोठी होत गेली तसतशी तिच्या वाचकांची संख्याही वाढत गेली. जक्ता यांनी राज्यातील घडामोडींवर लक्ष ठेवण्यास सुरुवात केली. सार्वजनिक संस्था आणि नोकऱ्यांमध्ये व्यवस्था आल्याने पुराणमतवादी मध्यमवर्गाचा आकार वाढला आणि विविध वर्गांकडून राज्याविरुद्ध राजकीय हालचाली सुरू झाल्या. 18 व्या शतकात, सिटीच्या प्रभावाखाली ब्रिटनमध्ये एक चळवळ झाली. चार्टरड चळवळ झाली आणि 1832 आणि 1867 च्या सुधारणावादी कायद्यांद्वारे मताधिकाराची व्याप्ती वाढली. ब्रिटनमधील औद्योगिक क्रांतीने केवळ खाजगी भांडवल संचयावर आधारित भांडवलशाहीची सुरुवात केली नाही तर ब्रिटिश राज्याच्या नागरी समाजाला निर्णायक फायदा देखील दिला. असे असूनही, ब्रिटिश शासक वर्ग आणि राज्य वाढत्या भांडवलदार वर्ग आणि जुन्या अभिजात वर्ग यांच्यातील तडजोडीचे प्रतिनिधित्व करत होते. नागरी साम्राज्याच्या बदलत्या स्वरूपाशी किंवा सामाजिक वर्गांच्या नाजूक संतुलनाशी जुळवून घेण्याची ब्रिटनच्या राजकीय उच्चभूंची क्षमता उदारमतवादी आणि मार्क्सवाद्यांनी एकाच वेळी पाहिली. काहींच्या मते, ही एक प्रकारची वर्गीय तडजोड होती जी यशस्वी व्यावसायिक जमीनमालक, उद्योगमुख उद्योगपती आणि शेवटी भांडवली आणि कमोडिटी वस्तूंच्या निर्यातीवर आधारित आर्थिक भांडवलदारांचे वर्चस्व निर्माण करण्यासाठी आवश्यक होती. के आणि हॉपकिन्स यांनी 1688 नंतर 20 व्या शतकाच्या मध्यापर्यंत ब्रिटनवर राज्य करणाऱ्या सामाजिक वर्गांच्या यशस्वी सीमारेषेचे स्पष्टीकरण देण्यासाठी 'सज्जन समूह' ही संकल्पना विकसित केली. केन आणि पिंपकिन्स यांनी ब्रिटनचा आधार आणि संसाधने पाहता डाव्यांच्या आर्थिक वाढीची प्रशंसा केली, तर इतरांनी असा युक्तिवाद केला की ब्रिटन व्हिक्टोरियन युगाच्या उत्तरार्धात अपयशी ठरले. 19व्या शतकाच्या शेवटी दुसरी औद्योगिक भरभराट टिकून राहू शकली नाही. त्यांचा असा विश्वास होता की भांडवलदार वर्गाच्या दडपणामुळे आणि ब्रिटिश राज्यसत्तेवर भांडवलदारांचा प्रभाव नसल्यामुळे, पेरी हॅन्सन यांनी ब्रिटिश राज्यघटनेचे विश्लेषण करताना, ब्रिटिश साम्राज्याच्या जुन्या काळात ब्रिटिश अर्थव्यवस्थेचे व्यवस्थापन केले. मालकीच्या वर्गामधील युनियन. या सामाजिक आणि वर्गसंघर्षाच्या कुशल ब्रिटिश व्यवस्थापनाचा ब्रिटनच्या आर्थिक प्रगतीवर कितीही परिणाम झाला असला, तरी त्यामुळे मताधिकाराचा विस्तार झाला आणि परिणामी, ब्रिटिश लोकशाहीच्या पुढील प्रगतीकडे, ज्याने कामगार वर्ग आणि सामान्य ब्रिटिश नागरिकांना यशस्वीरित्या एकत्र केले. ब्रिटिश समाजात समाविष्ट करण्यात आले. ब्रिटिश कामगार चळवळीने देखील ब्रिटिश राष्ट्र, राजेशाही आणि ब्रिटिश साम्राज्याचे आदर्श जतन करण्याचे मूल्य मान्य केले.

राष्ट्रवादी एकत्रीकरण आणि लोकशाहीकरणावर परिणाम करणारे घटक

जसजसे 19वे शतक पुढे सरकत गेले, तसतसे युरोपियन असेंब्ली आणि होली युनियनच्या प्रतिगामी भूमिका असूनही लोकशाहीच्या कल्पनेला लोकप्रियता मिळाली. यासोबतच ब्रिटन आणि फ्रान्समध्ये भांडवलशाही विकसित झाली. ब्रिटन आणि फ्रान्समधील भांडवलशाहीच्या पहिल्या लाटेची अनेकदा उशीरा औद्योगिकीकरण किंवा जर्मनी

आणि इटलीमधील दुसऱ्या लाटेशी तुलना केली जाते. या मुद्द्याचा विचार करण्याआधी आपण प्रथम आर्थिक विकास, आधुनिकीकरण आणि लोकशाहीकरणाचे सर्वसाधारण परिणाम पाहू या. अर्थव्यवस्थेच्या विकासाबरोबरच नवीन सामाजिक वर्ग विकसित झाले. या सामाजिक वर्गांनी आणि विशेषतः कामगार वर्गाच्या वाढीमुळे 19व्या शतकात आधुनिक राज्ये आणि उदारमतवादी बुर्जुआ यांच्यासाठी नवीन समस्या निर्माण झाल्या. ब्रिटनमध्ये, 1832 च्या सुधारणा कायदानंतर, उदारमतवादी मध्यमवर्ग आणि कामगार वर्ग यांच्यातील संघर्षाचे मार्ग वेगळे झाले. निवडणुकांवर आधारित लोकशाहीमध्ये समृद्ध मध्यमवर्गाचा समावेश होता आणि 19व्या शतकाच्या मध्यापर्यंत ही व्यवस्था अनेक युरोपीय राज्यांमध्ये स्थापन झाली. 19व्या शतकाच्या उत्तरार्धात जर्मनीमध्ये सोशल डेमोक्रेटिक पक्षाच्या उदयाने जर्मन राजकारण आणि समाजातील पुराणमतवादी विरुद्ध उदारमतवादी बुर्जुआच्या स्थितीवर प्रभाव टाकला. पहिल्या महायुद्धापूर्वी जर्मनीमध्ये अस्तित्वात असलेला संकोचवाद अतिशयोक्तीपूर्ण असला तरीही, मोठ्या समर्थनाचे आधार असलेले समाजवादी पक्ष देखील जर्मन समाजाचे यशस्वीपणे लोकशाहीकरण करू शकले नाहीत.

राष्ट्रीयत्व आणि भाषा

राज्यांच्या आधुनिकीकरणाबरोबरच केंद्रीय प्रशासन विकसित झाले आणि तर्कसंगत-कायदेशीर तत्त्वांच्या आधारे मोठी नोकरशाही स्थापन झाली. या प्रक्रियेबरोबरच राष्ट्रभाषा, प्रशासनाची भाषा आणि स्थानिक संवादाची भाषा विकसित झाली. कोणत्याही बोली किंवा भाषेला अधिकृत संवादाचे माध्यम बनवल्यानंतर तिच्या प्रसारासाठी सार्वजनिक किंवा राज्याचा पाठिंबा मिळू लागला. राज्यभाषेच्या संवर्धनासाठी शाळांमध्ये भाषा शिकवल्या जाऊ लागल्या. आधुनिक विद्यापीठे, कायदा आणि पत्रकारिता यांच्या विकासामुळे व्यावसायिक मध्यमवर्ग आणि आधुनिक राज्य नोकरशाहीचा विकास झाला. माध्यमिक शाळा प्रणालीचा विस्तार आणि शाळांमध्ये अधिकृत किंवा राष्ट्रीय भाषा शिकवण्यामुळे ऑस्ट्रिया-हंगेरीमधील प्रतिस्पर्धी वांशिक भाषिक गट आणि पूर्व युरोपमधील बहु-जातीय राज्यांमध्ये संघर्ष निर्माण झाला. याआधी भाजपने लोकांमध्ये तेढ निर्माण केली नाही कारण साक्षरतेची पातळी खूपच खालावली होती, जनता आणि उच्चभ्रू वर्ग यांच्यात नियमित संवाद नव्हता आणि राज्यात कोणत्याही प्रकारचे प्रातिनिधिक सरकार नव्हते. 19व्या शतकात 'शाळा आणि कार्यालयांमध्ये' शिकवल्या जाणाऱ्या आणि वापरल्या जाणाऱ्या भाषेवरून वाद निर्माण झाला आणि भाषिक राष्ट्रवाद आधुनिक नोकरशाहीच्या उदय आणि क्षुद्र बुर्जुआ वर्गासाठी नोकऱ्या मिळवण्याच्या अडचणींशी जोडला गेला.

1840 च्या दशकात, जर्मन आणि फ्रेंच यांच्यातील राइन सीमेवर आणि श्लेस्विग-होल्स्टेनवर डेन आणि जर्मन यांच्यातील वादांमुळे भाषा हा आंतरराष्ट्रीय राजकारणात एक प्रमुख मुद्दा बनला. 19व्या शतकाच्या उत्तरार्धात वेगवेगळ्या राष्ट्रांमधील संघर्षांमध्ये भाषेची मोठी भूमिका होती. आधुनिक राज्य आणि त्याच्या प्रशासकीय घटकांनी जनतेमध्ये भाषिक अस्मितेचा भार वाढवला. 1860 नंतर, सांख्यिकीशास्त्रज्ञ आणि लोकसंख्या डेटा संग्राहकांनी देखील भाषा डेटा गोळा केला. इंटरनॅशनल स्टॅटिस्टिकल कॉन्फरन्स किंवा हॅब्सबर्ग साम्राज्याच्या सांख्यिकीशास्त्रज्ञांनी भाषिक समस्यांवर केलेल्या चर्चेचा भाषिक राष्ट्रवादाच्या विकासावर विशेष प्रभाव पडला नाही. भाषा बदलण्याच्या अवस्थेत होती आणि सार्वजनिक भाषेची निवड राज्य आणि शालेय भाषा, मातृभाषा, कौटुंबिक भाषा इत्यादी अनेक गोष्टींवर अवलंबून होती. हाबीमचे जुनसर "भाषा डेटा संकलित करून, प्रथमच प्रत्येकाला केवळ त्यांचे राष्ट्रीयत्वच नव्हे तर त्यांचे भाषिक राष्ट्रीयत्व देखील निवडावे लागले.

राष्ट्र, राज्य आणि वर्ग

19व्या शतकात, ब्रिटन आणि फ्रान्ससारख्या जुन्या राज्यांमध्ये आधारित देशभक्तीने राष्ट्रवादाला प्रोत्साहन दिले. लोकांचे नागरिकांमध्ये रुपांतर होण्याच्या प्रक्रियेमुळे अनेक राज्यांमध्ये देशभक्ती आणि राष्ट्रवादाची भावना दृढ झाली. मग ते ब्रिटनसारखे उदारमतवादी भांडवलशाही राज्य असो किंवा जर्मनीसारखा उशिराने औद्योगिक देश असो. नैसर्गिक-सांस्कृतिक फरकांच्या संबंधात सार्वजनिक भावना, राजकीय आणि राष्ट्रीय वैशिष्ट्ये यांनी 19 व्या शतकाच्या शेवटी सर्व देशांमध्ये राष्ट्रवाद आणि राष्ट्रीय अति-राष्ट्रवादाच्या विकासात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली. पूर्वेकडील कामगार वर्गाच्या देशभक्तीचा अर्थ असा नाही की ते सर्व राष्ट्र-राज्यांशी एकनिष्ठ होते. याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे द्वितीय आंतरराष्ट्रीय समाजवादी आणि कामगार वर्ग, ज्यांनी सुरुवातीपासूनच साम्राज्यवादी युद्धाच्या मार्गावर टीका करणारे राजकीय ठराव पारित केले होते आणि समाजवादी पक्षांच्या संघर्षाच्या आंतरराष्ट्रीय स्वरूपाबद्दल बोलले होते.

पण पहिले महायुद्ध सुरू होताच त्यांनी केवळ पैशाच्या जोरावर आपल्या राष्ट्रहिताचे आणि राष्ट्राचे समर्थन करण्यास सुरुवात केली. सरकारी माता आणि साम्राज्यवादी गटांना विरोध करूनही, देशप्रेमाने भरलेले सेकर 1934-18 च्या महान युद्धात समाजवादी समुदाय आणि कामगारांसोबत सामील झाले. जर्मनीच्या एक तृतीयांश मतांवर नियंत्रण ठेवणाऱ्या युरोपातील सर्वात मोठ्या जर्मन सामाजिक गटाने युद्ध घोषित होताच त्याला पूर्ण पाठिंबा दिला हे लक्षात आल्यावर लेनिनचा आपल्या डोळ्यांवर विश्वास बसेना. पुराचे निरीक्षक मानतात की समाजवादी आणि विचारवंत कामगार आणि समाजवादाचा प्रचारक आणि साम्राज्यवादी लोकशाही पक्षांशी संबंधित असलेल्या देशभक्ती आणि राष्ट्रवादाची शक्ती योग्यरित्या ओळखण्यात अपयशी ठरले.